FELSEFE AÇISINDAN İNSAN VE EĞİTİMİ: İNSANIN İNSANLAŞMASI

Fatoş TÜYSÜZ
201108104

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Felsefe Anabilim Dalı
Felsefe Tezli Yüksek Lisan Programı
Danışman: Prof. Dr. Sevgi ŞAHİNTÜRK

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2022

FELSEFE AÇISINDAN İNSAN VE EĞİTİMİ: İNSANIN İNSANLAŞMASI

Fatoş TÜYSÜZ
201108104
ORCID: 0000-0003-2444-3814

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Felsefe Anabilim Dalı
Felsefe Tezli Yüksek Lisan Programı
Danışman: Prof. Dr. Sevgi ŞAHİNTÜRK

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı hazırlarken bilgi, deneyim ve yönlendirmeleri ile çalışmamı sistemli hale getirmeme yardımcı olan tez danışman hocam Prof. Dr. Sevgi ŞAHİNTÜRK'e, benim felsefe eğitimine başlamama vesile olan yeğenim Aşkın'a, her daim desteğini üzerimden esirgemeyen, bu yoğun süreçte anlayış ve yardımlarıyla bana eşlik eden eşim Tevfik Tüysüz ve çocuklarım Efe ve Tuana'ya sonsuz teşekkürler.

Fatoş TÜYSÜZ

Eylül, 2022

ÖZ

FELSEFE AÇISINDAN İNSAN VE EĞİTİMİ: İNSANIN İNSANLAŞMASI

FatoşTüysüz
Yüksek LisansTezi
Felsefe Anabilim Dalı
Felsefe Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Sevgi Şahintürk
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022

İnsanın, kendini araştırma, bilme ve anlama çabası eski çağlardan beri süregelen bir çabadır. Felsefe tarihinde bu çaba içinde insanla ilgili çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. 20. Yy' dan bu yana hızla artan sorunlar, insanı doğrudan konu alan bir bilgi alanının doğuşunu getirmiştir. Çünkü insanın kendine ilişkin bilgisinde önemli bir eksiklik olduğu görülmüştür. Bu eksiklik, insanın yapı özelliklerinin bilgisi ile ilgilidir. Bu bilgi, insanın eğitilmesinde esas amacı, insanlaşma amacını görmeyi sağlayan bir bilgidir.

Genel olarak insan dünyasına ve bugünün olgularına bakıldığında insanca yaşanabilir bir dünyanın oluşumunda yetersiz kalındığı görülmektedir. Bir anlamda teknolojinin ve bunun uç uzantısı olarak yapay zekânın yaşamımızı belirler hale gelmesi "kişileri insan olma bilincinden uzaklaştıran, yalnızlaştıran, kendine yabancılaştıran birer insan teki haline getirmiştir. Oysa insan türsel olanakları bakımından özgür eyleyebilen, bağımsız düşünebilen "değer koruyabilen" ve "değer yaratabilen" kişilerin var olabilmesinin imkânını taşır. Bunu sağlamanın yolu, her insan tekini insanlaştıran bir insanlık idesini amaç edinmiş bir eğitimdir. Çünkü insan dünyasında hep varola gelen insan problemleri zaman içerisinde değişiklik gösterse bile temelinde hep bir "insanlaşma" sorununu barındırmaktadır.

Bugünkü teknolojik-dijital dünyada eğitimin, insanlaşma eğitimi olma yönüyle yeniden ele alınması önemli görünüyor. İnsanın eğitimi bugün bizim en önemli, en hayati, en öncelikli meselemiz olmalıdır. Eğitimin, insanlaşma eğitimi olabilmesinin temel koşullarından biri de felsefe eğitimidir. Etkin bir felsefe eğitimi ve felsefi eğitim, insanın insanlaşması yolunda büyük rolü vardır. Bu eğitim bireyin yaşadığı zamana, zihnine, kültürüne, değerlerine, kendi türünün öz bilinciyle, kendi anlam dünyasını, kendi benini yeniden inşa etmesine katkıda bulunacaktır.

Anahtar Sözcükler: İnsan, İnsanlaşma, Eğitim, Öğretim, Felsefe, Değerler

ABSTRACT

PEOPLE AND EDUCATION IN TERMS OF PHILOSOPHY: HUMANIZATION OF PEOPLE

Fatoş Tüysüz
Master's Thesis
Department of Philosophy
Philosophy Thesis Master's Program
Advisor: Prof. Dr. Sevgi Sahinturk
Maltepe University Graduate Education Institute, 2022

The efforts of human being to research, know and understand herself/himself is an ongoing effort since ancient times. Various views on the human being within this effort have been put forward in the history of philosophy. The rapidly increasing problems since the 20th century have brought along the birth of a field of knowledge that directly focuses on human beings as a significant lack was seen in the knowledge of the human regarding themselves. This lack is related to the knowledge of human's structural features. This knowledge is the knowledge that allows to see the main purpose of the education of human beings, the purpose of humanization.

Considering the human world and today's phenomena in general, it is seen that the formation of a humanly liveable world is insufficient. In a sense, the fact that technology, and artificial intelligence as its extreme extension, determines our lives, "has turned people into individuals who distance themselves from the consciousness of being human, isolate and alienate them from themselves. However, in terms of possibilities, the human being carries the possibility of existence of people who can act freely, think independently, "preserve value" and "create value" to exist. The way to achieve this is education that aims for the idea of humanity that humanizes every human being because even though the human problems that have always existed in the human world change over time, they always contain a "humanization" problem fundamentally.

It is important to reconsider education in today's technological-digital world through the aspect of being a humanization education. The education of human beings should be our most important, most vital, and top priority issue today. One of the main conditions of education to be an education of humanization is philosophy education. An effective philosophy education and philosophical education play a key role on the path for human beings to humanize. This education would contribute to the time, mind, culture, and values of the individual in rebuilding their own world of meaning and their own brain with the self-consciousness of their own species

Key words: Human, Humanization, Teaching, Education, Philosophy, Values

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI i
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
1. GİRİŞ 1
2. FELSEFE AÇISINDAN İNSAN 5
2.1. İnsan ve Yapısı 5
2.2. Akıl ve Zekâ Yönüyle İnsan 17
2.3. Eylem ve Etkinlik Yönüyle İnsan 27
3. FELSEFE AÇISINDAN EĞİTİM 39
3.1. Eğitim ve Öğretim 39
3.2. Eğitim Kavramının Belirlenmesi 48
3.3. Eleştirel Bakış Açısıyla Eğitim 50
4. FELSEFE AÇISINDAN İNSAN VE EĞİTİMİ 67
4.1. Felsefe Eğitimi 67
4.2. Felsefi Eğitim 72
4.3. İnsanlaştıran Eğitim 75
5. SONUÇ 88
KAYNAKÇA 92
ÖZGEÇMİŞ 94

1. GİRİŞ

Bu tezde, Felsefe açısından insan ve insanın insanlaşması yolunda, felsefe ve felsefi temelli eğitimin öneminin belirlenmesi ve buna ilişkin öneriler getirilmesi amaçlanmıştır.

İnsan ve "insanlık" üzerinde hemen herkesin söyleyeceği çokça sözü vardır elbette. Ama bunlar, konu üzerinde kafa yorarak söylenen sözler midir acaba? Genellikle insanın ne olduğunun yeterince bilindiği varsayılır. Oysa insanın kendi varlığının ya da türünün olanakları ya da sınırlarının bilgisi, sanıldığı kadar yeterli düzeyde ve açık hâlde değildir.

Felsefe tarihinde eski çağdan beri insanın ne olduğu sorusu üzerinde epeyce durulmuş, bu soruya verilen yanıtlarda günümüze de ışık tutan önemli bilgiler ortaya konulmuştur. Bunun yanında çeşitli insan bilimlerinin araştırmalarıyla da insan hakkında çokça bilgiler ortaya konularak insanı tanımada, anlamaya ve açıklamaya çalışılmada katkı sağlanmıştır. Bugün bu bilgilerin bütününe bakıldığında insanla ilgili büyük bir bilgi birikimi görülür. Böyle olmakla birlikte bu bilgi birikimin insanın ne olduğunun bilgisini açık ve seçik ortaya koymaya yeterli olup olmadığı tartışmalıdır. Çünkü insanlık tarihinde binlerce yıllık sanatsal-düşünsel ve teknik başarı birikimine karşın, insan için en gerekli olacak bir bilgi, insanın kendini bilmesi, kendini tanıması konusunda da pek de ileriye gidilememiştir. İnsanın kendisinin ne olduğuna dair açık-seçik bir kavrayışa sahip olamaması, geçmişte olduğu gibi bugün de **önemli bir problem** olarak karşımıza çıkmaktadır.

"İnsan nedir?" sorusu, eskiden beri birçok filozofun ele aldığı bir soru olmuş ve bu soruya belirli bir açıklık getirilmiştir. İnsanın kültürel bir varlık olması bu soruyu yanıtlamayı daha da güç hale getirir. Sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olan insan dünyasında, insanın kendisiyle ilgiye varma çabası süreklilik taşımaktadır.

İnsanı tek bir tanımla tanımlamak mümkün değildir. Filozoflar ve bilim insanları, insanı

tanımak, anlamak ve açıklamak amacıyla insanın farklı bir özelliklerine vurgu yapmış ve görüşlerini ortaya koymuşlardır. Bu görüşleri de göz önüne aldığımızda bugün insanın ne olduğuna ilişkin temel bir kavrayışa varmak mümkündür. Nitekim 20.yy'da doğan felsefi antropoloji çalışmaları bu kavrayışa varabilmenin yolunu açmıştır. Dolayısıyla bugün insan felsefesinin verdiği bilgiler yardımıyla insanın ne olduğu konusunda açık bir bilgiye varılabilme imkânı doğmuştur. İnsanın kendini bilme konusu yapmanın tarihi çok eskidir. Bu çabanın ilk örneği Herakleitos ta görülebilir. Herakleitos'un "Kendimi araştırdım" sözü, daha sonra Sokrates, Platon, Aristoteles etik ve siyaset sorunlarıyla ilgisinde insan nedir sorusunu ele almışlardır. Ancak bu araştırmalarda insanın "akıl sahibi" (logos sahibi) olması öne çıkarılıp insan bu özelliğiyle ilgisinde açıklık getirilmeye çalışılmıştır. İnsanı akıllı bir canlı olarak görme anlayışı yaklaşık 20.yy'a kadar genellikle kabul gören bir anlayış olmuştur. 20.Yy da felsefi antropoloji insanın bu özelliğiyle ve diğer özellikleriyle birlikte insanı bütününde görmeye yönelmiştir. İşte bu bilgi insanı insanlaştıran bir eğitime yardımcı olabilecek bilgidir.

İnsanın kendine özgü özellikleri içinde vurgulanması gereken önemli bir nokta şudur: İnsan, **eğitilmesi gereken** bir canlı türüdür. İnsanın yaşayabilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi için eğitim görmesi zorunludur. Tarihsel, toplumsal ve kültürel olma niteliği insanın eğitilmesi gerekliliğini açıkça gösterir.

İnsanlık tarihine baktığımızda her koşulda insanın eğitimle iç içe olduğu görülür. Eğitim, insanın insanlaşması için olmazsa olmaz bir koşuludur.

Günümüzde eğitim, yalnızca ülkemizin değil aynı zamanda dünyanın esaslı bir sorunudur. İyinin- kötünün, doğrunun-yanlışın, bilginin ve bilgisizliğin ayırt edilemez hale geldiği, ilişkilerin çıkar esasına dayandığı, değerler ile değer yargılarının birbirine karıştığı, insanların kendilerine bile yabancılaştığı bir dünyada yaşamak "insan olma" nın gereklerini yapabilmek, insana yaraşır bir yaşam sürebilmek hayli zor görünüyor. Hâlâ savaşların olduğu dünyada, sık sık ortaya çıkan afetler, sömürgeci anlayışların doğurduğu sonuçlar, ekonomik krizler, bunalımlar, siyasi polemikler, her türüyle göç sorunu, çevre kirliliği, kadın cinayetleri, uyuşturucu ticareti ve yaygın uyuşturucu kullanımı, intiharlar, cinayetler, kaçırılan -kandırılan gençler, hırsızlar, gasp, taciz ve

tecavüzler, çocuk gelinler, “eğitim hakkı” ndan gerektiği gibi faydalanamayan çocuklar ve gençler, işsizler, iş güvenliğinin gerektiği gibi sağlanamaması ya da kurallara uyulmaması ve son yıllarda dünyamızı ve yaşamımızı derinden etkileyen COVID- 19 salgınıyla mücadele haberleri art arda sıralanırken insan soruyor: Acaba neden böyle bir dünya içerisindeyiz diye!

Günümüz dünyasında tüm bu olgular, insanın yıkıcı eylemlerinin sonucu olarak karşımıza çıkar. Bilimin, teknolojinin, bilişim ve iletişimin tüm dünyada hızlı ve etkin bir şekilde kullanılmasına, bilginin tüm olanaklarından faydalanılmasına rağmen, insan eylemlerinin ortaya çıkardığı, istenmeyen olgularla ilgisine baktığımızda dünyamızda ters giden bir şeyler olduğunu görmekteyiz. İnsanlara acı ve zarar veren insanlık dışı eylemlerin oluşmasında, insan olmadaki bu eksikliklerin ve yetersizliklerin nedeni nedir acaba? Bu problemlerinin kökenine baktığımızda, temel nedeninin “insanın insanlaşma” yolundaki eğitimin yetersiz kalmasından, edinilen bilgilerin yaşamla olan bağını yeterli ölçüde kuramamaktan ya da kurulmamasından kaynaklı olduğunu görüyoruz.

Yalnızca sınavla ölçülen başarı anlayışıyla, insanın olanaklarının bilgisini dikkate alan bir eğitim anlayışını göz ardı eden sistemin sonucu olan bu insansal problemlerin çözümü, yine eğitimle olabilir. Ama bu eğitim, felsefi temellere dayanan bir eğitim olmalıdır.

Bu çalışma; insanın insanlaşması sürecinde önce insanın neliğine türsel ve yapısal özellikleriyle sınırlarının ve olanaklarının bilgisine felsefe tarihinden faydalanarak açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Eğitimin, toplumsal bir varlık olan insan için vazgeçilmezliği, temel bir hak olarak karşımıza çıkarır. Bundan dolayıdır ki dünyada her insan, eğitim görme ve felsefe eğitimi alma hakkına sahiptir. Bununla ilgisinde insan için en üst bir etkinlik alanı olan “eğitim”; Kuçuradi’nin ifadesiyle” robotların insanlaştığı, insanların robotlaştığı” çağımız dünyasında, “eğiten açısından insanlaştırma etkinliği”, “eğitilen açısından bir insanlaşma süreci” olacak şekilde, rotasını bu yöne çevirme gerekliliği önemli görünmektedir. Eğitim, felsefe açısından ele alınarak felsefi nitelikli eğitimin öneminin belirlenmesi ve buna ilişkin öneriler getirilmesi amaçlanmıştır. Çocukluk çağından başlayacak felsefe temelli eğitim, kişiler için insanlaşma yolunu açacak onların bilgi ile bağını kurmuş, değerlerin farkında olan, insan olma bilinci gelişmiş kişiler olarak yetişmelerini sağlayacaktır.

Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde Felsefe açısından insan ana başlığı altında; insan ve yapısı, zekâ ve akıl, eylem ve etkinlik yönlerinin üzerinde durulacaktır

Bu amaçla çalışmanın ikinci bölümünde, Felsefe açıcından eğitim ana başlığı altında; eğitim ve öğretim, eğitim kavramı ve eleştirel bakış açısı ile eğitim üzerinde durulacaktır.

Bu amaçla çalışmanın üçüncü bölümünde; İnsanlaştıran eğitim ana başlığı altında, felsefe eğitimi, felsefi eğitim ve insanlaştıran eğitim üzerinde durulacaktır.

2. FELSEFE AÇISINDAN İNSAN

Bu bölümde insanın yapı özellikleri, zekâ ve akıl, eylem ve etkinlik yönleriyle ele alınacaktır.

2.1. İnsan ve Yapısı

Eskiçağdan beri insan felsefe açısından bilme konusu yapıla gelmiştir. Bunun en bilinen iki örneği Platon ve Aristoteles'tir.

Ama insan sadece felsefenin konusu olmakla kalmamış onun biyolojik ve ruhsal özellikleri de araştırma konusu yapıla gelmiştir. Örneğin yine eski çağda Empedokles, Platon, Aristoteles insanı canlılık yönüyle ele almışlar bu yönleri ile ilgili bilgiler ortaya koyma çabasında olmuşlar. İnsanın biyolojik ve fizyolojik yönden incelenmesi doğal olarak yüzyıllar boyu sürdürülmüştür. Bir canlı türü olma yönüyle insanı bilme konusu yapılması çağlara ve dönemlere bağlı şekilde farklı düzeylerde olmuştur. Ama insanı bu yönü ile ayrıntılı şekilde bilme konusu yapılması 19.ve 20.yy'dan itibaren öne çıkmıştır. 19.yy'da çeşitlenen bilgi dalları örneğin fizyoloji, tıp, kimya, biyoloji gibi bilimlerin çalışmalarıyla ortaya konan bilgiler insanın kendini bir canlı türü olarak bilmesi bakımından ileri bir aşamadır. Yine 19.yy'da Darwin'in çalışmalarıyla da ortaya koyduğu evrim düşüncesinin etkisiyle de insanın bir canlı türü olarak görülmesi, anlaşılması ve buna dayalı bir açıklama yoluna gidilmesi önem kazanmıştır. Bu etki ile "insan" dendiğinde onun diğer canlı türleri arasında bir tür olduğu, diğer canlılardan farkının ise bir "derece farkı" nın olduğu düşüncesi benimsenmiştir. O dönemde araştırmaları artmış olan bu alanların verileri "insan" dendiğinde bundan ne anlaşılması gerektiğini belirlemiştir. İnsanın belirlenimi Darvinci anlayışın etkisi altında kalmıştır.

19.Yy ve 20.yy'ın başlarında insanı araştıran bilimlerin bulguları çerçevesinde bakıldığında insanın biyolojik, fizyolojik ve psikolojik yönden özelliklerinin bilgisi insanın ne olduğunu bilme çabasında öncelikli bir referans noktası kabul edilmiştir. Bunu dikkate alarak ilkin insanı yalnızca bir canlı türü olma bakımından yapı

özellikleriyle ilgili çalışmaları ve bu çalışmalarda varılan bilgilerle kabul gören insan anlayışının ne olduğuna değinmek uygundur. Çeşitli bilimler tarafından incelenen insan bir canlı türü olarak ele alınmış çoğunlukla da onun diğer canlılardan, özellikle de hayvan türünden farkları ya da benzerlikleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmaları göz önüne alındığında insan türünün her bir tekinde aynı temel fizyolojik ve anatomik özellikleri taşıdığı görülmektedir. İnsanı morfolojik bakımından incelenmesi sonucunda onun "omurgalı" ve bu sayede dik durabilen, "iki ayak üzerinde" yürüyebilen; başı omuzların üzerinde yükselmiş, sağa-sola -yukarı-aşağı ve ileriye bakabilen, elleri ve parmaklarını oldukça işlevsel kullanabilen bir "canlı "olduğu anlaşılmaktadır. İnsan hangi coğrafyadan olursa olsun bu morfolojik özellikler farklılık göstermez ve tüm insan türünün ortak özelliği olarak kabul edilmektedir. Ayrıca insan türünün dışında hiçbir canlı türü (hayvan-bitki) böyle temel bir birliğe sahip değildir. Bu durum insan türünün morfolojik bakımından kendine özgü bir yapısının olduğunu gösterir.

Darwinci anlayış insan ile hayvan arasındaki varlık farkının yalnızca bir derece farkı olduğu düşüncesini öne çıkarmıştır. Mengüşoğlu, bu anlayışa göre en alt basamaktaki organik alan ile psişik alandan, en üst basamak üzerinde bulunan organik ve psişik alana kadar yükselip giden, kesintiye uğramayan, kopmayan bir gelişme çizgisi olarak ifade etmiştir. Ona göre Darwanizmi benimseyen biyoloji, böyle bir gelişme çizgisinin, tek hücreliden çok hücreliye doğru yükselen bir gelişmenin bulunduğunu göstermeye çalışmıştır. Yine Mengüşoğlu genç bir bilim dediği "psikoloji" nin "aynı kesintisizliği psişik alanda da kanıtlamak istediğini belirtir:

> İnsanı da içine alan bütün canlı varlıklarda, alt basamaktan üst basamağa kadar kopmadan sürüp giden, gittikçe yükselen bir psişik yetenekler dizisi vardır; yani en alt basamaktaki yeteneklerden başlayarak en üst basamaktaki yeteneklere kadar sürüp giden zekâ, algı, bellek skalası vardır. Bunu göstermek gerekiyordu ve bu gösterilmeye çalışıldı (Mengüşoğlu,2017; s. 30)

Buna dikkati çeken Mengüşoğlu, insanı konu eden yeni bir alan olarak ortaya çıkan Psikolojinin de aynı çıkış yolunu benimsediğini söyler. Bu saptaması ile ilgili olarak W. Köhler'in çalışmalarında aradığı, amaçladığı şeyi örnek verir:

W.Köhler (1889-1967) yaptığı çalışmalarla "insana göre bir alt basamak üzerinde bulunan hayvanlardan kalkarak psişik yetenekler skalasının kesintisizliğini göstermek; diğer yandan kendi Gestalt teorisi için, insan dışındaki canlı varlıklar alanında belgeler arayıp bulmaktı." (Mengüşoğlu,2017; s.30)

Örnek verdiği bu çalışmalarla Mengüşoğlu "… insanla hayvan arasında ancak bir derece farkının bulunabileceğinin sanıldığını" belirtir." (Mengüşoğlu 2017, s.30-31)

Darvinci anlayışın etkisiyle biyolojide ve psikoloji de kabul gören bu "derece farkı" anlayışı insanın eski çağdan bu yana kabul edile gelmiş animal rasyonel "akıl sahibi" bir canlı olduğu düşüncesini ve buradan hareketle onun bir "özel yeri" olduğu kabullerini sarsmıştır.

İnsanın, ona en yakın kabul edilen hayvan türü ile karşılaştırılıp açıklanmaya çalışılması belki de ilk bakışta en kolay ve en pratik yöntem olarak görünse de insanın özyapısını anlamaya yeterli olmadığı belirtilmelidir. Çünkü insan morfolojik ve biyo-psişik özelliklerinin toplamından ibaret bir varlık değildir. 20. Yy da doğmuş olan Felsefi antropoloji insanın bu bütünlüğünü dikkate alır ve onu yalnızca biyo- psişik varlık olarak ele almanın ötesinde bir anlama çerçevesi oluşturur

Scheler, doğa bilimlerinin insanla ilgili çalışmalarını dikkate almakla birlikte biyolojinin ve psikolojinin kabul ettiği "derece farkı" anlayışına karşı çıkmış bu anlayışı aşıp yeni bir ilke koymaya çalışmıştır. Bu yeni ilkeye Tin (Geist) adını vermiştir. Bu ilke yalnızca insanda bulunur hayvanda yoktur.

Psişik varlığın sınırlarını, canlılığın sınırlarıyla bir tutan Scheler, insanın varlıktaki yerini kavrayabilmenin biyo-psişik dünyanın yapısının açık bir şekilde anlaşılmasıyla mümkün olabileceğini düşünür. Scheler, canlı adını alan varlığın kendine has önemli bir özelliğini fenomenal objektif niteliklerinin yanında şu şekilde açıklar:

Canlı varlıklar yalnızca dış gözlem nesnesi olacak şeyler değildirler; canlı varlık, kendisinin de farkına vardığı, kendisi için özlü bir ayırt edici özellik olan -bu, yaşamın nesnel fenomenleriyle yapı ve işleyiş biçimi bakımından en içten varlık bağına sahip olduğu gösterilebilen bir özelliktir- k*endisi için bir varlığa ve bir iç varlığa* sahiptir. Bu,

canlının kendi başına varolabilmesinin, kendi kendine hareket edebilmesinin vb. ruhsal yanıdır- yaşamın *ilk ruhsal fenomenidir.* (Scheler, 2020, s.23)

Scheler, canlıları psikovital varlık yanları bakımından, yani dıştan, "canlı-varlık", içten, "ruh" olarak ortaya çıkan dört basamakta inceler. İlk basamakta yer alan vital tepki (duyusal itilim) tüm canlılarda ortak özellik olarak görülür ve kendini bilme (bilinç), duyumlama ve tasarımlama (imgeleme) olmadığı için bitkiler yalnızca vital tepkiye sahiptir. Scheler, vital tepkiyi (duyusal itilim) "tinsel etkinliklerin en ışıltılı yükseklikliklerine kadar her şeyi yapan, bunun yanında en saf düşünme edimlerine ve aydınlık iyiliğin en hassas edimlerine gereken enerjiyi sağlayan güç" olarak görür. (Scheler, 2020, s:23). Scheler'e göre varlık basamağında yer alan İçgüdü, bellek ve zekânın biyopsişik varlık olan (ruh-beden) insan ve hayvanda birlikte bulunur. İçgüdü ile bellek ve zekâ ters orantılıdır. Bu durumda canlıların üzerinde bulunduğu basamak arttıkça içgüdü azalır, zekâ ve bellek artar. Bu basamak azaldıkça yani hayvanların bulunduğu basamak içgüdü artar, bellek ve zekâ azalır. Bu yüzden diğer canlılara göre üst basamakta yer alan insan, zekâ ve bellek bakımından zengin, içgüdü bakımından fakir bir varlıktır. Dolayısıyla psikovital yapı bütünlüğü dikkate alındığında, canlı varlık basamakları insanın varlık yapısını da kapsadığından onun varlık yapısının yalnızca hayvan ile değil bitki ile de bağlantılı olduğu görülmektedir. Scheler, insanın, "genel olarak varlığın bütün basamaklarını, özellikle hayatın basamaklarını kendinde topladığını ve onda doğanın bütününün olduğunu söyler ve insanın, "öz-alanları bakımından bir araya getirilmiş en yoğun varlık birliğine sahip olduğunu belirtir. Scheler, kendi döneminde kabul görmüş evrimci anlayışı insanın neliğini bilme konusunda yetersiz bulur. Ona göre insanı insan yapan, onu diğer canlılardan ayrı kılan şeyin, "zekâ ve seçme yeteneği" nin dışında apayrı bir şey olduğunu ileri sürer. Scheler'in görüşüne göre hiçbir canlıda bulunmayan, sadece insana özgü olan "özyapı" farkı ne biyolojinin ne de psikolojinin araştırma alanında bulunamaz.

Ruh-beden birliğinden oluşan psikovital alanla ilgisi olmayan Tin (Geist) ne ruha ne de bedene bağlıdır. Ona göre "insanı insan yapan bu yeni ilke, iç bakımından psişik, dış bakımından vital olarak isimlendirilen her şeyin, geniş anlamıyla "yaşam" dışında bulunur. Bu, insanı insan yapan şey "*tümüyle yaşama ve insandaki yaşama zıt olan* bir ilkedir: Hakiki yeni bir varlık olgusudur, böyle bir olgu olarak da o, "doğal yaşamın

evrimi' ne dayandırılamaz, eğer onu bir şeye dayandırmak gerekiyorsa, o ancak şeylerin en yüksek temelinin kendisine dayandırılabilir." (Scheler,2020, s:66) Burada Scheler'in' in yaşamdan kastı, canlılık, vital itki, eğilimler, itilimler, dürtüler bütünü olarak canlılıktır. Hayat/yaşam ve tin (geist) birbirine karşıtlık içindedirler. Ama bu karşıtlık birbirlerinin tamamlayıcısı olacak şekildedir. Çünkü öz bakımından farklı olan hayat/yaşam ve tin (geist) insanda birlik oluşturur.

Scheler'in insan hakkındaki bilgimizi yalnızca biyolojinin ve evrimci psikolojinin araştırmalarına bırakmaması önemlidir. Çünkü bu ayırt edici nokta, yani insanı diğer canlılardan tümü ile ayrılan tin (geist) ilkesini koyması "insan ile kişi" kavramlarının ayırımlarını yapabilme imkanını vermektedir.

Tin (Geist) kavramı, akıl kavramını içine alan, aynı zamanda "ide bilgisine" yönelmeyi içeren, belli bir "varlık alanına (essentia) yönelen bir "algılama" edimini de ifade eden bir kapsama sahiptir. Bu nitelikte olan tin (geist), bir edimler örgüsüdür. Scheler için tin(geist); akıl kavramını da kapsayan ama bunun yanında "*ideleri düşünme*yi aynı zamanda temel fenomenlere veya öz içeriğine ilişkin belli bir türden "*görü"* yü, bunun ötesinde iyilik, sevgi, pişmanlık, derin saygı, tinsel hayret, mutluluk ve kuşku duyma, özgür karar verme gibi belirli bir türden *istemli ve duyusal edimleri* de içine alan bir sözcüktür." (Scheler,2020s:66) Ancak bu edimler kendiliğinden gerçekleşmezler; onların bir gerçekleştiriciye gereksinimleri vardır. İşte edimlerin bu gerçekleştiricisine Scheler "kişi" adını verir. Bu nokta önemlidir çünkü "psişik işlevler kendiliğinden gerçekleşir ve bir gerçekleştiriciye ihtiyaçları yoktur".

Scheler'e göre tin' e (geist) sahip olmak bazı nitelikler gerektirir; Edimlerin merkezi olan kişi, her şeyi nesne edebilen fakat kendisi hiçbir zaman nesne (obje-eşya) yapılamayan biricik varlıktır. O edimlerin gerçekleşmesiyle "gerçek olan ve yaşayan, yalnızca edimlerinde ve edimleriyle varolandır. Scheler'e göre, tin (geist) varlığı, yani kişi, kendi edimlerini özgür bir biçimde gerçekleştirilmesiyle var olur. Burada özgürlük" derken şunu kasteder:

> Yalnız, tinin sağlayabileceği onun kendine özgü bilme etkinliğini, bir bilgi türünü koyarsak, bu durumda bir tinsel varlığın temel özelliği, psikofiziksel yapısı ne olursa olsun*, onun organik olana bağımlılıktan kurtulmuşluğu*,

> etkiden baskıdan, organik olana bağımlılıktan-kendi varlık merkezine bağımlılıktan da- "yaşam" dan ve yaşama ait olan-aynı zamanda kendisinin itkisel zekâsından da- kurtulmuşluğu (özgürlüğü), çözülmüşlüğü olur (Scheler,2020, s:66-67)

Scheler'in tin (geist) varlığı yani kişi, itkilere ve çevreye bağlı olmayan varlıktır. Bu varlık "çevre" ile sınırlı ve belirlenmiş olmayıp "dünyaya açık" bir varlıktır; onun deyişiyle "böyle bir varlığın artık dünyası vardır. Dünyada varolan şeyleri genişletilebilme olanağına sahiptir fakat bu sonsuz ve sınırsız bir genişletme anlamına gelmez. İnsanın kişi olarak açıldığı bu dünya Scheler için mekanik bir dünya değildir. Kuçuradi, Scheler'in "dünya" dediği şeyi, "fizik-kimyanın" dünyası değildir; "değerlerle bezenmiş ve yüklenmiş" insan dünyasıdır, Scheler için bu dünyalar kişiler kadar çoktur." İfadesi ile açıklık getirmiştir. (Kuçuradi,2009)

Scheler'e göre tin, "*nesnellik* ve şeylerin nasıllıkları tarafından belirlene bilirliktir. Yalnızca kusursuz nesnelliğe ulaşabilecek bir canlı varlık "tin" e sahiptir. Ancak böyle bir varlık, kendisiyle olduğu gibi, kendisi dışındaki gerçeklikle (ilkesel) ilişkisinde de – onun zekâsı da dinamik bir biçimde bunun içinde olmak üzere-hayvanın tam *tersine* davranabilen bir varlık, tinin "taşıyıcısı" dır." (Scheler,2020, s:67)

Scheler'in insan ve kişi kavramlarının ayırımını yapma imkanını veren bu görüşü insanın eğitilmesi konusunda önemli bir işleve sahip görünmektedir. Bu ayırım dikkati kişi kavramına veren bu görüş "insanı eğitmek" derken neye dikkat edilmesi gerektiği, eğitimin ilkesinin nasıl belirleneceği noktasında hayli fikir vericidir. 20.Yy da doğan felsefi antropolojinin bir bilgi dalı olarak önemi de buradadır.

Scheler'e göre ben bilinci sadece insana özgüdür. Hayvanın bitkiye kıyasla kendisi hakkında bir bilinci var olsa da bu bilinç kendisini bilmesi anlamına gelmez. "İnsan sadece "çevreyi" genişleterek ona bir dünya varlığı boyutu kazandırmak, ona karşı koyan şeyleri obje yapmakla kalmaz, o aynı zaman da kendi özel fizyolojik ve psikolojik yapısını ve her psişik olayı obje haline getirebilmek gibi şaşılacak bir başarı gösterir. Bu yüzdendir ki, ancak insan kendi isteği ile hayattan ayrılabilir" (Scheler, 2020:44) İnsan canlısının bu özelliği yani ben bilinci daha sonraki gelişmelerle zekâ olarak kendi yerini bulacaktır.

Bir canlı türü olarak insanın morfolojik, fizyolojik yönüyle doğada ve bulunduğu çevre içinde onu koruyucu doğal donanımdan yoksun olduğu görülmektedir.

İnsan canlısını morfoloji bakımından incelediğimizde, insan biyolojisini hayvan biyolojisiyle karşılaştırdığımızda insanın doğada varlığını sürdürebilecek organlara sahip olmadığını görürüz. İnsan canlısı kendini çevresindeki tehlikelerden koruyacak, varlığını tek başına sürdürebilecek biyolojik araçlara sahip değildir. Doğada ve organik koşullar içerisinde tüm bu zayıflıklarıyla varlığını sürdürmesi mümkün olmaz. Kendini tehlikelerden koruyacak ne keskin dişleri ne uzun pençeleri ne hızla kaçabilecek ayakları ne de güçlü bir gövdesi vardır. Onu soğuktan koruyacak tüylere de sahip olmadığı gibi duyuları da hayvanlar kadar keskin değildir. Oysa hayvanlar içinde doğduğu çevreye doğal yasaları gereği uyumludurlar. Örneğin, Aslanlar ormanda yaşar ve ormanın tehlikelerine karşı kendini koruyabilmesi ve avlanabilmesi için güçlü pençelere ve dişlere sahiptir. Develer çöl iklimine uyumludur, sahip olduğu hörgüçlerinde yağ depolayabilme yeteneği uzun süre açlık ve susuzluktan korunmasını sağlar, uzun bacakları, yumuşak yayvan iki toynaklı ayakları kumda yürümesini kolaylaştırır. Devenin gözleri iki kat kirpiklidir, burun deliklerini tıpkı gözlerini kapatır gibi kapatabilir ve bu özelliği şiddetli kum fırtınalarından korunma olanağı sağlar. Bütün vücudunu kaplayan sık tüyleri, ayak tabanlarında kalın derileri güneş ve kızgın çöl kumlarına karşı dayanıklılık sağlar. Kartalların diğer yırtıcı kuşlar gibi eğri gaga yapısı, kaslı bacakları ve güçlü pençeleri vardır. Bu sayede kendilerinden daha ağır avları uçarak bile taşıyabilirler. Kaplumbağalar ve salyangozlar evlerini üzerinde taşırlar. Bunun gibi birçok örnek verilebilir, gözlemlenebilir. Gehlen insanın "varlık yapısına" ait fenomenlerin temelini onun biyolojik yapısına bağlayarak insanın dünyadaki "özel yerini" insan biyolojisi ve hayvan biyolojisi arasındaki karşılaştırmalara dayamaktadır. Hayvan adını verdiğimiz uçan, yüzen, zıplayan, koşan, sürünen, renk renk, küçük -büyük – çok çeşitli var olan bu canlılar doğa yasalarına uyumlu morfolojileriyle yok olmaktan kurtulur ve başka bir şeye ihtiyaç duymazlar.

20. Yy da doğmuş olan felsefi antropoloji alanında çalışmalar yapmış olan Gehlen için, "Bütün hayvanların gelişmesi genel bir kanuna göre olur. Bu kanun da organların özelleşmesi (Specialisation) kanunudur." O, insan biyolojisi ile hayvan biyolojisi arasındaki farklar üzerinde durmuş, hayvan türlerinin "çevrelerine uyumlu,

özelleştirilmiş organları olan" canlılar diye, insan türünün de **"organ ilkelliği**" nedeni ile doğa karşında "**eksiklikler- varlığı"** olan canlı diye nitelendirmiştir[1]. Bu da her hayvan türünü kendine özgü çevreye bağlar. Günümüz hayvanat bahçelerinde de görebileceğimiz üzere her hayvan türünün çevresi kendi doğasına uygun şekilde düzenlenerek yaşamlarını sürdürmeleri çalışılmaktadır [1].

İnsanı böyle nitelendirmesinin dayanağı, insan embriyoları ile hayvan embriyolarını karşılaştıran bir çalışmalar yapmasıdır. Bu karşılaştırma çalışmalarının sonucunda şu saptamaları yapmıştır:

Doğuştan ancak bir yıl sonra insan fertleri yürümeye ve konuşmaya başlarlar, Bütün hayvanlar birkaç gün yahut birkaç hafta sonra hareket eder ve anlaşabilirler. İnsanın ağırlığının ve büyüklüğünün ilk yıldaki artışının geniş ölçüde olması bilhassa göz önünde bulundurulacak bir noktadır. Bu artış daha bir yıl boyunca embriyo devri sırasındaki ağırlığı ve büyüklüğü gösteren dik eğriyi karşılar. Ancak bir yıl sonra yavaşlayan ve geciken büyüme başlar, bu bizde aşağı yukarı 18 yaşında sona erer. (Gehlen,1973 s:13-14) Gehlen insan yavrusunun gelişiminde gördüğü gecikmeyi, yavrunun ilk yılını yarı embriyonik yıl olarak geçirmesine bağlar. İnsan yavrusunun yürüme, konuşma pek geç değildir ama örneğin dişlerin çıkmasında ve üremede gecikme vardır. Bunun yanı sıra, kendini hayatını kurmada ve ölüm konusunda bile gecikme (reterdasyon) vardır.

Bütün bu karşılaştırmalar sonucunda Gehlen, insanın biricikliğini meydana getiren, biyolojik bakımdan bireysel (individuel) gelişmenin genel olarak gecikmesini ve bunun organ ilkelliğinden kaynaklandığını saptamaya çalışmıştır. Gehlen "İnsan bu eksikliklerini ancak sahip olduğu başka yeteneklerle, örneğin, işlevleri özelleşmemiş olan elleri, zekâsı ile dengeliyor, bu beceriler insanda eksik olan organların yerine geçiyorlar" diyerek insanın doğa karşısında varlığını elleri ve zekâsıyla kazandığını ifade eder. İnsanın doğa karşısında donanımsız yapısı, onu hareketli kılmakta ve insan kendi çevresini oluşturma yeteneği (zekâsı) sayesinde dünyanın her yerine yayılma ve yaşama olanağı bulabilmektedir.

[1] Hiçbir kimse beyaz ayıyı ormanda, fili Kafkas dağlarında aramaya kalkmaz".

Buradan hareketle Gehlen şunu söyler: İnsanı tabiatla bir bağlantı içinde değil de kültürle bir bağlantı içinde görmelidir, kültür de ilk plânda zekâ ile değiştirilmiş bir tabiat, "yapma bir tabiat" tır. Şu hâlde kültür biyolojik bir kavramdır; çünkü insanın hayvan biyolojisinden esaslı bir şekilde ayrılan, kendine öz biyolojisi vardır. Kültürden bahseden kimse, insandan bahseder, İnsandan bahseden kimse, insanın biricik olan morfolojisinden ve fizyolojisinden bahsetmiş olur. Aynı zamanda zekâdan bahseder, çünkü insana öz olan beyinden bahseder. (Gehlen,1973, s:18)

Gehlen'in insanın varlık yapısına ait fenomenleri, insanın biyolojisine bağlamakta bunu da hayvan ve insan türüne ait karşılaştırmalarla saptamaya çalışmaktadır.

Mengüşoğlu, İnsan görüşünü, insanın biyolojik özelliklerine, ruhsal ya da bilinç alanlarına değil de insanın "yapıp-etmelerine ve fenomenlerine bakarak kurar. Gerçi Mengüşoğlu da diğer canlılar ile özellikle de hayvan türleri ile karşılaştırmalar yapar ama bu karşılaştırmaları farklı bir açıdan yapar. Ona göre insanın sahip olduğu her şey kendi "emek ve zahmetinin" bir ürünüdür. Bunu da şöyle ifade eder:

> Doğa insana hazır olan hiçbir şey vermemiştir. Hatta insanın biyopsişik yeteneklerinin gelişmesi, geliştirilmesi bile kendine bırakılmıştır. İnsanın dünyası kendisinin ürünüdür. Hayvanın çevresi ise doğanın bir vergisidir. Bunun içinde hayvan nereye giderse çevresini birlikte taşır diyoruz. Fakat buna karşılık insana dünyanın bütün seferleri açıktır (Mengüşoğlu, 2021, s:425).

Mengüşoğlu'nun bu sözleri ile insana hiçbir şeyin hazır verilmediğini ama buna karşılık onun çeşitli edimler yoluyla "başarılar" ortaya koyabileceğini ifade etmiştir. Bu başarıların, çeşitli şekillerde, çeşitli düzeylerde olmasını sağlayan "algı", "düşünme", "gözlem", "anlama", "deneme", "sınama", "karşılaştırma", vb. gibi edimler ile sınırlı olmadığını belirtir. İnsan nereye giderse gitsin oradaki doğal koşullara kendini uydurmak yerine, onları kendine uyumlu hale dönüştürecek yapıdadır. Bundan dolayı Mengüşoğluna göre "insanda yaratılmış çevre, hayvanda doğal çevre söz konusudur" (Mengüşoğlu, 2021, s:425).

Doğa tarafından düzenlenen bütün bu olayların doğanın ahengi içinde olup bitmesi, bundan dolayıdır ki hayvan türünün içinde ne ilerleme ne de geri kalmış gruplar ya da bireyler söz konusu olmadığını belirten Mengüşoğlu, İnsanın, kendine özgü doğası

olduğunu ve kendi yaşamını devam ettirmek için kendi çevresini yaratmak zorunda olduğunu vurgular. Yani insan, dünyanın neresine giderse gitsin doğal koşullara karşı koyacak, alacağı önlemlerle doğal koşullara egemen olmaya çalışacak, kendi çevresini oluşturacaktır.

Türsel özelliği bakımından hayvandan farklı olarak kendine bir çevre yaratmak zorunda olan insan, aynı zamanda, kendine özgü "başarılarını" da ortaya koyar. Bunlar insan fenomenleri olarak kendini gösterir:

Bu fenomenler insanın; bilen, yapıp-eden, değerlerin sesini duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür hareketleri olan, tarihsel olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten ve eğitilen, devlet kuran, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, biyopsişik bir yapıya sahip olan bir varlık olduğunu gösteriyor (Mengüşoğlu, 2021, s:21).

İnsan türünün doğa karşısında donanımsız ve zayıf biyolojisi ona başka olanaklar sunmuş ve bu olanaklar insana özel bir varlık alanı açmıştır. İşte bu alan insan başarıları ile kurulan sırf insana özgü bir alandır.

Sürekli değişen doğa koşulları (kar-fırtına-sel-deprem-kuraklık vb.) karşısında kendini koruyacak çözümler üretmek zorundadır insan. Bu donanımsızlığı ve zayıflığı diğer canlılar insan için bir dezavantaj olmakla birlikte onun ortaya koyduğu başarıları ona kendi yaptığı-oluşturduğu bir çevre içerinde yaşama imkânı sağlar.

Doğa insanın besinini de hazır vermemiştir. O kendisine neyin faydalı, neyin zararlı olduğu bilgisi deneyimleriyle başlamıştır. Bu deneyimlerle elde edilen bilgi birikimlerinin nesilden nesile aktarılarak besin çeşitliliğinin çoğalıp, zenginleşmesini sağlamıştır. İnsan eğitiminin gerekliliği ve sürekliliği de böyle başlamıştır. Hatta günümüzde besin araştırma alanı olarak bilimin konusu haline gelmiş çok yönlü bilgilerle insana hizmet etmektedir. Bilimin, lojistiğin ve diğer uzmanlık alanların da gelişmesiyle dünyanın her yerindeki besine ulaşmak mümkün olduğu gibi günümüzde besinlerin doğal çevreye bağımlılığı çeşitli yöntemler kullanılarak azaltılmıştır. Bilgiyi etkin kullanması ve edindiği bilgileri yeni bilgilerle çoğaltıp aktarması ile zenginleşen bilim dünyası her geçen gün insan başarılarına yenilerini eklemektedir. Bu bilgi

zenginliği tek tek insanlardan da olabileceği gibi daha çok eğitimle aktarılan ve insanın toplumsal yaşamının getirdiği kazanımlardan da elde etmektedir.

Topluluk halinde yaşayan insan uygarlık tarihi boyunca toplu hâlde sürdürülmemiş hiçbir yaşam biçimi var olmamıştır ve olmayacaktır. İnsan var olduğundan itibaren kendi güvenliklerini sağlamak ve yok olup gitmemek için olağan üstü çaba harcamak zorunda kalmıştır. Çünkü doğa onu hayvanlar gibi kayırmamış kendisine verilen olanakları geliştirebilecek bir mücadelenin içine bırakmıştır. İnsan yavrusu uzun bir süre özel bakım ve beslenmesi gereken, hastalıklara maruz kalabilen, dikkatle ve titizlikle büyütülmesi zorunlu olan bir türdür. Doğa içinde kendi kendine kalırsa yaşamını devam ettirebilecek özelliklere sahip değildir. Özellikle bebeklik çağlarında, içine doğduğu çevreye uyum sağlayabilene kadar birçok hastalığa maruz kalır, diş çıkarma dönemi bile uzun ve sancılı bir dönemdir. Beslenmesi yürümesi, konuşması, fiziksel darbelerden korunması, sürekli gözetilmesi ve eğitilmesi zorunludur. Büyüyüp yetişkin olsa bile kendisini yetiştirmeye, form kazandırmaya devam etmesi gerekir. Ebeveynler kendilerine aktarılan bilgi, deneyim, becerilerini kullanmadan yalnızca içgüdüleriyle yavrularını büyütemezler. Anne de yavrusunu büyütebilmek için başkalarına ihtiyaç duyar. İnsan yapısında var olan bu kısıtlılık ve yetersizlikleri aşmak için doğa toplu yaşamayı zorunlu olarak karşısına çıkarmıştır. Tek tek kişilerin başaramayacağı her şeyi toplu yaşamın gerektirdiği iş bölümü ve iş birliği sayesinde üstesinden gelmiştir. Varlığını sürdürmek adına insanın doğal yaşam için verdiği bu mücadele toplu yaşam biçimi sayesinde kazanılmış başarıdır. Burada da insan olanakları ve insan başarıları söz konusudur ve bu başarılar onun çevresini oluşturmasına, gelişmesine yardımcı olmuştur. Tek tek ya da toplu hâlde edinilmiş bu başarılar, zenginleşmiş bu bilgi birikimleri kesintisiz nesilden nesile aktarılmakla kalmamış kendisi de kendinden bir şeyler katarak geliştirmiş, ilerletmiştir. İnsan başarıları bu sayede yok olup gitmeyerek kültür oluşturmuştur. Bundan dolayıdır ki insan tarihsel bir varlıktır ve kültür içinde doğar, gelişir ve geliştirir.

Günümüzde özellikle şehir merkezlerinde yaşanan yoğunluk rahatsızlık verecek derecede artmasına karşın topluluk halinde yaşam hâlâ tercih sebebi olmaya devam ettiğini görürüz. Çevre ve ihtiyaçlar değişiklik gösterse de nedenler görece farklılaşsa da

güvenlik, iş ve ihtiyaçlara kolay erişim ve sosyalleşme, dayanışma gibi nedenlerle birlikte yaşama eğilimini devam ettirmektedir.

Çağımız dünyasında teknolojik imkânlarla en vahşi hayvanların yaşamını bile belgesellerde izleyebileceğimiz gibi, kendi çevremizde de rahatça gözlemleyebildiğimiz kediler, köpekler, tavuklar vb. evcil hayvanların bile annelerinin, yavrularını çok kısa zamanda kendi doğal yaşamında hiçbir şeye gereksinim duymadan büyüttüklerine şahit oluruz. Hayvanlar güvenlik ve beslenme dışında yaşamları ile ilgili hiçbir kaygı taşımazlar. Ataları ne ise kendileri de o dur. Ne yeni bir form kazanabilir ne de kendisini geliştirebilir. Hayvan statik bir canlıdır. Ne daha iyi bir eğitime ne de daha iyi bir geleceğe ihtiyaçları yoktur. Hayvan tekinin başka hayvanlardan bir şey öğrenmesi de söz konusu olmadığı gibi öğrendikleri kendi başarısıdır ve başkasına devretmeyi bilmezler. Bundan dolayıdır ki hayvan canlısında tarihsellikte söz konusu değildir. Yalnızca insan canlısı hayvanı eğitebilir. Bu eğitim hayvan türünün çeşitlerine ve onun doğasının sınırlılıkları dahilinde gerçekleşebilir. Onlara verilen eğitim gerçek bir eğitim değildir. Düşünemedikleri için yalnızca belirli koşullarda belirli karşılıklar vermesi sağlanır.

O hâlde İnsan sıradan bir canlı olmadığı gibi insan dünyası da sıradan bir yaşam değildir. İnsan açısından baktığımızda (…)" varolanın, bütün olarak evrenin ve yaşamın anlam ve değeri insanla birlikte vardır, anlamsızlığı da insanı çekip çıkardığımızda, insanı "askıya aldığımızda" geriye kalanın kendi başına ne anlamından ne de anlamsızlığından söz edebiliriz; geriye kalan sadece vardır. Hatta insanın ya da benzeri bir varlığın olmadığı bir evrende bin bir özenle yaratılan cennet ve cehennem bile "gereksiz", anlamsız olacaktır, insanı çekip aldığımızda (Özcan, 2016, s:).

Scheler'in, Gehlen'in ve Mengüşoğlu'nun insan görüşlerine bakıldığında; Her birinde insanın bir canlı türü olmakla belirlenemeyeceğini bundan fazla bir biyolojik, morfolojik, psikolojik özelliklerinin yanında sırf bu türe özgü bir yapı özelliğinin olduğu görüşüne vardıkları görülmektedir. İnsanın bu yapı özelliğinin ne olduğunu belirlemek için bundan sonraki bölümde zekâ ve akıl yönüyle ele alınacaktır.

2.2. Akıl ve Zekâ Yönüyle İnsan

Felsefenin, anlamın asıl taşıyıcısı olan kavramları etraflıca ortaya koyma, var olanın anlamına ilişkin çerçeveleri belirlemede önemli bir işlevi vardır. Kavramlar düşünmede varolan, dil aracılığıyla da iletilebilen yapıları sayesinde bizleri var olanların anlam bilgisine ulaştırır. Düşünen bir varlık olan insanın bu olanağını "zekâsında ya da "akıl" da bulduğu, hatta insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özsel nitelik olduğu fikri yaygındır. Eskiçağda felsefe de akıl, kimi zaman "logos" kimi zaman da "nous" olarak belirse de aralarında farklar mevcuttur. Felsefe tarihine baktığımızda o dönemlerde "akıl" dan anlaşılan ile çağımızda akla yüklediğimiz anlam çok başkalaşmıştır. O dönemlerde zekâ sözcüğü de kullanılmamakta, onun yerine akıl, zihinsel ve bedensel olguların bir bütünü olarak zekâyı da içine kapsayan bir anlayış söz konusudur. 17.yy'dan itibaren aklın nitelikleri sınırlandırılmış, -bilme yetisi olarak onun yerine zekâ kavramı öne çıkmaya başlamıştır. Bunun ardından felsefe tarihinde olduğu gibi diğer alanlarda da çoğu zaman zekâ ve akıl birbiriyle aynı anlamlı (özdeş)terimler olarak kullanılmış. Ancak, her iki terimin girift yapısı üzerinde pek durulmamış, kavramların tanımları arasındaki ayırıcı unsura yeterince dikkat edilmemiş, açık bir belirlenim yapılamamıştır.

TDK Türkçe sözlükte' de "zekâ" insanın "düşünme, akıl yürütme, nesnel gerçekleri algılama, kavrama, sonuç çıkarma ve yargı verme işlemlerinin tümü olarak belirtilmektedir. "Akıl" için de "us", "düşünme", "anlama" ve "kavrama gücü" gibi açıklamalar verilmektedir. Görüldüğü gibi her iki terim iç içe geçmiş bir anlam yüklenilmiştir. (TDK, sozluk.gov.tr) Akıl terimi zaman zaman us olarak ta kullanılmaktadır. "duyarlılığın karşıtı olarak, düşünme, anlama, kavrama yetisi; usavurma, çıkarımlar yapma yetisi; olaylar ya da kavramlar arasında zorunlu bağlantılar kurma yetisi; bağlantıları anlama ve kavrama yetisi"(Akarsu,1988,s:183)

Bu iki terime tanım getirme güçlüğü Türkçe de olduğu gibi genellikle diğer dillerde de söz konusudur. Örneğin;

> İngilizce' de akıl (mind); "hatırlama ya da hatırlatma durumu, zekâya ait işlerin yapıcısı, kişinin zihinsel etkinlikler kapasitesi, entelektüel kalite, zihinsel güç. Ayrıca Zekâ, beyin, ruh, kıvrak Zekâ anlamlarına gelen intellect, soul, psyche, brain, brains, intelligence, wit sözcüklerinin eş eş anlamlısı olarak verilmiş

> insanın algılama, hatırlama, tasarlama, değerlendirme ve kararlaştırma gibi özellikleri içeren karmaşık fakültesi olarak tanımlanmıştır. Zekâ (intelligence) için; anlama fakültesi, bilme veya kavrama kapasitesi, bir kişinin yeni ortama uyum sağlama, problem çözebilme, öğrenme, sembolleri ya da ilişkileri kullanabilme gibi niteliklerin zekâ testleriyle ya da diğer sosyal kriterlerle ölçülmüş mevcut becerileri (websters 1986: 1174, 1436), (aktaran, Bayık, 2019, s.173)

Çeşitli dillerde doğal olarak sözcük düzeyinde ve anlamsal bir açıklama verilen bu terimlerin kavramsal içeriği sözlüklerle belirlenebilir değildir. Bu iki kavram hem bilimlerde hem de felsefe de yer alan terimler olmaları bakımından da ayrıca felsefi bir gözle ele alınmalı ve açıklık getirilmelidir. Bu bakımdan zekâ ve akıl kavramlarını felsefe tarihinde ne şekilde yer aldıklarına bakmak yardımcı olacaktır.

Eski çağda filozofların ele aldığı sorular, ilkin doğayı bilme amacıyla sorulmuştur. Bundan dolayı bu filozoflara doğa filozofları denmiştir. Bu filozoflar Sokrates öncesi filozoflarıdır. Onlar için evreni anlamak ve açıklamak, insanı anlamayı ve açıklamayı içeren bir çabadır. Doğa filozofları insanı, doğanın yapısında var olan logos ile ilişki içinde düşünmüş, kendine özgü akıl sahibi bir varlık olarak görmemiştir. Bu filozoflar için genel olarak akıl, evrenin yapısında bulunan bir ilke diye düşünülmüştür.

Alkmeon'un bu sözleri bilme yetisini konu alması bakımından akıl ile ilişkili görülebilir.

Pythagorasçılardan Alkmeon'a göre, bütün duyu organlarının ve duyguların herhangi bir şekilde beyinle bağlantıları vardır, bundan dolayıdır ki beyin sarsıldığı ve yerini değiştirdiği zaman bunlara inme iner, çünkü, bu, duyu organlarının meydana geldikleri "boruları tıkar"- işitme, görme ve koklama algılarını yaptıran beyindir.; bunlardan bellek ve tasavvur doğar, bellek ve tasavvurdan da , katışıp dinlenmişler ise , bilgi meydana gelir.-.İnsan öteki varlıklardan biricik kavrayan varlık oluşuyla ayrılır, ötekiler, algılar ise de kavrayamazlar." (Kranz, 1994, s: 47-48).

Alkmeon, Ruhun ölümsüzlüğünün nedenini, ölümsüz varlıklara benzemesinde bulur. Onun için ölümsüz varlıklar olan ay, güneş ve yıldızlar sonsuz bir hareket içinde ise, ruh da sonsuz hareket halindedir, bu yüzden de ölümsüzdür; ayrıca, bütün duyu organlarının beyine bağlı olduğunu, bunlara hareket kazandıranın beyin olduğunu

söyler. İnsanın, biricik kavrayan biricik varlık oluşuyla öteki varlıklardan ayrıldığını ve diğer varlıkların algı gücüne sahip olmalarına rağmen, kavrama yetisine sahip olmadığını ifade eder.

Krotonlu Alkmeon'un başarılı bir- hekim olması, canlı organ keserek organların işlevini araştıran bir filozof olması insanı bilme yetisine ilişkin böyle bir saptama yapmasında etkili olmalıdır.

Akıl kavramının en köklü ve en geniş anlamıyla ele alınışı Herakleitos'la görülür. Bu, sonraki yıllarda ve günümüze kadar olan zamanda bazen geniş, bazen de dar şekilde süre gelen bir kullanımdır. Çok anlamlı bir kavram olan Logos, Herakleitos'un, varlığı ve değişimi açıklayan görüşünün temelini kurar.

Kranz'ın şu sözleri Herakleitos ta akıl kavramının yerine ilişkin bir bilgi vermelidir.

Arkhaik tarzda aynı zamanda ruhsal ve maddesel olarak düşünülen insan ruhunda tanrısal logos-ateşinden bir parça bulunmaktadır.; bu parça çoğalır azalabilir, "daha kuru" (daha iyi demek) yahut "daha yaş" (daha kötü demek)" olabilir, uyanık iken kendini başka türlü gösterir uyurken başka, "durmadan değişir, yine de olduğu gibi kalır" (Kranz, 1984, s:59)

Kranz yine Herakleitos'a 'un saptamalarındaki önemli gördüğü buluşu şu şekilde açıklar:

Anlaşılan henüz insanın ruhsal güçleri tam olarak birbirlerinden ayrılamamışlardır, fakat burada önemli bir buluş ile karşılaşıyoruz: düşünen varlık olarak insan bir ortaklığa girmiştir, çünkü, "bütün insanlarda düşünme ortaklaşadır"; düşünme ilkelerinin herkes için geçer olduğunu anlatan ilk deyiş bu oluyor. Herakleitos 'ben' i ve karakterin önemini ortaya çıkarmış, fakat ruhu aynı zamanda geniş topluluğuyla görmüştür (Kranz, 1984, 59-60)

Herakleitos'a göre doğada olduğu gibi insan yaşamında da bitmeyen bir mücadele söz konusudur. Ona göre evrende sonsuz bir değişim vardır. Herakleitos'un "Aynı ırmağa iki kere girilemez- daima her şey- bütün nesneler (evren) ırmak gibi akarlar. (Kraz,1994, s:69). Diyen sözleri bugün de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu değişimler gelişi güzel değildir, belli bir düzene, belli bir yasa ve ölçüye göre olmaktadır ve onun için bu düzeni sağlayan ilke "logos" tur. Onun görüşüne göre logos,

duyular üstüdür ve her şeye yön veren ana ilkedir. “Logos herkeste ortaklaşa olmasına rağmen çoğunluk herkesin kendilerine özgü düşünmeleri varmış gibi yaşamaktadır.” (Kanz, 1984; 62) Herakleitos’un görüşünde “herkeste ortaklaşa bulunan, logosa uygun yaşamak insana en uygun olan şeydir. Fakat her insanın doğru düşünebileceği “logosu duyarak, logosa kulak vererek” düşünebileceği ve buna uygun davranabileceği anlamına gelmez. (Kranz 1984 S: 62)

Presokratikler arasında Herakleitos’un, insana akılcı bir varlık olarak, akışın içinde anlam yükleyen, ayrıca insan aklını araştırma nesnesi yapan ilk düşünür olması önemlidir. Evrenin düzenleyici ilkesi olan akıl aynı zamanda insanın düşüncelerine de düzen verir. Logos’ un düzenleyici ilkesi, durağan bir yapı değildir, tam tersine her şeyin özünü “değişimde” bulan Herakleitos, bu akışın sürekliliğini sağlayan ilke olarak Logos’u görür. İnsan ruhu da logostan pay alır. Ama bunun olabilmesi için ruhumuzun ortaklaşa olanın ardından gitmesi gerekir. Eğer ruhumuz ortaklaşa olandan ayrılırsa “logos’suz” kalır. (Kranz,1994, s:62) Herakleitos ’un bu vurgusu önemli bir noktadır. Çünkü “akılla konuşmak isteyenler herkeste ortaklaşa olan” akıl yani logos” ile kendini kuvvetlendirmelidir, tıpkı kanunla kent gibi...” (Kranz,1994, s:62)

Herakleitos’un bu sözlerinde görüldüğü gibi akıl kavramının insan ve düşünme için işlevini öne çıkaran bu sözleri düşünmenin, fikir ortaya koymanın, ileri sürmenin kısaca bir düşünce sahibi olabilmenin genellikle zannedildiği gibi rastgele, gelişi güzel olamayacağını göstermektedir. Bu bakımdan insanın düşünen bir canlı olması derken bu düşünmenin bir ölçüsü, onu yöneten bazı ilkelerin olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Eğitim ile ilgisinde bu nokta önemlidir.

Presokratik dönem düşünürlerinden Parmenides, Herakleitos’un değişim düşüncesine karşı çıkar. Ama o da akıl kavramını doğru olanı bilebilmek için biricik bilme yetisi olarak kabul eder. Parmenides’e göre değiştiğini düşündüğümüz şeyler görünüştedir, bu görünüşleri duyularımızla algılarız. Ama duyular aldatıcıdır, yanıltıcıdır. Parmenides’e göre gerçek, duyularla değil sadece akılla kavranabilir. Buna karşılık akıl, “meydana gelmeyi, değişmeyi, hareketi, yani var olan bir şeyin, (daha) var olmayan bir şey haline geçmesini ve bunun tersini kavrayamaz. Var olmayan diye bir şeyin olduğunu düpedüz yadsımak zorundadır” (Kranz, 1984:75).

Parmenides ‘in ortaya koyduğu varlık tanımı,” meydana gelmemiş, geçip gitmez, bölünmez, sürekli, hareketsiz-değişmez, kendisiyle aynı kalan ve bir olan, sarsılmaz bir var olandır.” (Kranz, 1984:76)

Bu durumda bir çıkarımda bulunmak gerekirse; “sadece var olma (varlık vardır; var olmayan ve var olmayandan var olma olanaklı değildir. Peki, bu tür bir varlığa nerede rastlarız? Ancak akılda, düşüncede rastlarız; öyleyse, var olma (varlık) ile düşünce aynı şeydir. (Özcan, 2016:43) Göründüğü gibi Parmenides var olanı bilme çabasında ve araştırmalarda akla ap ayrı bir önem vermektedir.

Bir başka Presokratik düşünür Anaksagoras, evrenin ana ilkesinin sonsuz sayıda tohumlar olduğunu söyleyerek, var olanı bilme, anlama ve açıklama çabası ile ilgisinde akıl (nus) kavramına baş vurmuştur. Akıl (nus) düzenleyici bir ilke olarak belirtmiştir. Herakleitos ’ta logos olarak karşımıza çıkan akıl, Anaksagoras ta nus olarak karşımıza çıkar. Logos’ un yanında nus’ un da akıl kavramını ifade eden terimler olarak Platon’da ve Aristoteles’te de görülür.

Platon, var olanları bilme konusu yapılmaları bakımından” görülenler/ya da duyumlananlar” ve “düşünülenler” diye ayırmıştır. Platon, doğru bilgiye varmanın duyumlamayla değil de “düşünme ile görme” (noesis) yoluyla olabileceği görüşünü ileri sürmüştür. Burada düşüme ile görme (noesis) yetisi olarak akıl ortaya çıkıyor.

Bunun yanı sıra Platon, ruhun kısımlarından biri olarak akıl kavramını kullandığı görülür. Bu durumda Platon da akıl hem bir bilme yetisi yönüyle hem de insanın yapısına ait bir özellik olma yönüyle ifade edilmiş ve bilgelik erdeminin kaynağı olma bakımından üzerinde durulmuştur.

Benzer şekilde, insan ruhunu akla sahip ve akıldan yoksun yan olarak iki ayrı kısma ayıran Aristoteles te akla sahip yanının iki kısmında da aklın erdemlerle olan ilişkisini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Bunun yanında Aristoteles te akıl kavramı, akıl yürütme çeşitleri ile ilgisin de söz konusu edilmiştir. (Örneğin, dedüktif ‘tümden gelim’ akıl yürütme, indüktif ‘tümevarım’ akıl yürütme ve analoji ‘benzetiş’) Aristoteles doğru düşünmenin kuralları üzerinde durmuş, akıl yürütme yöntemlerinden tümdengelime ayrı bir önem vermiştir. Aristoteles bilgiyi ve bilme edimlerini zihin-beden birliğinden meydana gelen bir olgu olarak kabul eder. Aklın doğru bilgiye ulaşma yollarından biride “sezgisel akıl (nous)” dır. Aristoteles sezgisel aklı (nous) etkin ve edilgin akıl

olarak ikiye ayırmıştır. Ona göre sezgisel aklın bölümleri olan "etkin akıl; aklın kendi kendine olan salt çalışmasıdır. Edilgin akıl ise kendi kendine işleyemez, bedenin aracılığı ile edinilen duyu verilerini işleyip biçimlendirir, bu gereçler bu akla işleme olanak ve vesilesini sağlarlar" (Gökberg, 2021, s.100) Buna göre etkin akıl tek tek tüm insanlarda ortak ve aynı olan şeklidir. Aristoteles'in sezgisel akıl anlayışı, genel nitelikleriyle Descartes'in bilinç yani zekâ anlayışına en yakın görüş olarak düşünülebilir.

Helenistlik çağın önemli ve en tipik felsefe öğretisi Stoa'dır. Stoa anlayışında, insanın bağımsızlığı ana düşünce olarak kendini gösterirken, doğaya uygun yaşama kavramı Stoa ahlakının temel kavramı olarak kalacaktır. Stoa öğretisinde "erdem, doğaya, akla uygunluktur. (Doğa ile akıl aynı şeylerdir). Bundan dolayı, bilgenin erdemi akıl bilgisinde ve bundan doğmuş olan istenç gücündedir; erdem, aklın *doğru durumda* olmasıdır." (Gökberk, 2021, s.120)

Felsefesinin asıl ereğini etikte (ahlakta) bulan Zenon, fiziği, ahlakı bilimsel olarak temellendirmek için gerekli sayar ve her ikisini de mantıkla destekler. Onun için, mantık çerçevesinde asıl durulacak "*bilgi"* sorunudur. "Onu bilgiyi araştırmaya götüren, bir yandan septiklerin bilginin olabileceğinden şüphe etmeleri, öbür yandan da Sokrates-Platon felsefesinden edindiği bir kanıdır." bu felsefeye göre, filozof ya da bilgenin sağlam bilgileri olmalıdır, sallantılı kanılar onların değer ve onuru ile bağdaşamaz. "Zenon, kyniklerin etkisiyle *sensüalisttir*: Bütün ilk tasavvurlarımızın kaynağı, dış etkiler yüzünden ruhta meydana gelen izlenimlerdir. Bu anlayışı da Zenon'u doğru tasavvurları yanlışlarından ayırt etmeyi sağlayacak bir ölçü (kriter) aramaya zorlamıştır ve bu ölçüyü de o *katalepsis (kavrama)* kavramında bulduğunu sanmıştır." (Gökberk, 2121, s:118)

Herakleitos'un öğretisini geliştiren Stoalılar, "ateşle, akıllı, yaratıcı ateş arasında bir ayırım yaparlar, ateş sadece kemirir, yok eder; yaratıcı ateş ise rasyonel, yöntemli olarak yaratır, biçimlendirir, hayatı doğurur ve ilerletir. Zenon için yıldızlarda akıllı, canlı varlıklardır." (Gökberk,2021, s:119) Stoalılar için, 'doğal olan' ile 'doğaya aykırı olan' karşıtlığı vardır. Onlar için 'doğaya aykırı olan'; insanda iç güdülerin ağır basıp üstünlük kazanmasıdır; 'doğal olan', da herkeste bulunan, herkeste bir olan aklın

egemen, üstün olmasıdır; ‘doğal olan’, akla uygun olandır; bu ikisi aynı şeylerdir.” (Gökberk, 2021, s:121)

Stoalılar, akla, doğaya uygun olanla, doğaya aykırı olanın karşıtlığını belirlemeleri, erdemi, aklın (doğanın) yasasına uyma olarak saptamaları ile ileri de Kant’ın da buyruklarında önemli bir yeri olacak olan “*ödev”* kavramını ilk olarak ahlak felsefesine kazandırmışlardır. ‘Olan’ ile ‘olması gereken’ arasında yaptıkları bu ayırım Stoalıların, önemli bir katkısıdır. “Doğaya, akla uygun yaşamak bir ödevdir (kathekon); bilge kişi, maddi yönüne karşı gelerek, aklın yasasına uyarak bu ödevi yerine getirecek, gerçekleştirecektir. İşte olması gereken yüksek bir düzen karşısındaki sorumluluk duygusu, bunu gerçekleştirecek tutumun çetinliği, Stoa öğreti ve yaşayışın belkemiğidir.” (Gökberk,2021, s:121-122)

Stoalılara göre akıl (doğa) bütün insanlara aynı yasayı ve aynı hakları vermiştir. Stoalı bilgenin sosyal ideali; “bütün insanların kardeşliği, zümre ve ulus ayrılıklarının üstünde insanları hakça eşitlikler anlayışı” “*bir dünya yurttaşlığı”* ideali olmuştur. (Gökberk,2021, s:124) Roma imparatorluğunu da derinden etkilemiş stoa felsefesi, kökleri sofistlere uzanmış olan, doğal hukuk (akıl hukuku) anlayışına yol açacak, Roma hukukuna temel olacaktır.

17.yy’dan itibaren felsefe de bilgi, bilginin oluşum koşullarının araştırılması öne çıkmıştır. Bunun öncüsü Descartes’tir. Modern felsefenin kurucusu, babası olarak kabul edilen Descartes, yaşadığı dönemin, kuşkucu ve karışık zihniyetini yıkmak üzere ‘*şüphe* ile işe başlar. O, şüpheyi, açık ve seçik, kesin bilgiye ulaşabilecek bir yol, doğru bilgiye ulaşabilmenin bir aracı olarak görür. Descartes’in şüphesi bir “*yöntem şüphesidir.”* O aradığı kesin bilgi, şüphe edilemeyecek bilgi, *şüphe ettiğimi bilişimdir* diyerek, “Şüphe etmekle, şüphe diye bir şeyin olduğunu, dolayısıyla da şüphe eden ‘ben’imin varolduğunu apaçık olarak bilirim; şüphe etmekte olduğumdan, böyle bir şeyin bilincinin bende bulunduğundan artık şüphe edemem; bu apaçık bir olgudur, bu olguyu yaşayışım, bilişim intuitiftir; doğrudan doğruya olan bir bilinç ve bilgidir.” (Gökberk,202s:299) Descartes’e göre şüphe etme, bir çeşit düşünme, düşünmenin bir durumu ve bu durumun bütün düşünme için geçerliliği olduğunun ifadesidir. O, ‘düşünürken ben düşünmenin varlığını apaçık yaşayıp bilmekteyim’ diyerek; uzun ve meşakkatli bir şüphe yolunun sonunda, kesin, sarsılmaz bir doğru olarak;

‘*Düşünüyorum, öyleyse varım (*Cogito ergo sum)’ünlü önermesine ulaşmış olur. Descartes’in vardığı bu noktanın önemi şudur: Buradaki düşünme, bizim *bilinç* dediğimiz şeyi anlamayı gerektirir. Yani bu, bilincimizi bilmemizdir. Descartes için düşünme, bütün varlığın temelini oluşturan ontolojik bir eylemdir.

> Cisim ‘uzamlı olan şey’ (res extensa), ruh ile ‘düşünen şey’ dir. (res cogitans). Bu yüzden ruh ile cisim birbirinden özce ayrı olan, temel nitelikleri bakımından biriyle uzlaşamayan iki tözdürler: Cisim düşünmez, ruh da yer kaplamaz; bir ‘duygu’ uzayın herhangi bir yerinde değildir, oysa cisim mutlaka bir ‘yer’ de bulunur. Bu anlayışı ile Descartes, gerçeği yapıca birbirinden büsbütün başka olan *iki bölgeye* ayırmış oluyordu. (Gökberk, 2021, s.305-306)

Aristoteles’in insanı “zihin- beden birliğindeki bütünsel akıl anlayışının aksine Descartes, zihin –beden ayırımını yani bedensel olanı, düşünen şeyden ayırması, zihinsel süreçleri yeniden belirlemiştir. Descartes’in kesin, açık ve seçik bilgiye, bölümlere ayırarak ulaşma yaklaşımı kendisinden sonraki düşünürleri etkilemiş, çalışmalara yön vermiştir.

İnsanın bilme yetisini incelemeye yönelen çalışmalarla akıl kavramının yerine zihin ve anlama yetisi kavramları önem kazanmış ve bu çizginin devamında zekâ kavramı öncelikli bir kavram olarak yer almıştır. Descartes, Leıpnız, Loke ve Hume, bu çizginin önde gelen filozoflarıdır. Bu çizgi de Kant’a kadar olan çalışmalarda, “anlama yetisi” ve giderek “zihin” terimleri ağırlık kazanarak akıl teriminin önüne geçmiştir.

Kant ile birlikte akıl kavramı yeniden önem kazanmış ve Kant akıl kavramını ele almış ve aklın neyi bilip, neyi bilemeyeceğini kritik ederek, aklın sınırlarını ayrıntılı biçimde incelemiştir. Kant’ın, Saf aklın eleştirisi, Pratik aklın eleştirisi, Yargı gücünün eleştirisi bilinen ve en önemli eserleridir.

Anlamanın yerini bilgi alanı, aklın yerini de *ideler* alanı olarak belirleyen Kant, aklın sınırlarını şu şekilde çizmeye çalışır.

“Kant ‘ın varlık-dünyasını gneseolojik bakımdan, ‘görünüş’ ve ‘kendi başına varlık’ olarak, bilgiyi *a priori* ve *a posteriori* bilgi olarak, ahlak sahasını da özgürlük (kişilik, ahlak yasası) ve eğilimler olarak ayırması, sonuçta insanı da “doğal varlık” ve “akıl varlığı” olarak ikiye ayırmasına yol açar. İnsanın görünüşten ibaret olan doğal varlığına

eğilimler ve *a posteriori* bilgi karşılık gelirken, özerk varlığına *a priori bilgi* ile özgürlük, kişilik ve ahlak yasası karşılık gelmektedir." (Scheler, 2020, s:16)

Kant; 'anlama' ile 'akıl' arasında kesin bir ayırımı şu şekilde ifade eder; İnsan kendinde gerçekten bir yeti bulur ki, bununla kendini diğer her şeyden, nesnelerce uyarılan kendisinden bile ayırır; bu da **akıl** dır. Akıl, ide denilenlerle öylesine saf bir kendi kendine etkinlik gösterir ki, bununla yalnızca duyusallığın ona sağlayabileceklerinin çok üstüne çıkar ve duyular dünyasını anlama yetisi dünyasından ayırdetmekle, bununla da anlama yetisinin kendisine sınırlarını çizmekle en soylu işleyişini kanıtlar.

Bunun için akıl sahibi bir varlık kendine, (daha aşağı yetiler bakımından değil) bir düşünce varlığı olarak, duyular dünyasına değil, anlama yetisi dünyasına ait bir varlık olarak bakmalıdır. İlkin, duyular dünyasına ait olduğu ölçüde doğa yasaları altında(yaderklik); ikincisi, düşünülür dünyaya ait olarak, doğadan bağımsız olan, deneysel olmayıp sırf **akılda** temelini bulan yasalar altında. (Kant,2015, s:70-71)

Kant'a göre insanın bu dual yapısı yani "duyular dünyası varlığı öte yandan düşünce dünyası varlığı olması", onun özerk ve özgür bir varlık olma nedenini oluşturur. Ona göre insanı insan yapan şey, bu saf pratik akla, 'özerk ve özgür akla' sahip olmasıdır.

Akıl sahibi insan, dolayısıyla düşünülür dünyaya ait bir varlık olarak, kendi istemesinin nedenselliğini, özgürlük idesi olmadan hiç düşünemez; çünkü duyular dünyasının belirleyici nedenlerinden bağımsız olma (aklın, kendisine hep yüklemesi gereken bağımsızlık) özgürlüktür. (Kant, 2015, s.71)

Kant, "teorik akıl" ile "pratik akıl" arasındaki sınırları belirtmek isteyişi felsefesinin "kritik" niteliğiyle ilgilidir. Hegel, Alman idealizminin son büyük düşünürü olup, onun felsefesi, Kant'tan sonra rasyonalizmin en yüksek doruğudur.

Hegel' e göre felsefe, "objelerin görülmesi" düşünce ile başarılabilir. Çünkü, özne ile nesne; aynı ilkenin, "aynı aklın" başka başka şekillenmeleridir. "Hegel, *akıl* dışındaki herhangi bir yeti ile bilgi edinmeyi reddeder: 'Duygu' ya da 'duyum' bizi 'öz'e götüremez; bize ancak 'öz'ün rastlantılı olan görünüşlerini, rastlantılı olan bölünmüşlüğünü ve çokluğunu gösterir." (Gökberk,2021,499)

Çağdaş düşünürlerden B. Russell, zekâ sözcüğünü "edinilmiş bilgiden çok bilgi edinme yeteneği" (Russell,2004, s-50) olarak tanımlar. O, çağdaş ve karmaşık dünyamızın

varlığının devamını ve ilerlemenin imkanını zekâya bağlar. Bilgiye açık olma ile gerçek bilgi arasındaki bu bağ, zekânın işlenmesi gerekliliğini de ortaya koyar. Zekânın eğitimle ilgisini kuran Russell, eğitimin temel amacının da Zekânın işlenmesi olması yani zekâyı eğitecek şekilde bilgi verilmesi gerektiğini ifade eder.

Çağdaş düşünürler zihinsel işlemlerde inceledikleri ve adına zekâ dedikleri yetiyi kendi içinde bölümlere ayırmışlardır. Örneğin, "genel zekâ", "sosyal zekâ", "akademik "ve "pratik zekâ", "akışkan" ve "kristalize" zekâ (Catell), "duygusal zekâ", "sözel" ve "algısal" zekâ", "etkiletişimsel" ve "analitik" zekâ, "yaratıcı" zekâ vb. zekâ türlerini belirlemişlerdir.

Günümüzde teknolojinin hızlı gelişimi ile bu yüzyıla özgü yeni bir "zekâ kavramı" olarak "yapay zekâ "kavramı ortaya çıkmıştır. Yapay zekâ, insan zihninin ve zihinsel süreçlerinin taklit edilerek, insan gibi düşünen, gören, işiten, anlayan insana özgü zekice faaliyetleri gerçekleştirebilecek donanıma sahip dijital cihazların, makine veya robotları yaratmayı amaçlayan bir bilim alanıdır. İlk defa 1956 yılında McCarthy tarafından, insanlar tarafından zekâ gerektiren işlerde kullanılmak üzere tasarlanan bilgisayar dalı olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavram dünyamıza öyle hızlı girmiş ve yerleşmiştir ki bugün eğitim ve öğretim programlarında önemli bir ders olarak yer almasının yanı sıra hızla popüler meslek alanlarında kendini göstermektedir.

Yapay zekâ, nitelikli teknolojik ürünlerle birlikte yaşamımızı kolaylaştıran, belirli alanda konfor yaratan, çeşitli iş alanlarında belirli bakımlardan iş gücü ve zaman dan tasarruf ettiren faydaları olmakla birlikte, farklı ve önemli insansal sorunları da beraberinde getirmiştir.

> İnsan aklı salt bir organa özgü bir şey olmamakla birlikte, bir organın parçası olarak da düşünülmemelidir. Tam tersine akıl tarihselliği olan, alt unsurlara sahip kapsamlı bir olgudur. Bu yönüyle akıl salt hesaplama, işleme, kıyaslamadan yani zekâ olarak tabir edilen alandan ibaret değildir. En öz tabiriyle insani nitelikleri olduğu gibi ortaya koyabilen kavramın kendisidir akıl. Zekâ ise yalnızca belirli alanlara özgü kabiliyetleri etkin bir şekilde ortaya koyabilme becerisidir. (Bayık, 2019, s.174)

Akıl ve zekâ kavramları arasındaki ilişki; tıpkı piramidin tabanı ile zirvesi arasındaki ilişkiye benzetilebilir. Antikçağda temelleri atılan akıl (logos), tarihsel evrimle özellikle 17.Yy la kadar bütün boyutlarıyla temellendirilmiştir. Modern çağla başlayan çağımıza kadar gelen zihinsel süreçlerle ilgili yapılan çalışmalar zekâyı piramidin zirvesine konumlandırarak bir yıldız gibi parlatmıştır. Bundan da anlaşılacağı üzere akıl bütünleyici, birleştirici geniş tabanı ile piramidin temelini oluştururken zekâ, aklın bölünmüş bir parçası, daraltılmış, sınırlanmış yanıyla piramidin zirvesine aklın yerini alacak şekilde konumlandırılmıştır. Bundan dolayı tüm ilgi zekâ, hatta son zamanlarda yapay zekâ da toplanmışken, insanı insan yapan, insani değerlerden, etik değerlerden uzaklaşmasına, neden olduğunu gözden kaçırmamak önemli görünmektedir.

2.3. Eylem ve Etkinlik Yönüyle İnsan

Yer değiştirme anlamında hareket hem insanda hem hayvanda vardır. Ama insanın hareketi farklı bir nitelik taşır: Eylemde ve etkinlikte bulunmak. Burada eylem derken geniş anlamda, insanın, bütün yaşam alanlarında sürekli etkin olması kastedilmektedir. Yaşamı boyunca her insan sürekli bir şeyler yapar, bir şeylerle meşgul olur; ortaya çeşitli ürünler koyar. İnsanı aktif, yapıp eden bir varlık olarak görürüz. Bunların bütününe Mengüşoğlu'nun deyişiyle "insan fenomenleri" denir. İnsanın "yapıp etmelerinin" sürekliliği yine insanın kendi çabasıyla mümkün olur. İnsanın bu anlamda eylemleriyle, onların sonuçlarının kesintisizliği, insan yaşamının, varlığının, ilerlemesinin koşuludur. İnsan ancak "yapıp-etmelerinin" kesintisizliği ile kendinden önce yapılmış olan insan ürünlerini, "insan başarılarını" "kazandığı deneyimleri" devralıp, saklar, toplar, bunlara yenilerini de ekleyerek kendisinden sonraki kuşaklara iletir.

İnsanın yaptıklarıyla ortaya koyduğu" başarılarının" bu sürekliliği kesintiye uğrasaydı insan varlığı tehlikeye düşerdi. Eğer, insan kendinden önce ortaya konmuş ürünleri, başarıları devralmamış olsaydı, kendisi de arkasında bir şey bırakmamış tıpkı hayvanlar gibi her şeye yeniden başlamak, her şeyi tekrar etmek zorunda kalırdı. Kendi yaşama dünyasına yeni bir şey katmamış olurdu.

İnsanın tarihsel varlığı geçmiş, gelecek ve andaki zamanda gerçekleşmiş, gerçekleşecek yahut gerçekleşmekte olan etkinlikleriyle ve yaptıklarıyla oluşur. İnsanın bütün yapıp etmeleri bu üç boyutlu zaman içinde olup biter.

İnsan yaşamının sürekliliğini ve tarihselliğini oluşturan bu etkinlikler, insanla birliktedir ve insan bunlarsız var olamaz. Yine Mengüşoğlu'nun "insan başarıları" dediği bilim, sanat, teknik, felsefe gibi etkinlik alanlarıdır. O felsefi antropolojisini; "- artık insanın biyolojik özelliklerinden, iç hayatından, ruh ile beden arasındaki ilişkiden, süje veya bilinç alanlarından değil, insanın somut varlık-bütününden, bu varlık-bütününde temelini bulan varlık-koşullarından fenomenlerinden hareket edecektir." Mengüşoğlu, insanın "varlık koşulları" olarak nitelendirdiği, "insanın bütünlüğü ile ortaya çıkan bu fenomenler ve başarılar şunlardır; insanın bilen, yapıp-eden, değerleri duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür ve tarihsel bir varlık olan, ideleştiren, bir şeye kendisini veren, çalışan, eğiten ve eğitebilen, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, disharmonik, biyopisişik bir varlık olan insan. (Mengüşoğlu, 2021, s:77)

Bu başarılar, insanın varlık-temeli ile ilgili "çalışma fenomeni" nin ürünleridir. Daha önce de söylendiği gibi doğa insana hazır bir çevre sunmamıştır. Bu çevreyi insan kendisi oluşturmak zorundadır. İnsanın yaşamasını sürdürebilmek için en basit haliyle beslenme, giyinme, barınma, korunma gibi birçok şeye ihtiyacı vardır. İnsan, doğası gereği hayatta kalabilmesi ve türünün devamı için gerekli olan birçok şeyi, kendisi düşünmek ve yapmak zorundadır. Bir insan tek başına, her şeyi yapamayacağı için insanlar arasında iş birliği gerekir. Karmaşık ve çok öğeli bir örgü olan çalışma, toplum halinde yaşamayı getirir. Bu iş birliği yalnızca kendi çevresi ve kendi zamanı ile sınırlanmaz; insan geçmişteki birikimlerden, erişebildiği tüm deneyim ve bilgilerden faydalanır. Böylece insan deneyimlerini, bilgilerini geliştirir; teknik ve sanat üretir, öğrenir ve öğretir. "Bugün insanlığın sahip olduğu tüm başarılar; teknik, sanat, bilim ve felsefe insan çalışmasının ürünleridir. (…) çalışma boş bir uğraş, boş bir olay, amaçsız, hedefsiz bir eziyet çekme değil, tersine, çalışma, hedefler, amaçlar, plânlar tarafından yönetilen bir olay, yani amaçlı bir aktifliktir." (Mengüşoğlu, 2020, s:264-265)

Bu noktada Mengüşoğlu'nun "çalışma" ile ilgili yapmış olduğu "anlamlı çalışma", "anlamsız" çalışma ayrımı önemlidir.

“Anlamlı bir çalışma yüksek değerlerle bezenen, yüksek değerler tarafından yönetilen çalışmadır. Böyle bir çalışma gerçekleştiricisini sevindirir; insanın bütün varlığını kavrar. Bütün verimli, yaratıcı çalışmalar bu tür çalışmalardandır. Böyle bir çalışma insanın ikinci doğası haline gelir. Çalışma, onun varlık-tarzı olur. İnsan bu varlık-tarzının dışına çıktığı zaman bir eksiklik duyar.” (Mengüşoğlu, 2021, s:265) Böyle bir çalışma yüksek değerler tarafından yönetilir. Çalışmasını seven, bundan heyecan duyan mutlu insanlar bu değerler tarafından yönetilir. Bu mutluluk çalışmanın üzerindeki basamakla ilgisinde değil, insanın değer duygusuyla bağında kurulur. Bunun içindir ki hiçbir çalışma hor görülmemeli, değersiz sayılmamalı, yeter ki bu çalışmanın gerçekleştiricisi yüksek değerlere dayansın, Kendisini işine verebilen, işini sevebilen insan, çalışmasına zamanla anlamlı ve yaratıcı bir nitelik kazandırabilir, o birazda onun karakterine bağlıdır.

Anlamdan yoksun olan, anlamını kaybeden çalışma sevilen, benimsenen bir çalışma olmayıp ayrıca işine kendini yabancılaştıranda bir çalışmadır. Mengüşoğlu böyle bir çalışmaya, ‘yalnız ve sadece araç değerler, yarar sferi değerleri tarafından yönetilen çalışma’ olarak açıklar. İnsanın inisiyatifini elinden alan makineleşen, otomotlaşan bir çalışma böyle bir çalışmadır.

İnsanın kopuşları yeniden başlatmak istek ve güce bağlıdır. Bu gücü Mengüşoğlu’nun ifadesiyle “kendisini bir şeye verme” kazandırır. Ona göre insanın kendini bir şeye vermesi demek, işini, yapıp-etmesini sevmesi demektir. Heyecanla, tutkuyla kendini vermenin yaratıcı ve verimli eylemler gerçekleştirdiği, insanın değer sferinin kapılarını açtığını ifade eden Mengüşoğlu zamanın öznelliğini (kısalması veya uzaması) bir bakıma buradan kaynaklı görür. Sevgiyle, tutkuyla bağlandığımız işlerde zamanın nasıl geçtiğini anlamayışımız da bundandır.

Mengüşoğlu, çalışmayı, bir yandan “değerlere”, öte yandan “önceden görme” ve “önceden belirleme fenomenine” bağlar. Mengüşoğlu, ‘anlamlı çalışma ve anlamsız çalışma’ olarak yaptığı ayrımı, çalışmanın bu bağlamda, yabancılaşma sorunu ile ilgisine dikkate alınması gereken bir noktadır. İnsanın insanlaşması bakımından da dikkate alınması gereken bir noktadır. Eski Yunan uygarlığında çalışma “yaratıcı bir etkinlik” olarak görülmüştür. Bunun etkisi ile felsefe, bilim ve sanat da önemli

çalışmalar yapılmıştır. Bu uygarlığın "anlamlı çalışma" ürünü olan bu "başarılar" o günden bugüne kadar olan dönemde tüm insanlığa ışık tutacak niteliktedir.

Çağımızda da "modern kölelik" olarak adlandırdığımız, çalışmanın sadece araç değerler taşıdığı, anlamını yitirdiği çalışmalardır. Dünyada da ülkemizde de birçok kişinin sevmeden, istemeden yalnızca yaşamını sürdürmek için çalışmak zorunda olduğu çalışma, insana eziyet eden, üreteceği yerde kendisini tüketecek bir zorunluluğa dönüşebilmektedir. Özellikle eğitim aldıkları alanlarda iş bulamayanlar farklı iş kollarında temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmak zorunda kalır ve onun için çalışma anlamdan yoksun araç değere dönüşür. Bazıları için daha da endişe edici psikolojik problemlere yol açabilir. Yüksek değerlerle bezenen çalışma anlamlı çalışmadır. Severek, isteyerek Mengüşoğlu'nun deyimiyle "kendisini çalışmasına veren", çalışmasından heyecan duyan insan mutlu bir insandır." (Mengüşoğlu,2021, s:266)

İnsan yalnız kendisinin, insanlığın bugünkü başarılarından değil, aynı zamanda dünün, en yakın ve en uzak insan kuşaklarının başarılarından da yararlanır. Bilerek veya bilmeyerek bir kuşak, başka bir kuşak için çalışır, yaratır ve her şeyi kendisinden sonra gelen kuşağa bırakır (Mengüşoğlu, 2020:152) Kuşaktan kuşağa aktarılan bu insan başarılarının yararlı olabileceği gibi insana, insan doğasına zararlı da olabildiğini görmekteyiz. Bu da insan eylemlerinden yalnız kendisi ve kendi zamanından değil gelecek zamanlardan da sorumlu olduğunu gösterir. Uygarlık tarihi savaşların sonraki kuşaklara ekonomik, siyasal, toplumsal ve ruhsal olarak yıkıcı etkileri nasıl taşıyorsa özgürlük, barış, adalet, demokrasi gibi insanların onuruna yakışır şekilde daha iyi bir yaşam olanakları sunmak için verilen mücadelelerin gelecek kuşaklara taşıdığı huzur ve refah gibi sayısız insan başarıları insan eylemlerinin sonucudur.

Eylem, dar anlamda ve etiğin bir terimi olarak alındığında bu kavramın içeriğini belirlemek, eğitim ile ilgisinde ayrı bir önem taşır. Etik tarihinde, başlangıçta bu terim çokça kullanılmasa da filozoflar eylemler üzerinde durmuşlardır. Örneğin Sokrates' te ve Platonda "adaletin ne olduğu" sorusu üzerinde durulurken, "eğri olma, doğru olma", "eğri insan mı daha mutludur, doğru insan mı?" sorusunda ve özgürlük ile ilgili sorusu ve özgürlük ile ilgili kimi sorularda "eylem" bilme konusu yapıla gelmiştir. Benzer

şekilde Aristoteles, “Nikhomakhos’a Etik” in üçüncü kitabında eylemleri ayrıntılı biçimde ele almıştır.

Aristoteles, “erdemin duygularla ve eylemlerle ilgili olduğuna ve isteyerek yapılanlarda övgüler ile yergiler, istemeyerek yapılanlarda ise bağışlama, hatta kimi kez acıma söz konusu olduğuna bakılırsa, ‘isteyerek’ ve ‘istemeyerek’ yapılanı belirlemek, erdem konusunda araştırma yapanlar” için gerekli görür. Yasa koyanlar içinde ödüllendirme ve ceza verme konusunda yararlı bir bilgidir. Zorla ya da bilgisizlikten dolayı yapılanlar, istemeyerek yapılmış gibi görünüyor. Bazı “eylemler bir karışımdır, ama daha çok isteyerek yapılanlara benzerler; çünkü yapıldıkları anda tercih ediyorlar, eylemin amacı da duruma uygundur. Eylemlerin isteyerek veya istenmeyerek yapıldığı, yapıldığı ana bakılarak söylenmeli. Çünkü başlangıcı kendisinde olan şeyleri yapmak ya da yapmamak da ona bağlı” (Aristoteles, 2012, s:44)

Aristoteles’e göre neyi neye tercih edeceğimiz ya da yerine neye katlanmak gerektiğini görebilmemiz güçtür. Çoğu zaman kişilerin yapmak zorunda kaldıkları ise kötüdür. Neye zorla yapılanlar diyebiliriz? “Nedeni, yapanın dışında olduğu, onun hiç payı olmadığı zaman yapılanlara mı?” kendileri yapılması istenmeyen eylemler, ama yapıldıkları anda başka şeylere tercih edilenlerdir. Kendileri istemeyerek yapılıyor fakat o anda başka şeylere karşılık istenerek. O hâlde istenerek yapılıyor olmalı. “Eylemler tek tek şeyler arasındadır, bunlarda isteyerek yapılır, ama hangilerini hangilerine tercih etmek gerektiğini belirlemek kolay değildir; çünkü tek tek şeylerde farklar pek çoktur.” (Aristoteles, 2012, s:45)

Aristoteles, bilgisizlikten yapılanı da tümüyle istenerek yapılan olarak görmez. İstemeyerek yapılan, üzüntü ve pişmanlık getirir. Bilgisizlikten dolayı bir şeyi yapmak ile bilmeden yapmayı da birbirinden ayırır. “İstemeyerek yapmanın nedeni tercihe ilişkin bilgisizlik değildir (bu bilgisizlik kötülüğün nedenidir), genele ilişkin bilgisizlikte değildir, (bu bilgisizlik yüzünden kişiler yerilir); istemeyerek yapmanın nedeni tek tek şeylere ilişkin -eylemin aralarında yer aldığı ve hakkında olduğu şeylere ilişkin -bilgisizliktir.” diyerek ‘isteyerek yapılan’; “-öyle görünüyor ki -başlangıcı eylemin tek tek koşullarını bilen kişide olduğu zaman yapılan.” olarak açıklar. Tercihi de isteyerek yapılan bir şeyden ayıran Aristoteles, “kendine egemen olmayan kişi tercihle değil, arzuyla davranır; oysa kendine egemen olan kişi tersine, arzuyla değil,

tercihle davranır.” (Aristoteles, 2012, s:48) “İstenen amaç olduğuna göre, enine boyuna düşünülenler ve tercih edilenler ise amaca götürenler olduğuna göre bunlarla ilgili eylemler tercihe bağlı ve isteyerek yapılan eylemler olsa gerek” (Aristoteles,2012, s.48) İfadeleriyle erdemlerin etkinliklerini de bununla ilgisinde değerlendirir.

Daha sonra Stoa okulunda yine eylemler üzerinde durulmuştur. Ve bu, etik tarihi boyunca zaman zaman ele alınan bir konu olmuştur.

18.yy’da Kant, eylemleri etiğin önemli bir sorunu olarak yeniden öne çıkarmıştır. Yalnızca akıl sahibi insan, özgür ve ahlaklı eylemde bulunabilmektedir. Bu eylemlerin gerçekleştiricisi kişidir. Kişi, özgür ve ahlaklı bir eylemde bulunabileceği gibi, eylemlerin temelinde yatan istemeleri “arzu ve eğilimleri” ile yönelebilir böylece özgür ve ahlaklı eylemde bulunmaya da bilir. Kant’ın ahlak yasasının temelinde bulunan *maksim,* ahlaklı bir eylemin arkasında olan, insana karar vermesini sağlayan, niyet temelli “ödev” duygusudur. İyi istemeyi ödeve bağlayan Kant, eylemlerin ahlaksal değerine ölçüt olabilecek “ödev” adına yapılan eylemleri; ödevden dolayı ve ödeve uygun eylemler olarak önemli belirlemelerde bulunur.

“Eylemde bulunurken, yöneldiğimiz amaçlar ve istememizin amaçları ve güdüleri olarak eylemin etkileri, ona koşulsuz ve ahlaksal bir değer sağlayamaz. Bu değer, eylemden beklenen etkiyle ilgisi bakımından istemenin ilkesinden başka bir yerde bulunamaz.” Ahlak yasasının temelinde bulunan maksim, isteme (niyet) temelli ödev duygusudur. Kant, Ödev anlayışını koşullu (hipotetek) ve zorunlu (kategorik) buyruklar olarak iki bölümde ele almıştır. Çünkü ona göre isteme, biçimsel olan apriori ilkesi ile içerikli olan a posteriori güdüleri arasında, bir şey tarafından belirlenmesi gerektiğinden, o eylemin ahlaksal değerini, yapmaya karar verdirten maksimde bulur.

“Bir eylem ödevden dolayı yapılıyorsa, onda herhangi bir içerikli ilke bulunmadığından, genel olarak istemenin biçimsel ilkesi tarafından belirleniyor demektir. Yine ona göre, “ödevden dolayı yapılan bir eylem, ahlaksal değerini, onunla ulaşacak amaçta bulmaz, onu yapmağa karar verdirten maksimde bulur.” (Kant,2015, s:15)

Kant, İstemenin mutlak olarak, kayıtsız şartsız (koşulsuz) iyi denebilmesi için maksimlerini şu şekilde belirler:

“Öyle davran ki, senin istencinin maksimi her zaman genel bir yasa koymasının ilkesi olarak geçerlilik kazanabilsin.” (Kant,2004, s.56) Yani ödeve uygun eylemde bulunabilmeyi, bir eylemde bulunmadan önce, o eylemi herkes için isteyip istemeyeceğini belirleyebilmesi, başka türlü hiç davranmamalıyım” diyerek, belirli eylemler için belirli bir yasa temele konmaksızın, sırf genel olarak yasaya uygunluk olarak ifade eder. (Kant,2015, s:17)

İkinci maksim: “eylemin, kendinde ve başkalarında insanlığı bir araç olarak değil, hep bir erek olarak görecek şekilde olsun. (Gökberg,1979, s.83) Yani, akıl sahibi varlığın kendisi, hiçbir zaman bir araç olarak değil, aynı zamanda kendinde taşıyan bir maksime göre, kendinde amaç olacak şekilde eylemde bulun

Üçüncü maksim, “Öyle davran ki, iraden kendisini herkes için geçerli olan kurallar koyan bir yasa koyucu olarak hissetsin” Kant’ın bu ifadesinde anlatmak istediği, insanın onurunu ve onun değerini belirleyen eylemlerin, doğaya bağımlı olmayan, kendini kurtarmış, ‘özgür’, yasasını kendisi koyabilen, ‘özerk’, ve bu istencin kendinde amaç olarak genel bir istenç olacak şekilde olsun. (Kant,2015, s.50)

Daha sonra 20. Yy' da Sartre, varoluşçu insan görüşü içinde eylem konusunu yeniden ele almıştır. O insanın doğuştan niteliklere sahip olunmadığını düşünür, ona göre bütün yetenekler özgür eylemlerle gelişir ve bu gelişmeyi deneyimlere bağlar. Sartre’ ye göre, “her insan ne olmuşsa odur, kendinden ne yapmışsa odur. Kendi özünü kendi eylemleriyle yaratır insan.” (Akarsu,1987, s.229)

Görüldüğü gibi eylem, insanın söz konu olduğu her konuda üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Eylem kavramının içeriği ile ilgili aydınlatıcı bilgi veren Kuçuradi eylem kavramının içeriğini şöyle açıklar.

Eylem yalnızca yapma değildir. Her eylem üç ana öğenin bütünüdür; her kişi eylemini oluşturan ve bu yapmadan önce gelen eylemi değerlendirme ve ilgili yaşantı aşamaları vardır. “Eylem, yalın veya karmaşık bir değerlendirme ve ilgili yalın veya çatışmalı yaşantıyı izleyen amaçlı bir yapma ya da yapmamadır. Bu yapmanın görünüşü bir “davranış”, yapmamanın ki ise bir “tutum” olarak karşımıza çıkar” (Kuçuradi, 1998:13) İnsanların yapmaları söz konusu olduğunda, davranış eylemden ayrılmaz.

Kuçuradi'nin eylem üzerinde önemle durması, kişiler ve kişilerin içinde yaşadıkları ilişkilerden dolayıdır. Bu ilişkilerin bir kısmı toplumsal ilişkiler olduğunu, toplumsal ilişkilerin temelinde de etik ilişkilerin bulunduğunu belirten Kuçuradi etik ilişkinin yapısını analiz eder.

Dünyaya gelen her insan çeşitli varlık bağlantıları içindedir. Bu varlık bağlantılarının bir kısmı, her insanın doğal ve tarihsel çevresiyle bağlantılarını, bir kısmı da diğer insanlarla ilişkileridir. İnsanın doğal yapısında temelini bulan insanlar arası zorunlu ilişkilerin bir kısmı doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak istenerek kurulan ilişkiler, bir kısmı da rastlantısal olarak kurulan ilişkilerdir. Birincileri kurulmakla varlanırlar; ikincileri ise yaşanarak varlıkta yer alır. Yaşayan her insan, başka insanlarla ilişkilerini kişi olarak yaşamakta, hangi türden ilişkide olursa olsun, belirli bir bütünlüğü olan bir kişi olarak eylemde bulunmaktır. Etik ilişki, belirli bir bütünlüğü olan bir kişinin başka insanlara yönelen eylemleriyle yaşayarak var kıldığı ilişkiler türüdür. (Kuçuradi, 1998, s:5) Başka bir deyişle; "Belirli bir kişinin belirli bir kişi ile ya da bir insan durumu ile ilişkisidir etik ilişki. Bu kişiler gerçek kişilerdir, adı sanı olan, eşi olmayan belirli bütünlüğü olan kişilerdir; durum da belirli bir defalık durumdur." (Kuçuradi, 1998:7)

"İnsanlar çeşitli ilişkiler içinde bulunan bir kişinin, kendisi gibi çeşitli ilişkiler içinde bulunan başka bir kişiye veya insanlara belirli bir olayda yaptığına baktığımızda, yani insanlar arası ilişkilerde bir kişinin, bir eylemini ayıkladığımızda, bu eylemin en temelinde, eylemde bulunan kişinin yaptığı bir *değerlendirme* görürüz: karşısındaki kişinin onunla veya bir başkasıyla ilgili bir eylemini, tutumunu değerlendirmesi; ya da karşısında bulunduğu insanların durumlarını değerlendirmesi." Kuçuradi, değerlendirmenin, neyin değerlendirilmesi olduğunu, bununla birlikte etik ilişkinin çeşidini de belirleyeceğini ifade eder. "Etik ilişki kişi ile kişi ilişkisiyse, değerlendirilen bir eylem dolayısıyla bir kişidir. İlişki kişi- insan durumu ilişkisiyse, burada değerlendirilen bir durumdur. Yargıcın değerlendirdiği, bir olay ve bunun aracılığıyla o olayı oluşturmuş kişilerin eylemleridir. Kendisiyle ilişkisinde ise kişi hem eylemlerini hem de durumunu değerlendirir." (Kuçuradi, 1998, s:13)

Böylece, bir etik ilişkide yapılan değerlendirmelerinin ardından, neredeyse aynı anda, kişinin yaptığı değerlendirmeye bağlı olarak *yaşantısı*-yalın, karmaşık, çatışmalı yaşantıları-gelir. Bu etik ilişki bir tutum olmakla kalmayıp, bir davranışla da

kesilmediyse, eylemin, kendi içinde de karmaşık yapısı olan "yapma" aşaması gelir. Kuçuradi 'ye göre, kişi ile kişi ilişkisinde, her iki kişinin bütünlükleri, ilişkinin özelliğini oluşturmaktadır. "Oysa bir kişinin bir insan durumuyla ilişkisinde, ilişkinin özelliğini yalnızca o kişinin bütünlüğü, özellikle de onun değerler konusundaki bilgisi oluşturur." (Kuçuradi, 1998, s:14)

Kuçuradi, eylemin bu unsurlarına ve oluşumlarına dikkatimizi çekmek; kişinin bir eylemde bulunurken, "şemalaştırmaların yaşamın karşısında yetersizliğini hiç unutmadan; yaşamda kişinin bir eylemde bulunurken başka bir sürü nedensel ve nedensel olmayan ilişkiler içinde bulunduğunu, bunların da her bir eylemini ve eyleminin her öğesini dolaylı olarak etkilediğini, bin bir çatışmaya düşürebildiğini unutmadan." Unutmadan ki, yaşamda her yapmanın ardından başka çok yönlü yapmalar gelir, zorunlu olarak onu izler, döngüler sürüp gider, halka halka eklenir, etik ilişkiler kurulur, yaşanır, tükenir yahut bir defalık olaylar olarak varlıkta yer alır. "Böylece, kişinin iz bırakan ya da bırakmayan yaşamı oluşur; yarattığı, etkilediği, seyircisi olduğu ya da farkında olmadığı olaylar arasında bir kişi "o kişi" olur." (Kuçuradi,1998, s:14)

Kişi ve kişilerin ortaya koyduğu eylemler, sonuçları bakımından herkesi etkileyebileceğinden, eğitimde insanın insanlaşması ve insanlaşma eğitimin öne çıkarılması öncelikli bir koşuldur.

Anlam ilk kez insan eylemleriyle ortaya çıkıyor çünkü ancak insan eylemlerinde bir anlam verme ile ideleştirme ile karşılaşabiliyoruz. İnsan gelişi güzel yaşamaz daima gelecek zaman da gerçekleştirmeyi düşündüğü bir programı, bir tasarımı vardır. Değerler, amaçlar, hedefler insan eylemlerinin yöneticisi olurlar. Yani insan eylemleri gerçekleştirirken kendileri için bir anlam, bir amaç belirler, bu doğrultuda hedeflere yönelen eylemlerde bulunurlar. İnsan ileriye doğru bakar, anda yaşar fakat geçmişe bakınca anlamlandırabilir. O hâlde insan hayatı için önemli olan her eylem geçmişte başlar, geleceğe uzanır. "An" şimdi, insan eylemleri için bir geçit noktasıdır ki geçmişle, gelecek arasındaki bağlantıyı kurar. "An" içinde olup biten çok az insan eylemi vardır. İnsan canlısı gelecekteki eylemleri için önceden görebilen, tasarlayan, amaç edinen ve tarihsel bir varlık olarak zamanın boyutlarında onları gerçekleştirebilen yapısı onun hayattaki varlığını ve başarılarının sürekliliğini sağlar.

Real durumları ideleştirmek, onlara bir anlam vermek, insan olmanın varlık -yapısının bir özelliğidir. Çünkü real durumlara uygulanan yapıp- etmelerini ideleştiren ve böyle bir yeteneği olan biricik varlık, insandır… Bu, insanın temel bir tavrıdır. Bu, insanın yapıp-etmelerini yöneten değer duygusunun sağladığı bir başarıdır. Böylece insan şimdinin üstüne çıkar; yapıp-etmelerini, hayatı bakımından ağır basan geleceğe yöneltir (Mengüşoğlu, 2017:239)

Bildiklerimizin birçoğunu başkalarından öğreniriz. Başka insanların deneyimleriyle elde ettiği bilgilerin dil yoluyla aktarılması nesiller boyu kesintisiz devam eden bu aktarımların bilgi birikiminin zenginleşmesine beraberinde ilerlemeyi sağlamıştır.

Dil yoluyla kültürü, kültürün anlaşılmasıyla da insanı anlamaya yaklaşırız. Hiçbir kültür dilsiz var olamaz. Dil bir insan başarısıdır ve uygarlık tarihi boyunca tüm bu insan başarılarının aktarım biçimidir. Konuşma içgüdüsel olay değil toplumsal bir yaratıdır. Bu yaratı çocuklarda ancak potansiyel olarak mevcuttur ama çocukla konuşulmazsa ondaki bu yetenek çok kez bir daha geri gelmemecesine ortadan kalkabilir ve çocuk konuşamaz. Konuşma sembolik düşüncenin, yazının sonra da felsefenin motoru olmuştur. Felsefe, dil ve kültür ürünü olmakla birlikte ayrıca bir dil ve kültür üreticisidir.

Çotuksöken' in aktarıcılığını yaptığı Nermi Uygur'un 'dil' in varlığı üzerine görüşleri şöyledir.

Dilin dış dünyadaki var olanlarla gerçekleştirdiği ilk ilişki ad vermede kendini belli eder; "Her ad neyin adıysa onun yerini tutar. Nesne adları çok yerde doğrudan doğruya nesnelerin kendisinden daha kolaylıkla yararlanmamızı sağlar. Adlar nesnelerin özetidir." Dil, adlar aracılığıyla dış dünyada var olanı dil alanına geçirir, var olan artık dil karşısında başka bir var oluşa geçirilmiştir. Düşünme / dil varlığı olarak insanın en belirgin öz niteliği onun çeviren bir varlık olmasında somutlaşır, insan çeviren bir varlıktır; bunu sağlayan dildir, "(…) dil dediğimiz şeyin kendisi de bir bakıma çeviridir." Konuşan bir varlık olarak insan bir gerçeklik üzerine "konuşur"; dile getirilenlerin çoğu söz- ötesi bir şey – durumunu adlandırır; bu, var olanı, özellikle dış dünyada var olanı dil düzlemine indirgemek demek değildir. Onlar kendi başına vardı; fakat düşünme/ dil alanına geçirildiklerinde, üzerinde düşünüldüklerinde ve dile

getirildiklerinde ancak bir belirginlik kazanırlar: “Çevirmekle dil, varlığı insana belirli kılar. Nesnelerin varlığına çok kez adlandırdıktan sonra, ancak bu nesneler dile getirince erişiriz. Çeviriciliği ile dil bize varlığı açar. Böylece dil var olan şeylerin sayısını gereksiz yere çoğaltmaz. Dil dışındakini bir kez de dile getirmez, var olanı yeni baştan olduğu gibi vermez; var olanın ortamını değiştirmekle var olanın bir bakıma kendisini de değiştirir. Bu değiştirme dilce çevirinin başarısıdır. Gerçekten de bir başarıdır bu; çünkü dil, dışında var olanı ancak böylesine bir çeviriyle bilir, tanır, öğrenir; böylesine bir çeviriden sonra var olanın bilincine ereriz. (Çotuksöken,1995, s: 57)

Dille birlikte kültürden ve ilerlemeden bahsedebiliriz. Kültür büyük ölçüde dilden beslenir. Binlerce yıldan beri bütün hayvanlar, kendilerinden önceki hayvanların tecrübeleri ile değil, kendi tecrübeleriyle onların yaşadığı gibi yaşar, bu tecrübeler kendileri ile birlikte ölür. Bir ilerleme, bir değişim söz konusu olmaz. Felsefesi dil ve büyük ölçüde dilde yer alan kültüre yönelmiş, dil ile düşünmeyi, dil ile bilginin, dil ile kültürün bağları önemlidir.

İnsan olmayanı kısaca “dünya” ve “bilgi”- “bilgi olmayan” olarak özetleyebiliriz. Dünya, kısaca dış dünya nesneler alanı, olup bitenlerin toplamı, doğa, doğal çevre, toplum, tarih, kültür bağlamı olarak belirlenebilir. İnsanın içinde yer aldığı, düşündüğü, bilebildiği, bilemediği, bildiği, bilmediği, yaşadığı nesnel gerçeklik dünya olarak belirlenebilir. İnsanın çok farklı görünümleriyle sürekli karşılaştığını, söz konusu karşılaşmaları kendi öznel dünyasının durumuna göre, içselleştirdiği duruşuna göre karşıladığını, karşılaştığı durumlar karşısında farklı duruşlar edindiğini, aynı zamanda sürekli karşılaştırmalar içinde olduğunu ileri sürebiliriz. İnsan, ben olarak, özne olarak, olup bitenlerden, şeylerden, nesnelerden oluşan dünyaya kendisinin kıldığı dünyaya sürekli katılır. İnsan kendi varoluşuyla dünya arasında ve dünya-bilgi arasında yaşar. (Çotuksöken, 2018, s.27)

> Ben olmayanın, insan olmayanın bir diğer görünümü de bilgi ve bilgi olmayandır. Buradaki ana sav, bilgi ve bilgi dışı olanların dil bağlamı olarak ortaya çıktığına ilişkindir; başka bir deyişle bilginin ve bilgi olmayanın (sanı, kanı, tahmin, kestirim, inanç, önyargı, dilsel kurgu) ortak paydası dildir; bunların hepsi dilde/söylemde vardır. Her türlü, her çeşit bilginin bir “tür” dil olduğu ana savı aynı zamanda bilginin toplumsal ve tarihsel oluşuna da tanıklık

> eder. İnsanın bireysel olarak deneyimledikleri kendisinde yaşantı, anı, zihinsel imge olarak saklanır ama aynı zamanda bütün bunlar gerektiğinde başkalarına aktarılmak, iletilmek üzere dilselleştirilir, dile dökülür. Dil bilgi ve bilgi olmayanın taşıyıcı temelidir. Bilgi ve bilgi olmayan dilde aktarılır, nesneleştirilir, üzerinde konuşulacak, tartışılacak bir duruma gelir (Çotuksöken,2018, s.27).

Nermi Uygur' a göre dil ile düşünce birbirlerinden ayrılamaz hem bir insan başarısı hem de insan başarılarının anlatım biçimidir. Özellikle theoria-praksis bağlamında birbirlerinden ayrılmaz bir bütünselliğe sahiptir. Dil her türlü insan eyleminin ve etkinliğinin en yetkin ileticisi, bildiricisi bir bakıma var etmenin bir aracı olmaktadır. Düşünce ise bir yapma olanağıdır. "Kendi içinde bir edim; fakat bu edimin bir de başka bir alanda "gerçekleşmesi", dönüşmesi söz konusu. Kendi etkinlik, işlevsellik alanı içinde bir edim olan düşünme her zaman gerçekleşmiyor; eylem alanında karşılığını bulmuyor, dönüşmüyor. (Aktaran; Çotuksöken, 1995, s:60)

İnsanın eylem ve etkinlik dünyasının çok çeşitli ve karmaşık bir yapısı vardır. İnsan, kişi olarak kendisiyle ya da başkalarıyla olan ilişkilerinde, çevresiyle ya da diğer canlı cansız tüm varlıklarla farklı etkileşimler içerisinde bulunur. Burada dikkatimizi yönelttiğimiz tüm insan eylem ve etkinliklerinin, bir olanaklar varlığı olarak insana özgü olmasıdır. İnsanın yapı olanaklarını genişletebilme özelliği, sahip olduğu akıl ve zekâ ile değerli yaşantı ve değerli eylemde bulunma imkanına oluşturur. Bu değerli yaşantı ve eylemlerin bilgisine sahip olmak, insanın insanlaşma sürecinde vazgeçilmez bir etkinlik alanı olarak gördüğümüz eğitimle mümkündür. Peki nasıl bir eğitimle mümkündür?

3. FELSEFE AÇISINDAN EĞİTİM

3.1. Eğitim ve Öğretim

İnsan, eğitilmesi zorunlu olan ve eğitebilme potansiyeline sahip canlıdır. İnsan biçiminde doğarız, fakat eğitimle insanlaşırız. O hâlde insan olmanın ön koşulu eğitimdir diyebiliriz. İnsanın en önemli, en hayati meselesi eğitimdir ve bundan dolayıdır ki "eğitim etkinliği" tüm insan etkinliklerinin temeli olacak şekilde düşünülmeli ve ona uygun şekilde plânlanmalıdır. Yaşamımız boyunca sürekli olarak eğitim etkinliği içinde bulunmak durumdayız. Bundan dolayı" eğitim nedir" sorusuna, "eğitim" kavramının içeriğine ve eğitim etkinliğinin amacına uygun bir yanıt verme gerekliliği vardır. Günümüz için son derece önemli olan bu soru, eski çağdan beri ele alınmış bir sorudur. Çoğu zaman iç içe geçmiş olan "eğitim" ve "öğretim" kavramlarına açıklık getirmek yerinde olacaktır.

Daha önce de üzerinde durulduğu gibi İnsanın fenomenleri "varlık koşulları" vardır. Bu fenomenler ile ilgisinde insan "bilen, aktif olan, tavır takınan, değerleri duyan, seven, çalışan, eğiten, eğitilen, önceden gören, önceden belirleyen, yapıp-etmelerinin sorumluluğunu taşıyan, seçim yapan, hesap veren, yapıp- etmelerinde, edimlerini gerçekleştirmede özgür olan, onları gerçekleştirmek için gerekli olan istemeye ve enerjiye sahip bir varlıktır. Bunun yanında tarihselliğiyle tüm yapıp-etmelerini, ya da gelecekte yapıp-edeceklerini ideleştirebilen, kendisini bir şeye verebilen, onu seven ve çalışan üç boyutlu bir varlıktır. (Mengüşoğlu s:21,22)

İşte bu insan fenomenleri, doğa tarafından insana hazır verilmemiştir. Bunlar insanın dünyaya gelişiyle, yalnızca ona özgü olan ve geliştirilmesi gereken imkânlar olarak verilmiştir. Mengüşoğlu, "İnsanda ancak bu fenomenlere temel olabilecek, bunları gerçekleştirebilecek "çekirdekler", yani ham biyopsişik yetenekleri geliştirmesi gerekmektedir." (Mengüşoğlu,2017 s:25) diyerek insana ait bu çeşitli fenomenleri gerçekleştirmesini imkân sağlayan insanın eğitimine vurgu yapar. "İnsanda sayıp döktüğümüz bu yetenekler, bu başarılar, kendiliğinden gerçekleşip gelişmiyorlar.

Bunların gerçekleşmesini sağlayan, eğitme ve eğitilme gibi yeteneklerdir. Ancak eğitim sayesindedir ki, insanın biyopsişik varlığında bulunan işlenmemiş, ham yetenekler olgunlaşıyor. "Gerçekten insan neye sahipse, nasıl bir düzeye erişmişse, bu, hep eğitim sayesinde olmuştur." (Mengüşoğlu, 2020, s:25) Bundan dolayı eğitim "hem eğitebilen hem eğiten bir varlık olan insanı, öteki tüm canlılardan farklı olan en temel özelliği olarak karşımıza çıkar. Mengüşoğlu, eğitilebilen ve eğiten insanın, M. Scheler'in deyimiyle "plastisite" yani "eğilip-bükülebilme" yeteneğine sahip olduğunu belirtir. Ve bu terime, "…insanın bir "bütün "olarak biyopsişik yetenekleri bakımından "eğilip-bükülebilmesi", bir form kazanabilmesidir" diyerek açıklık getirir. (Mengüşoğlu, 2017 s: 273) İnsan, şimdiye kadar betimlenen fenomenlerle bir form kazanan ve bu formları hayatı boyunca geliştiren, işleyerek sürdüren, dinamik yapılı bir canlı olarak kendini gösterir.

Mengüşoğlu' ya göre eğitim, "bir form kazanmadır". O Eğitimin, yani yetişme ve yetiştirmenin ilk basamağını, insanın içinde doğup büyüdüğü tarihsel çevrede görür. "Tarihsel çevre" insan başarılarından, insanın düşünce dünyasından oluşur." Bu çevre olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerle, çocuk ve insan hakkındaki görüş tarzlarıyla bezenmiştir; "tarihsel çevre", düşünce dünyası, yeni kuşağın form kazanmasında, yetişmesinde doğal etkendir; çocuğu kendiliğinden eğitir. (Mengüşoğlu,2020, s:277) Mengüşoğlu 'ya göre böyle bir form kazanmanın niteliği, bir insan grubunun başarılarının üstünde bulunduğu yüksekliğine bağlıdır. Başarıların üstünde bulunduğu basamak ne kadar altta ise form kazanma da o ölçüde basitleşir, ilkelleşir. Bu durumda form kazanma basit bir bakım işleminden ibarettir. Tarihsel çevrenin başarıları yüksek bir basamak üzerinde bulunuyorsa, o zaman bilim, çocuk sağlık bilimi (pediatri) yardıma gelir. Mengüşoğlu, çocuk davranışlarının ve alışkanlıklarının ilk günden itibaren bir düzen ve ölçü içerisinde olması gerekliliğini ve çocukluk çağında kazanılan davranış şekillerinin sonraki hayatı için önemine vurgu yapar. Bizim de sıkça kullandığımız "ağaç yaşken eğilir" deyişimizle aslında eğitimin, yani form kazanmanın çocukluk yaşta başlamanın önemini vurgulamaktadır.

Mengüşoğlu çevrenin başarılarının niteliğini, insan hakkındaki görüşün "nasıllığının" önemini şu sözlerle açıklar.

“Hazır, müzelik, katı bir görüşün, bir geleneğin ve başarıların içinde bulunmanın, içinde doğup büyümenin insana kazandırdığı formla, daima yeni, hareketli, yaratıcı başarılarla canlanan, zenginleşen, oluş içinde bulunan bir çevre içinde yetişmenin kazandırdığı form arasında büyük bir fark vardır.” (Mengüşoğlu, 2017, s:278). Buradaki çevreyi iki kutuplu gören Mengüşoğlu, çevrenin ya okul ve aile eğitimine yardımcı olacağı ya da tam tersi okul ve ailenin yaptıklarını bozacağını belirtir. Bundan dolayıdır ki okul, aile ve çevrenin birbirini bütünleyen bir düzen, ortak bir düşünce dünyasının bulunması önemlidir.

Yeni kuşaklara form kazandıran bu çevre, çocuğun eğitiminin ailede başlayıp ardından okulla iş birliği içinde sürdürülen “eğitim-öğretim” ile birlikte birleşir. Çevre, aile ve okul üçgenin de birbirini destekleyici, tamamlayıcı bir eğitimin olması için çağın ruhunun etkisinin de farkında olunması gerekmektedir.

Aile çocuğa alışkanlıklar ve davranış şekilleri kazandırabilir, okula başlamadan kazanılması gereken, okulla birlikte pekiştirilen bu kazanımlar çocuğun hayat boyu taşıyacağı kazanımlardır. Eğitimin, olanaklar varlığı olan insanın işlenmemiş, ham yeteneklerini geliştirebilmesinde ve insanlaşabilmesinde etkisinden bahsetmiştik:

> Biyopsişik çekirdekleri değişmemesine rağmen, durağan olmayan, değişen, gelişen bir varlık olan insana, en uygun eğitim, onun bağımsız düşünme ve yapıp-etme yetenekleri olan özgür bir varlık olarak eğitilmesidir. Eğitim, insanın sadece tavır ve hareketlerini, davranışlarını ya da bilişsel yönünü değil, bütün yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamalıdır. (Mengüşoğlu, 2017;172)

Eğitim ile ilgili yapılan çeşitli tanımlar vardır ve bunlardan bazıları şöyledir;

Tyler (1950:4)’ a göre eğitim, kişinin davranış örüntülerini değiştirme sürecidir. Ertürk (1972:12) ise eğitimi bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik meydana getirme süreci olarak ele almıştır. Yıldırım (1983:12), İnsan davranışlarında bilgi, beceri, anlayış, ilgi, tavır, karakter ve sair önemli sayılan kişilik nitelikleri yönünden belli değişmeler sağlamak amacıyla yürütülen düzenli bir etkileşim olarak eğitimi tanımlarken, Özçelik (1981:13), Ertürk’ün anlayışından hareketle, kişinin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla istendik yönde ve bir dereceye kadar kalıcı değişmeler meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Fidan (1986:6), eğitim

insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir derken, Ertürk ve Tyler'ın görüşünü desteklemektedir. Alkan (1980:4) bu tanımları "davranış değişikliği, bireyin belirli hedefler yönünde maksatlı olarak kendi yaşantıları yoluyla davranışlarını değiştirmesi, kişinin yeteneklerini çeşitli yönlerden birey ve toplum için uygun ve dengeli olarak geliştirmesi" olarak sınıflamaktadır. (Sönmez, 2009, s.35-36)

Eğitim felsefesi çalışmalarında, yapılan bu tanımlamalar, eğitimin özünden, amacından uzak, insanlaştıran eğitimi göz ardı ederek yapılan tanımlardır.

Eğitim ile ilgili sıkça karşılaştığımız "istendik" davranışlar kazandırma olduğunu söyleyen tanım hakkında Kuçuradi şunu söyler:

> (…) insansal bir fenomen olarak eğitime felsefeyle değil, eğitimin gerçeklikte çok defa yapıldığı biçimine bakılarak yapılmış bir tanım olsa gerek" diyerek bu tanımın belirli bir insan anlayışına dayanan bir teoriden kaynaklanan eğitim tanımı olarak görmüştür. Kuçuradi, belirli bir uzmanlıkla ilgili mesleklerin eğitimi (pilot-şoför-beden eğitimi vb.), ideolojik bir eğitim yahut hayvanların eğitilmesi gibi "eğitilmek", söz konusu olduğunda "istenilen davranışları" bu görüşe göre "bedensel ve zihinsel davranışları" şüphesiz kazandırır." …eğitim, her defasında farklı olan amaçlara, farklı istenenlere-göre talim gördürme, dolayısıyla eğitileni istenen belirli biçime sokma, istenilen "becerileri" ve fikirleri edinerek bir şey olmasını… sağlamaktır." oysa kişilerin insan olarak eğitilmesi her yerde, her zaman söz konusudur. Temel eğitim dediğimiz eğitim, mesleği ne olursa olsun, her insan için söz konusudur." Kuçuradi,1977, s:55)

Kuçuradi'nin dikkati çektiği bu nokta **e**ğitim ve öğretim kavramlarının birlikte kullanılması, çoğu zaman bunların eş anlamlı terimlermiş gibi anlaşılmasına yol açtığın görmemizi sağlamaktadır.

Ona göre. "Öğretim, bir kişiyi belirli bir şey, belirli bir davranış, bir içerik vs.-konusunda bilgi sahibi yapmak" tır. "Eğitim ise bir kişiyi insansal etkinlikleri, yaşarken belirli bir tarzda gerçekleştirebilecek duruma getirmektir. Bir Bildung dur, Paideia dır." (Kuçuradi, 1996, s:9)

Paideia, eski Yunan uygarlığından ‘çocuğa ait/ çocukluk’ anlamına gelir. Paidagogie de bu sürecin yönetimi olarak anlaşılmaktadır. Bu sözcüğün bilinen en eski kullanımı İ.Ö. 5. Yüzyıla tragedya yazarı Aiskhylos’ ta çocuk bakımı/ beslenme bağlamında kullanıldığı görülür. Ücret karşılığı ders veren Sofistler Paideia yerine anlamı ‘ahlaki mükemmellik olan ‘Arete’ sözcüğünü kullanmışlardır. Eğiticiliğin bir meslek olmadığını, onun tanrının bir emri olduğunu düşünen Sokrates, hayatını insanların kendilerini tanımalarına, neyi bilip neyi bilmediklerini bilmelerine yardımcı olmaya adar. Platona göre Paideianın temeli felsefe eğitimidir. Platon’da bu felsefenin amacı “kent devleti içindeki toplumsal hayatın ahlaki temellere oturtularak mutlu insanların yetiştirilmesini” sağlamaktır. Bu eğitimin devlet tarafından bilim ve felsefe temeline oturtularak gerçekleştirilmesini isteyen Platon, bunun gerçekleşmesi sadece felsefi eğitimi ile mümkün görür. ‘İyi idesi’ ni kavramak ve pay almak onun eğitimdeki amacını belirler. Platon’un devlet idealinin temeline koyduğu sistematik eğitim modeli daha sonra temellerini oluşturduğu Avrupa kültüründe karşımıza çıkar. Paideia’nın, yani eğitimin kültür/ uygarlık anlamında ilk kez Platon tarafından kullanılmış, eğitimi “ölümlülere verilebilecek en değerli şey” olarak görmesiyle tüm çağları etkilemiştir. (Örnek, 2021, abuhukuk.com)

Eski yunanın Paideia’ sı Almancada Bildung olarak karşılaşmıştır.

Bildung: Almancaya özgü bir kavram, Bild; resim, suret, demek, burada ki ‘ung’ eki hem bir süreci hem de o sürecin ürününü belirtiyor. Kendini yaratma, kendini inşa etme, kendini işleme, kendini biçimlendirme, felsefe de sıkça kullandığımı kendini gerçekleştirme anlamlarını taşır. Hem eğitimi hem de öğretimi kapsıyor. Kant zihnin yetilerini ayırdığı, zihnin en üstün yetisi olarak, çok farklı görüleri birleştiren ve onlara bir figura, bir beti, bir suret sağlayan güç olarak Einbildungskraft’ı öne çıkarır. Direkt Bildung üzerinde durmasa da kültür ve yetişme gibi kavramlarla açıklık getiriyor. Bizim biyolojik varlığımız insan olmayı sağlamıyor. Kimi düşünürler Bildung’ u insanın amacı olarak görmüşler. Dünyayla ve kendisiyle kurulan bir ilişki olarak ta düşünülen özellikle kendisiyle olan ilişkisi ‘bir öznelleşme süreci’ olarak önemlidir. Humboldt’un “dünyayla olabildiğince çok ilişki kurma insanı insan olmaya, bu *Bildung* gayesine götürüyor.” (Açık, Tansu, academia.edu) Buraya kadar anlaşılacağı üzere, Paideia ve

Bildung kısaca insanı insanlaştıracak bir ‘insanlaşma eğitimi’ olarak anlaşılmaktadır, anlaşılmalıdır.

Bu noktada eğitim ile öğretimi birbirinden ayırt etmek önemlidir. Platon’un bu ayırımı yapabileceğimize yardım edebilecek görüşü şöyledir.

“Eğitim, hiç de bazılarının öne sürdüğü şey değildir. Çünkü onlar bilgisiz bir ruha bilgi sokmak isterler, tıpkı kör gözlere görüş vermeye kalkmak gibi “(Platon devlet 518) “… oysa herkeste öğrenme gücü ve bu işe yarayan araç vardır. Nasıl karanlıktan ışığa dönmek isteyince göz ancak bütün vücutla dönebilirse, onun gibi, bu araç da oluş dünyasından varlık dünyasına bütün ruhla birlikte dönmeli, öyle ki sonunda öze ve varlığın en ışıklı yanına bakmaya dayanabilir hale gelmeli. Bu öze de “iyi” diyoruz, değil mi? (Platon 518 c, d aktaran, İyi, 2013, s:182)

MÖ 4.Yy da toplumsal ve siyasal varlık olan insanın, iyi ve mutlu bir yaşam sürebilmesi için “doğru şekilde eğitilmesi” gerekliliğini düşünen Platon’un, “yapılandırmacı” eğitim anlayışının temellerini, o yüzyıllarda atmış olduğu görülmektedir. Bugün “yapılandırmacı eğitim” denen anlayışın felsefi temellerinin eski çağda atılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzde eğitim ve öğretim terimlerinin, kavramsal içeriğinin ayırt edilememesi nedeni ile eğitim problemlerinden, eğitim bilimlerinden, eğitim bakanlığından, içiçeliğinin sonucu olarak, eğitim problemlerinden ya da insan, kişi eğitiminden bahsedildiğinde ilk olarak düşünülen şey, “öğretimdir”.

Reboul da bu noktaya dikkat çekmiş; eğitmek fillinin eş anlamlarından üç tanesini seçerek eğitim ve öğretim arasındaki ayrılığa açıklık getirmeye çalışmıştır.

Yetiştirmek, öğretmek ve biçimlendirmek fiillerini ele alan Reboul,

> Yetiştirmek, dar anlamda eğitime, esas olarak ailenin eğitimine indirgenir. Kendiliğinden bir eğitim söz konusudur; bebeğini nazlandıran bir anne onu eğitir, çünkü onda ötekinin bilincini uyandırır ve her türlü dilden önce onun iletişim yeteneğini geliştirir; fakat anne bunu programlamaz ve hatta farkında bile değildir; o farkına varmasa da sevecenliği eğiticidir. (Reboul, 1991, s:21)

Reboul ’ un tespitine katılmakla birlikte şu noktaları vurgulamak uygun olur: Annenin programlamadığı ya da eğitimi farkında olmadan gerçekleştirdiği düşüncesine kısmen katılsak ta özellikle eğitimli ya da bilinçli anneler, çocukların gelişim süreçlerini titizlikle takip eder, fiziksel ve mental gelişimlerini destekleyecek yönde, hem sağlıklı besleme programı, hem çeşitli oyun ve şarkılarla onların becerilerini geliştirmeye, “sevgiyle” mutlu bir çocuk olması için psikolojik dengeleri kurmaya yönelik büyük çaba harcar. Yine bilinçli anneler, büyüdükçe onların gelişimini destekleyecek yeni aktiviteler ekleyerek çocuklarını büyütürler. Ülkemizde ve dünyamızda çocukların kaçının bu şekilde büyütüldüğü tartışmaya açık olmakla birlikte en azından, bunun olanaklı olduğunu bilmek önemlidir. Annenin bu bilinçli çabasını göz ardı edersek, insanın, bir kedinin yavrusunu büyütmesinden farkı kalmaz. Çocuk yetiştirme görevini yalnızca anneye bağlamak, günümüz koşullarında da pek geçerliliği kalmamıştır. Anne ve baba çocuklarını birlikte yetiştirme konusunda hem teşvik edilmeli hem de bilinçlendirilmelidir. Bu durumda başta anne ve baba (ebeveynler) olmak üzere ailelerin çocuklarını yetiştirirken, insan yetiştirme bilincine sahip olmaları sağlanmalıdır. Bu da aynı zamanda ebeveyn eğitimini ve bunun da uygun bir şekilde yapılmasını gerektirir.

Reboul’a göre öğretmek fiili “kasti bir eğitimi betimler; amaçları açık olan, yöntemleri az veya çok kodlanmış olan, bir kurum içinde uygulanan ve profesyoneller tarafından yürütülen bir faaliyettir. Ona göre “yetiştirmek ve öğretmek”, birbirinden farklı ve bazen de birbirini dışlayan faaliyetlerdir. İkisini aynı zamanda yapmanın ve bunları tek bir kişinin sorumluluğuna bırakmanın zorluğundan bahseden Reboul, ebeveynlerin okumuş olsalar bile; kaygılı, sabırsız ve tutkulu oluşları nedeniyle öğretimde pek de başarılı olmadıklarını söyler. Ona göre, “bir öğretmen bir ikinci anne veya baba değildir; rolleri, sevmek veya kendilerini sevdirmek değildir; burada öğretmek için bulunurlar” (Reboul, 1991 s.22). Burada Reboul ‘un üzerinde durduğu şey “öğretmek” olduğu için söylediği şey bir ölçüde kabul edilebilir. Ama bu kadar keskin bir ayırım yapmak ne kadar doğru olabilir. Özellikle ilk öğretim çağlarında, öğretmen ve anne-babanın tutumu, birbirlerinin rolünü çalmadan, bilinçli olarak birbirini tamamlayacak şekilde, birbirlerini desteklemeleri öğrenme etkinliğini daha verimli kılacaktır. Öğretmenin, öğrencilerine sevgi ve şefkatle yaklaşmasına ve anne babanın bilgileri dahilinde çocuğuna derslerinde yardımcı olmasına kuşkusuz kimse itiraz etmez.

Reboul ’un, biçimlendirmek, yani son zamanlarda sıkça karşımıza çıkan formasyonla ilgili şu tespitleri vardır:

“Formasyon nedir? İster teknik ister mesleki, askeri, sportif olsun ve hatta bütün yeniden yetiştirimleri (recyclage) kapsasın, formasyon bireyin şu ya da bu toplumsal fonksiyona hazırlanmasıdır. Bunu bir öğretim biçimi olarak mı düşünmek gerekir. (…)” Birine bir şey öğretilir”, “biri bir şey için biçimlendirilir” Öğretimin amacı veya en azından konusu öğrencidir. Formasyonun konusu toplumsal fonksiyondur: onun geleceğin ilk yardımcısı, geleceğin memuru, geleceğin doktoru olmasının önemi yok “(Reboul, 1991, s.22)

Yetiştirmek, öğretmek, biçimlendirmek: kuşkusuz ideal tipler (Max Weber’in kullandığı anlamda) söz konusudur. Somut olarak onları birleştirmek olanaklıdır, hatta istenirdir. Örneğin anaokulunda, öğretime hazırlayarak yetiştirilir; üniversitede, mesleki formasyonlar sağlanarak öğretilir; aynı şekilde piyanistlik mesleğine hazırlanan kişi de örneğimize girer. Yalnız, bütün durumlarda uzlaşma durumları söz konusudur ve bir uzlaşma tanım gereği antagonist gerçeklikler arasında olur. (Reboul,1991, s.23)

Sonuçta Reboul’a göre, “yetiştirmek, öğretmek ve biçimlendirmek” eş anlamlı görünse de bazen birbirlerini dışlayan faaliyetlerdir. Bu üç durumda aynı şey öğrenilse bile, aynı şekilde öğrenilmez, fakat “somut olarak” onları birleştirebilmek olanaklıdır. Reboul, “Ailesel eğitimde, öğretimde ve formasyonlarda” öğrenilen, bu üç terimi birleştirmekle birlikte onlara bir de “katkı” getiren öğrenmek, eğitim ismine denk düşen fiil olarak nitelendirir. Böylece Reboul üç terimi Sonuçta yüzmeden cebire kadar bir şey öğrenen birisi her zaman, en azından kendi alanında “daha iyi” hale gelmeyi öğrenir” (Reboul,1991, s: 22-23). O hâlde daha iyi hale gelmek, her kişinin kendimde taşıdığı insani varoluşun potansiyellerini geliştirmek demektir. Eğitim, doğumdan ölüme dek bütün alanlarda insani öğrenme sürecidir. Ve ilk belirleyici ortamı ailede başlayan, öğretim ve formasyonlarla devam eden öğrenme sürecinin kısımlarını oluşturur.

“Eğer sonuçta bir eğitim varsa, hiç kimsenin doğrudan kendi düşüncesinden bilime varmadığı içindir; çünkü öğrenmek, ilgilendiren şeyi yapmak değil veya yalnızca bu değil, fakat başlangıçta sizinle ilgili olmayan şeyle ilgilenmektir; çünkü çocuk, kendi meselelerinin çözümünü almak için değil, fakat başka meseleler, insanın meselelerini

ortaya koymak için öğrenir" (Reboul,1991, s:70-71). Öğrenme ile eğitim arasında birbirlerinden kopmayan bir ilişki vardır. Çünkü öğrenme olmaksızın eğitimin de olması beklenemez. Bu ikisi birbirini tamamlar.

Reboul' un bu açıklamalarını da dikkate alarak öğrenme ve öğretim terimleri üzerinde durmak uygun olur. Öğrenme de eğitim etkinliğinin olmazsa olmaz bir parçasıdır. Kişiler eğitilirken çok çeşitli konular öğretilir. Bu anlamda öğrenim verimli ve işlevsel şekilde yapıldığında bir yandan da eğitimin gerekleri kısmen sağlanmış olur. Çocukluktan yetişkinliğe doğru kişiler eğitilirken genellikle neler öğretilir? Öğretilen şeylerin bir kısmı günlük hayatta ihtiyaç duyulan şeylerle ilgilidir. Örneğin; Sınırlı ve tükenebilir doğal kaynaklarımızla ilgili edindikleri bilgiler, özellikle velilerinde içinde yer aldığı "Dünya su günü" bilinçlendirme etkinlikleri ile de pekiştirildiğinde elde ettikleri kazanımlar, gündelik hayatta da su tüketimine duyarlı kişiler olarak eylemde bulunmasını sağlar. Keza bu elektrikte de boşa yanan lambayı kapatmasına, kalemini, defterini özenli kullanmasına kadar diğer tüketim ürünlerinde de bilinçli bir tüketici olmasına zemin hazırlayacaktır. Aynı zamanda bu çocuk insansal olanaklarını da geliştirmesi söz konusudur. Öğrenmenin Eğitim ile bağını, birlikteliğini ve içiçeliğini gözden kaçırmamak gerekir. Ama öğrenme etkinliği içerisindeyken de eğitim buna indirgenmemelidir. Çünkü eğitim "öğrenme" den fazla bir şeydir. Bu fazlalığı da eğitimin ne için yapıldığıyla ve amacıyla ilgilidir.

Bu durumda öğretim dendiğinde de öğretim terimine bakıldığında bu terimin öğrenmeyi içeren ve bunun ne şekilde yapılacağına oluşturulan programlara işaret etmektedir. Öğretmek; amaçları ve programları belli olan, yöntemleri belirlenmiş, bir kurum içinde, eğitimciler tarafından yürütülen kasti bir faaliyettir. Örneğin eğitim kurumlarının ders programlarına ve müfredatlarına bakıldığında öğretim programları olarak oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Öğretim programlarının oluşturulması elbette gereklidir ama bu programların eğitim etkinliğinin amacından kopuk olmaması gerekir. Ayrıca öğretim başlangıcı ve sonu belli olan kurumlar tarafından yürütülen bir öğrenim sürecini nitelemektedir. Oysa eğitim insanın doğumuyla başlayan, öğrenimle eş süremli yol alan, öğrenim bitse de kişinin yaşamının sonuna dek eğiten ve eğitilen olarak devam eden bir etkinlik olarak yaşamımızda var olur.

> Bizde eğitim kavramı bir yandan ahlaki bir mana taşır, öte yandan öğretim metodu manasında kullanılır. Bu, temelini insan hakkındaki eksik, hatalı görüşlerde bulur. Eğitimi ahlak anlamında ele alan görüş, insanın sadece tavır ve hareketlerini, davranışlarını göz önünde bulunduruyor. Eğitimi öğretim metodu olarak görüş de insanın yalnız bilgi yapan yanı üzerinde duruyor. İnsanı konkret, parçalanmaz bir bütün olarak gören felsefi antropoloji için eğitim, çocuğun, insanın bütün kabiliyetleri üzerinde durur, bütün başarı ve eylemlerini göz önünde bulundurur. (Mengüşoğlu,1977, s:14)

Görüldüğü gibi, eğitim ve eğitilme, form kazanma ve form kazandırma insanı diğer canlılardan ayıran, insanın insanlaşması için geliştirebileceği imkanlar olarak karşımıza çıkar. Eğitim, İnsan, yaşam ve doğa ile olan bu ilişkiler ağında, insan için belirleyici bir ilkedir. İnsanı bir olanaklar varlığı olarak görmek, bu olanakları geliştirebilmek ve kişilerin kendi potansiyellerini görmesini ve gerçekleştirebilmesini sağlamak önemli görünmektedir. Bundan dolayıdır ki her insan için temel hak olmakla birlikte insan onuruna yakışır şekilde, "*insanca"* yaşayabilmenin de koşuludur.

3.2. Eğitim Kavramının Belirlenmesi

Felsefe açısından eğitime bakmak ancak "eğitim" kavramının anlamını belirlemekle olur. Latince "educare"den geldiği, hayvanları ya da bitkileri yetiştirmek, en yaygın kullanımıyla da "çocukların bakımını üstlenmek" anlamına gelir. 19.yy. Fransızcasından "eğitim" (oducation) yaşamayı bilmek anlamında kullanılır. Buradaki anlamıyla "üst" sınıfın normlarına, sembollerine, değerlerine, parolalarına uyumlanmayı, aynı zamanda da kendine hâkim olmayı bilmeyi ifade eder. İngilizce kelime olarak education, kurum olarak okul ve üniversitelerdeki sistem, kısaca öğretim anlamına gelir. Eğitim sözcüğünün kökeni ile ilgili bu anlamlar, eğitim kavramının içeriğini belirlemeye yetmez. Kavramların içeriğini belirlemek felsefi bakışa başvurmayı gerektirir. Bir önceki bölümde eğitim etkinliği üzerinde durulmuş, felsefi açıdan çeşitli noktalara değinilmişti. Şimdi de eğitim kavramının içeriğini felsefi bakışla belirleyen bazı görüşlere yer vermek uygun olur.

İnsanı bir mikro-kozmos olarak kabul eden Demokritos'a göre, atomların oluşturduğu bütünde (doğada) var olan nedensellik bağlantıları, insan için en büyük iyiyi de kapsamaktadır. Bu iyi "ruhun durulmuş dinlenişi, euthymia (ruh sevinci) ve eudaimonia 'dır. (Mutluluk)" Acılar ve karışıklıklarla dolu insan yaşamında, amaç olan mutluluğa ancak doğru "ölçü" ile ulaşılır, Eğitimin amacı da insana bu ölçüyü öğretmektir (Kranz 1984:162).

"Eğitim işte bu amaca, ruhun iyiye dönmesi amacına yönelen ve buna varmak için en kolay, en etkili yolları araştıran sanattır; yoksa ruhtaki öğrenme amacına görüş kazandırma sanatı değildir. Çünkü o görüş onda zaten vardır; ama iyi yöne çevrik olmadığı ve gereken yöne bakmadığı için, eğitim bu görüşü iyi yöne çevirmeye çalışır." (Platon, 2020, d.518) Burada Platon'un "iyi" dediği şey eğitim ile ilgilidir. Siyasal bir toplulukta "iyi ve mutlu" yaşam sürdürebilmek için en etkili eğitimin önemini belirtir. Platonun sözünü ettiği "iyi" kavramı ahlaksal olanla, iyi ya da kötü diye ifade edilen yargılarla ilgili değildir. O "İyi'yi bir erdem olarak görür ve onun için erdem demek bilgi demektir. Bu "bilgi" etik alanına ait, insan ile bilgi arasında önemli görülen belirli bir ilişki söz konusudur. (İyi,2013, s:183) Öyle ise eğitimin amacı bu erdem ile bilgi ilişkisini göz önünde bulundurulmalıdır.

Eğitimi temel bir insan hakkı olarak gören Kuçuradi' nin eğitim kavramıyla ilgili yaptığı saptamalar önemlidir.

> Eğitim bir insan fenomenidir ve insanlar arası bir ilişkide olup biter; eğitimden söz ettiğimiz her yerde bir eğiten bir eğitilen vardır. Bu demektir ki, eğitime, en azından iki açıdan bakılabilir. Eğitilen açısından bakıldığında eğitim, bir insan etkinliğidir. Bütün insansal etkinlikler gibi, eğitme etkinliğinin de kendine özgü -bir insansal etkinlik olarak -bir amacı, bir niçini vardır: gerçekleşmesini sağlamaya yöneldiği bir şey vardır. Bir ilişkide gerçekleştirilen bir etkinlik olarak da bu iç amacı, eğitenle ilgili bir amaç değil -belirli bir eğiticinin sahip olabileceği özel bir amaç, dolayısıyla farklı eğiticilerin sahip olabileceği özel amaçlar değil-, eğitilenle ilgili bir amaç olsa gerek. (Kuçuradi, 1996, s:7).

Bu sözlerinden anlaşılacağı üzere Kuçuradi 'ye göre eğitim, bir kişiyi insansal etkinlikleri, yaşarken belirli bir tarzda gerçekleştirebilecek duruma getirmektir. Onun

için kişi eğitimi; "kişiyi insanca yaşamaya hazırlama" olmalıdır. Bundan kastettiği: genç insanları, diğer insanlara ve olan bitene önyargısız-şu veya bu grupun değer yargılarını kenara iterek- bakma çabası içinde olmaya alıştırmak; gençlerde bağımsız düşünmeye ve doğru değerlendirmeye zemin hazırlamak; gençleri kendi özel imkanları hakkında bilinçlendirme, sonra da bu imkanları geliştirme fırsatını sağlamak, böylece de onları dengeli, kendileriyle barışık bir yaşama hazırlamaya çalışmak gibi bir çaba anlaşılabilir." (Kuçuradi,1977, s:56)

Reboul' un eğitim ile ilgili görüşleri, çağımız için de önemli görünmektedir, Ona göre; "Eğitmek, bir modele göre yetişkinler üretmek değildir, her insanda kendi olmasını engelleyen şeyi açığa çıkarmak, ona kendi tekil "deha" sına göre varolma olanağını tanımaktır. Kısacası, eğitimin içeriği değişken ise de eğitilmek zorunluluğu evrenseldir, çünkü insana içkindir. İnsan doğası eğitilmeyi gerekli kılar; fakat aynı zamanda eğitimin her şeyi yapamayacağı bir türdedir. Buna karşılık, eğitim her şeyi yapamazsa da onsuz hiçbir şey yapılamaz." (Reboul, 1991:27/28) Ona göre eğitim terimlerinin bütün anlamlarıyla, becerileri, bilgileri ve değerleri aktarmak olduğu gibi tek tek tüm insanlara insani mirastan mümkün olduğunca en büyük ve en iyi payı alma imkanını sağlaması gerekmektedir.

İlhan Turgut' a göre eğitim; çocuğun imgeleme gücünü arttıran, onu programların ve ders kitaplarının üstüne çıkaran, bu programların ve kitapların altında ezdirmeyen bir eğitimdir. (Turgut, 1995, s.77)

3.3. Eleştirel Bakış Açısıyla Eğitim

Çağlar boyu üzerinde düşünülmüş, konuşulmuş, yazılmış, yeni yöntem ve yaklaşımlar geliştirilmiş olmakla birlikte, amacına uygun bir eğitim sistemine ulaşılamamıştır. Ulaşılması da beklenemez. Çünkü eğitim bir sistem işi değildir; kişiler kapalı birer sistem, mekanik birer yapı değildirler. Dolayısıyla eğitim sistemi adı altında bir sistem belirlemeye çalışmak eğitim kavramının içeriğine pek uygun düşmez.

Her insan, doğaya ve diğer insanlara, çevresinde olup bitenlere, geçmişin deneyimlerine ve yeni bilgilere açıktır. İnsan değiştikçe çevresi de olanakları da ihtiyaç ve istekleri de değişime uğrar. Bugünkü dünya, eskisinden çok farklıdır ve hızla değişmektedir. Gelecekte farklı gelecektir. Bundan dolayı eğitim derken, sürekli değişen koşullara ve

ihtiyaçlara göre eğitim-öğretim programları yapmak ve insanı buna uygun hale getirmek öncelikli bir amaç olmuştur. Hatta eğitimde amaçlanan şey, çağına yetişmek, uyum sağlamakla birlikte, geleceğin ihtiyaçlarını tespit edip ona göre, geleceği plânlamak ve inşa etmek olmalıdır. Modern çağın, her şeyi parçalayıp, ayırıp, uzmanlıklara dönüştürdüğü bilgi alanlarının şimdi de bütünleştirilmesi gerektiğini görmek, insanı bütününde bir varlık olarak tanımak, bilmek gerekir.

Eğitim, temel bilimlerin, bu parçalanmışlık durumundan çıkıp, bu bilgi alanlarını birbirine bağlayacak şekilde köprüler kurmalıdır. Kişilerin, görme alanını, ufkunu genişletip, başını kaldırıp çevresinde olan bitenin bilincinde olmasına yardım etmelidir. Eğer bir sistemden söz edilecekse, bu sistem kişilerin bütünü görmesini sağlayacak şekilde olmalıdır.

Nasıl bir insan idealimiz var? Nasıl bir dünya istiyoruz? Çünkü hızla gelişen teknoloji ile dünyamız artık çok daha hızlı dönmekte, dünyanın her yerinden her an yeni bilgiler birikmektedir. Eğitimin, çalışma hayatının, sosyalleşmenin, alışveriş ve eğlencenin bile sanal ortamda gerçekleştiği şu günlerde problemlerimizde bunlara yönelik çözümlerimizde farklılaşması çok doğal görünmektedir. Bilgisayar ve internet o kadar çok enformasyonu önümüze sermektedir ki bu bilgi yığınları arasında doğru bilgiye ulaşmak başlı başına bir mesele haline gelmiştir. Bugünün çocuklarını da eğitmek, farklı bakış açılarına farklı yöntemlere farlı araç-gereçlere gereksinimi arttırmış, eğitim sistemimizde tam anlamıyla köklü bir reformu gerekli kılmıştır.

Günümüz dünyasında, eğitim kavramının içeriğine, eğitimin ana amacına yeterince dikkat edilmemektedir. Bunun, insanlığı tehdit eden olumsuz sonuçları vardır. Bu olumsuz sonuçlar, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için daha ağır bir bedeldir. Eğitim meselesini, yaşanan yoksulluk ve yoksunluğun, insana yakışır şekilde yaşayamamanın en önemli nedeni olarak gördüğümüz gibi bu meselenin çözümü ülkelerin, özgürlük, refah ve bağımsızlık kapılarını açan anahtar olur. Temelde "köklü" bir felsefi eğitim anlayışı olmayan, kendi eğitim kültürünü, politikalarını, birikimini gerekli ve yeterli düzeyde oluşturamamış bu ülkelerin, ekonomik ve güvenlik politikalarına daha öncelik ve ağırlık verirken, temelde zaten eksik olan eğitim-öğretim kalitesine ve önemine gereken bütçe ve zaman ayıramaması, temeldeki probleme inmeden, köklü bir çözüm getirme yoluna gitmemesi ve eğitim felsefesini oluşturmadan

eğitim politikalarını oluşturması, derin bir yarayı yara bandıyla iyileşeceği inancıyla durumu idare etmekten öteye gidemeyeceği açıktır. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak, eğitim kalitesinin giderek hızla düşmesine, paralel olarak da hem tek tek insanların gelişiminin hem ekonomik, kültürel ve siyasal durumdaki gelişmenin de gerilemesine ve elde edilen kazanımların, giderek yitirilmesine yol açacaktır, açmaktadır. İnsanın, dünya ile kendi arasında, yaşamla bilgi arasındaki bağlarını ve ilgisini giderek koparan bu anlayış, süreç içerisinde özgürlüklerin yerini kendini her türlü bağımlılığa mahkûm kılacaktır.

İçinde yaşamımızı sürdüğümüz ülkemiz de gelişmekte olan ülkeler arasında yer almakta, eğitim ve öğretimde benzer sorunlar yaşanmaktadır. Milli eğitime bağlı kadrolardan, eğitim-öğretim müfredatından, ölçme ve değerlendirme sistemine kadar yapılan birçok değişiklikler ve düzenlemelere rağmen, olması gereken veya beklenen iyileştirme gücüne kavuşamamıştır.

Kuçuradi, eğitim sisteminin içinde bulunduğu durumu şu şekilde özetliyor:

> İşlerin "bozuk" yürümesinin sebepleri ve özellikle ne yapılması gerektiği konusunda düşünceler öylesine ayrılıyor ki, çoğu kez girişilen değişiklikler, bağdaşmayacak düşünceleri bağdaştırma- hepsine az çok yer verme çabasında daha önce yapılmış bir yanlışın sonuçlarını yeni bir yanlışla" düzeltme" olmaktan öte gidemiyor; yapılan değişiklik kısa bir süre sonra -bazen birkaç ay sonra -çıkmaza giriyor, ona bağlanmış umutlar yitiriliyor ve yeni bir "düzeltme" ye ihtiyaç duyuluyor. Bu arada artarda yıkılan umutlar insanları gelecekleri konusunda karamsarlığa götürüyor, bu karamsarlık ise çok defa çıkmaz yollara sürüklüyor. Olgulardan ve değerlerden değil, farklı hazır "modeller" den ve teorilerden hareket edilince, belirli bir durumda neyin yapılması gerektiği konusunda çeşitli- moda deyimiyle- "alternatifler" in ("seçenekler" in) bulunması tabi olur. Ne var ki, belirli durumda yapılabilecek şeyler birkaç veya birçok olmakla birlikte, yapılması geren- eğer değerlerin korunması veya en az harcanması isteniyorsa, yapılması gereken -bir tanedir ki bu ancak ayrıntılarında çeşitlenmeler gösterebilir. Belirli bir durumda yapılmasını görmek ise, felsefi bakışa özgü bir imkândır (Kuçuradi,1977:10).

İnsanların, şimdiye kadar bildikleri ya da bilmesi gerekenler ya da aldıkları eğitimler, yaşamlarını uygarca sürdürmeye yeterli olmuş mudur? Eğitilen ve eğiten açısından memnuniyet nedir? Verilen eğitim iyi bir insan, iyi bir toplum, nitelikli bir meslek sahibi olunmasına ne kadar katkı sağlamıştır? Bu eğitim, kişilerin, kendi potansiyelini gerçekleştirmesi için yeterli oluyor mudur? Çünkü maalesef çoğu zaman, "coğrafya kaderin", "doğduğun ev kaderin" denmiş, "yaşadığın çevrenin, sosyo-ekonomik ve sosyo kültür yapısı da kaderini belirler durumda olduğuna inanılmıştır. Çok az insan bu zincirleri kırıp kendi yolunu kendisi belirleyebilir duruma gelmiştir. Son zamanlarda her şeyde olduğu gibi belirsizliklerin ve güvensizliğin yarattığı kaygı ve stres düzeyi sürekli artarak devam etmektedir. İnsanların yaşamları kendi kontrollerinden çıkmış, kendi iradesi dışında, birçok şey olup bitmektedir. Henüz içinde bulunduğu durumu kavrayamadan, ne olup bittiğinin ayırdına varamadan, başka başka şeylerle karşı karşıya kalmaktadır. Okulların sayısı ve eğitime erişen kişilerin sayısındaki artış umut verici olarak görünse de bunların, temelde istenilen kazanımların edinilmesinde gözle görülür bir katkı sağlayamadığı görülmektedir. Eğitim ve Öğretim plânlama ve uygulamalarda hedeflenen bilgi ve becerilerin kazanıma dönüştürmek için belirlenen yol ve yöntemlerin işe yararlığı veya başarısızlığının göstergesi olarak gerek ulusal gerek uluslararası yapılan ölçme ve değerlendirme sınavlarında alınan sonuçlar fikir vermektedir. Yalnızca sınav sonuçlarını temel alarak değerlendirmek yeterli değildir elbet fakat toplumda yaşam içindeki olgulardan da durumu görmek mümkündür. Eğitim-öğretim politikaları ve uygulamaları, çağın gereksinimlerine uygun hale getirme çabası, yapılan belli başlı çalışmalar ve düzenlemelerle iyileştirmeye yönelik gayretleri görmekle birlikte bir çıkmaz içinde olunduğu gerçeğini de görmek gerekir.

Son dönemlerde eğitim alanında, sürekli denenen, yapboza dönüşmüş, "değişiklikler ya da düzenlemelerin" yamalı bohçaya dönüşen durumunu, yapısal olarak tüm bileşenleriyle değerlendirmeye almak, tüm disiplinlerden yararlanıp, her yönüyle köklü ve etkili bir çalışma yapma ihtiyacı her şeyden daha öncelikli meselemiz haline gelmiştir. Eğitim-öğretimdeki tutarsız ve sürdürülebilir olmayan bu düzenlemeler, öğrencisinden öğretmenine, velisinden yöneticisine büyük bir umutsuzluk oluşturmuştur. Bilgi enformasyonunun ağır bastığı ezbere öğretim, motivasyonu düşük, bezgin, tükenmiş öğrenciler, öğretmenler ve veliler yaratmıştır. Köklü bir reform gerektiren bu eğitim, coğrafyamızdaki sosyal-kültürel ve iktisadi farklılıklar ve

olanaklar dikkate alınıp, temelden bir düzenlemeye gidilmelidir. Köklü ve etkili bir değişim istiyorsak, eğitimde felsefi bakışı etkin kılmamız, amaç ve hedefimizi açık-seçik belirlememiz ve eğitimi bu temel üzerine kurmamız ve uygulamamız gereklidir. Başlangıç noktamız, felsefi temellere oturtmak olmalı ve bu anlayıştan hareketle ebeveyn (anne-baba) eğitimine özellikle yer verilmelidir.

Ebeveyn eğitimine ayrıca yer vermek şundan dolayı önemlidir. Temel eğitim dediğimiz çocukluk çağında ilk olarak aileden başlayan çevre ve okulla pekiştirilen davranış şekilleri ve alışkanlıklar, insanın sonraki hayatı için büyük önem taşımaktadır. İlk yıllarda özellikle 0-6 yaş aralığında gelişimin en hızlı olduğu yaşlardır ve istenilen davranış ve alışkanlıkları kazandırmak bu yaşlarda daha kolay olur. Çocukluk çağında insanın kolayca öğrendiği, alışkanlık edindiği şeyler yaş ilerledikçe daha güç hâl alır. Eğitimdeki eşitsizlik maalesef eğitim-öğretimin başladığı ilk yıllarda, okul öncesi düzeyde kendini gösteriyor. Eğitimli ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek, çevresi yüksek kültürle bezenmiş çocuklarla daha kırsal bölgelerde yaşayan, eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyi daha düşük ailelerin çocukları arasında fark çok yüksektir. Bölgesel farklar okul eğitiminde bilişim teknolojisi sayesinde bir nebze azalsa da teknolojik araç ve gereçlere ve olanaklara erişim sağlamak, kültürel etkinliklerde bulunmak yine ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel durumuna bağlı kalması üzücüdür.

Eğitim, temel bir insan hakkıdır. Bu hakkı koruyabilmek için toplumlarda çeşitli eğitim kurumları oluşturulmuştur. Ama bunun yanında aile, çocuğun ilk ortamı ve çevresi olması bakımından, eğitimde son derece önemli bir yeri vardır.

Aile, çocuğunun eğitimini yalnızca öğreterek değil "bu duygu okulunda" onun var olmasını sağlayarak gerçekleştirir. Bu varoluş çocuk için yeri "doldurulamaz", "vazgeçilmez", en kıymetli görülüp, koşulsuz sevileceği biricik yeridir. Ailenin, onu bir birey olarak kabul edip, yetişkin olma yolunda gelişmesini, onun ihtiyacı olan bilgi ve alışkanlıkları edinmesini sağlamak noktasında önemli bir katkısı vardır. Bunu yaparken her türlü sevgi modelini içinde barındıran, sevgi, şefkat ve güven içinde ve tutarlı biçimde olması önemlidir.

Bundan dolayıdır ki ailelere verilecek eğitimin, felsefi bakışı kazandıracak şekilde düzenlenmesi önemlidir. Çünkü çocuğun eğitiminde aile, ilk belirleyici ortamdır; bunun

içindir ki felsefi bakışı işin içine katmadan, "İnsanın insanlaşması" konusunda yetersiz kalınacağı için ailelere de bu yönde eğitim verilmelidir.

Geçmişte sık rastlanan aile içi iş bölümünde, anne çocuğunu doyurmak, kişisel bakımını yapmak ve oyalamak, baba da evin geçimini ve ailesinin güvenliğini sağlayan otorite unsuru olarak çocuklarını büyütmeyi kendilerine ödev edinmişler. Çocuklarını eğitmekten anladıkları onları terbiye etmek, yani toplumun önceden belirlenmiş gelenek ve değer yargılarına uygun büyümesini sağlamaktır. Bu toplumsal yaşamanın getirdiği kendiliğinden gelişen bir eğitimdir. Ebeveynler(anne-baba) yakın tarihimize kadar çocuklarının eğitiminde söz sahibi olamamış ya da kısmi olabilmiştir. Aile büyüklerinin deneyimleri ve yardımlaşmaları büyük bir kıymet taşımakla birlikte, büyüklerinin yanında, çocuğunu sevip-öpememiş, kucağına alamamış, çocuğunu yetiştirme biçimine karar verememiş, saygı olarak görülen birçok değer yargılarını değer saymış nice anne-babalar yaşadı, yaşamaya devam ediyor. Çocuğuyla bebeklik çağlarından başlayarak, ona bağ kurduracak birçok dokunuştan yoksun kalan ebeveynler ne kendi yoksunluğunu sorgulamış ne de kendine biçilen rol üzerine düşünmüştür. Günümüzde, geleneklerine aşırı bağlı, dışa kapalı, çocuğun bireyselleşmesine izin vermeyen aileler gördüğümüz gibi tepkisel bir tutumla aşırı serbest, sınırları ve yolu belirsiz ebeveynlere de sıkça karşılaşılmaktadır.

Anneye ve babaya verilen bu rollerin, bugünün koşullarında özellikle kadınların hem eğitim hakkından faydalanmaları hem de iş hayatına dahil olmalarıyla birlikte değişime uğradığını söylemek mümkün olsa bile, bunun yeterli olmadığı açıktır. Kadın sorumluluklarına hem eş hem anne olarak bir de iş hayatını eklemiştir.

Eğitim-öğretimi ya da kariyeri hangi kademede olursa olsun bu kadına ve erkeğe biçilen rolden çıkması çok güçtür. Tam da bu noktada aileye verilecek eğitimin felsefi bakış içermesinin önemi açıkça görülüyor. Bundan da anlaşılacağı üzere eğitim ve öğretim pratikteki yerini bulamamış oluyor.

Çocuğu, büyütmenin yerini yetiştirmek, doyurmanın yerini beslemek, terbiyenin yerini de eğitmek ve bunları yaparken dengeli, tutarlı ve düzenli yapmak gerektiğinin bilincinde olmak önemlidir. Anneye ve babaya biçilen roller bilgi, beceri ve yeteneklerine göre paylaşılabilir fakat sevgi, şefkat, güven hatta eğitim gibi

gereksinimler çocuğun hem annesinden hem babasından alması gereken, ikamesi ve telafisi olmayan şeylerdir. Aile bir kültür taşıyıcısıdır, bilgi ve deneyimlerinin aktarıcısıdır da aynı zamanda. Dilini, gelenek ve törelerini, değer yargılarını ve değerlerini de aktarır, aktarmak ister. Ama aile, faydalı birçok şey aktardığı gibi, değer harcamaya yol açan, geçerliliği kalmamış normların ayırdına çoğu kez varmadan aktarımlar da yapar. Nitelikli eğitim, sorgulama, anlama, fayda -zarar analizi yapma, doğru olanı, kendi aklını kullanarak bulma hususunda yol göstericidir. Eğitim ve ğretimin, programların ve ders kitaplarının da üstüne çıkmasını sağlayacak, yoğun bilgi enformasyonun altında ezdirmeyecek, sorgulatıcı, araştırmacı ve yaratıcı çocuklar yetiştirmek olmalıdır amacı. Bilimin gelişmesi de buna bağlıdır. Günümüzde iyi eğitim-öğrenim görmüş diye düşündüğümüz birçok kişi hâlâ bu becerileri kazanmış değildir. Ezberci eğitimin acı bir sonucu olarak, bilgi ile yaşam arasında ilgi ve bağ kuramamaktadır. Bu da bizlere şunu gösteriyor: Eğitimde bir reform yapmak istiyorsak, köklü bir değişime ihtiyaç görüyorsak ki herkesin bunda hem fikir olduğu ortadadır. Buna aileyi de kapsayacak temel eğitimden başlanmalıdır. Temel eğitimin ilk uygulayıcıları olan anne-babaların (özellikle bir arada katılımları çok önemlidir) insan yetiştirme sorumluluğunu alabilecek şekilde bir eğitim görmeli, "anne-baba ehliyetine" sahip olmaları sağlanmalıdır.

Bu eğitime, anne-baba adaylarının eğitimi ile başlanması gerekir. Hamilelik döneminden başlayarak fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak sağlıklı bir insan yavrusu dünyaya getirmek ve yetiştirebilecek duruma gelmelerine çalışılıp, takip edilmelidir. İnsan yavrusunun doğumundan itibaren çocuğun yaşına ve gereksinimlerine cevap verecek düzeyde bilgi, beceri ve fiziksel koşulları sağlamak yoksunlukları varsa bunları gidermek devletin görevi olmalıdır.

Nasıl ki araç kullanmayı bilsek bile trafiğe çıkmak için ehliyet gerekli ise, meslekler için diploma, ilaç almak için reçete gerekli ise, "anne-baba" olmak için de amacı ve sınırları belirlenmiş, etkin ve içerikli bir **ebeveyn ehliyeti** (ebeveyn eğitimi) zorunlu olmalıdır. Anne ve babanın birlikte katılacağı insan yetiştirme bilinci ile ilgili her türlü bilgi verilmeli, bilinçlendirilmeli, sorumluluk almaları sağlanmalıdır. Aile içi eğitiminde; hak, adalet, eşitlik, dürüstlük, sevgi, paylaşım, duygu ve iletişim gibi kavramların bilgisini ve bu bilgiyi davranış ve tutumlarında gösterme alışkanlığı

kazanmalarını sağlamakla birlikte değer duygusunun tohumlarını da burada ekmelidir. Erken çocukluk çağında edindirilen bu bilgi ve alışkanlıklar yaşam boyu onlara eşlik edecektir. Bundan dolayıdır ki ebeveyn (anne&baba ya da bakmakla yükümlü olan kişiler) eğitimi uygulamaları insan eğitiminde, köklü çözüm için başlangıç olacaktır. Sağlıklı bedene, sağlıklı psikolojiye ve sağlıklı zihne sahip olan çocuklar, okula başlarken zorluk çekmeyecektir. İlköğretime başlangıç yaşlarında da ebeveynler eğitimin bir parçası olarak düşünülmelidir. Ekonomik gücü yetersiz, eğitimden yoksun ebeveynlerin çocukları, ayrıca titizlikle takip edilmelidir. Gerekli araç gereçleri temin edilmeli, sosyal ve kültürel faaliyetlere kolay ve ücretsiz erişim imkânı sağlanmalıdır. Çocuğun okul çevresi ile aile ve sosyal çevre arasında, insansal gelişime olanak verecek ve eğitimin esas amacına uygun şekilde bir uyum ve dengenin olması için imkân yaratılmalıdır. Böyle yetişen çocukların hem toplum hem de devlet için iyi birer yurttaş olmaları beklenir.

Kendi potansiyelini geliştirme hakkını doğuştan getiren her bir çocuk ne ebeveynlerin ekonomik durumlarından ne de kültürel ve sosyal koşullarından dolayı bir engele uğramamalıdır. Devlet, her çocuğa kendi potansiyelini geliştirecek imkanlarını adil şekilde sunan "denge politikalarını" ivedilikle oluşturmalıdır. Yakın geçmişte, "pandemi döneminde", görülen internet ağı sorunu, örneğin; dağların tepesine çıkan ve "online" derslere katılım için tek telefonu sırayla kullanan çocukların durumu eğitimde eşitsizliğin en açık, en belirgin örneğidir. Bir yanda son çıkan telefon modeline bekleyen, ıpad'i, bilgisayarı ve her türlü teknolojik gerece fazlası ile sahip çocuklar, diğer yandan hepsinden tamamen yoksun çocuklarla karşı karşıyayız. Geçmişte de kitaba, bilgiye çeşitli gereçlere eşit derecede ulaşılamıyordu. Koşullar gereği, "devlet, herkese nasıl yetsin deniliyor? Bu durum kabulleniyordu. Oysa, günümüzün olanakları o kadar gelişti ki internet ve akıllı cihazlar sayesinde her an, her yere ve her bilgiye ulaşılabilir oldu. Dernekler, vakıflar, sosyal yardımlaşma kurumları, kamu ve özel sektör destekleri giderek artıyor fakat neden yine bu çocuklar yoksunluk ve yoksulluk çekiyor? Neden ihtiyaçlarını tespit edip, gerektiğinde temin edilemiyor? Her okulun müdürü, müdür yardımcısı, sınıf öğretmeni, hatta artık rehberlik birimi mevcuttur. Her köyün bir muhtarı da vardır. Her türlü dokümantasyon verileri alınıyor, işleniyor, merkezlere gönderiliyor. Hâlâ neden evsiz, hâlâ neden aç, hâlâ neden uygar yaşama

şansına erişmemiş insanlarımız var? Bu bir problemdir ve çözümün kilit noktası yine "eğitim" dir. Ama bu nasıl bir eğitim olmalıdır?

Nicelik olarak artan okul sayısına, artan okur-yazar ya da adım başı mantar gibi üreyen üniversite sayısına, artan diploma sayısına rağmen, artan işsizlik, artan nitelikli eleman ihtiyacı şaşırtıcıdır. Genel olarak ülkemizdeki okulların fiziksel koşullarında da dikkati çeken eşitsizlikler vardır. Bu durum eşitsizlik ilkesi bakımından hayli sorunlu bir durumdur. Bu durum bazı bölgelerde öğrenci sayısının fazlalığından kaynaklanıyor olsa da çocukların okullarını sevebilmeleri ve sosyalleşmeleri için gerekli koşulların oluşmasına engeldir. "Tüm eğitim ve öğretim kurumlarının", fiziksel ve sosyal koşullarının belirli bir düzeyde olmasını sağlamalı, gereken denetimler aksatılmadan gereği gibi yapılmalıdır.

Ders müfredatları her yaş grubu için tek tek incelenmelidir. Yaşlarına uygun olmayan, gereksiz bilgilerden ve tekrarlardan arındırılmalı eğitimi ezberci anlayıştan arındırmalıdır. Eğiticilerinde, bilgi donanımlarını ölçen ve kendilerini geliştirmelerine yönelik eğitimlere katılabilme imkanları çoğaltılmalıdır. Ekonomik koşulları düzeltilmeli, mesleğin saygınlığı arttırılacak girişimlerde bulunulmalıdır. Eğitimcilerin de eğitilmesi hızla gelişen ve değişen çağın olanaklarını kullanması (dijital araç-gereçler) bununla gelen problemlerinde farkında olması önemlidir. Her gün değişen dünyamızda eğitimcilerin, alan bilgilerinin yeterli ve güncel olması ve yeni bilgilere açık olması, eğitim-öğretim araçlarında çeşitlilik ve etkin kullanımını sağlaması beklenmelidir. Eğiticinin yalnızca sözleri değil, yaptığı işle birlikte, yapıp-ettikleri de öğrenci için söze dönüşür. Burada, eğitimcilerin yalnız bilgi aktarıcılar olmadığı aynı zamanda eylemlerin de aktarıcılığını taşıdığına vurgu yapmak önemli olacaktır. Sosyal ve kültürel alanlarda aktif olmaları, öğrenmeye ve gelişime açık birer "örnek" olacak duruma gelmesine yardım edilmelidir. "Mengüşoğlu'na göre, "örneklerin, insanın kendi kendisini yetiştirmesi ile eğitim alanında büyük bir etkisi vardır." (Mengüşoğlu, 2020, s:288) Ona göre örnek olmak ya da örnek olarak hizmet etmekte ağır basan, yön gösteren "çokbilmişlik" değil, tersine insanın geçirdiği, yaşadığı hayatla yüksek değerler tarafından yönetilen yapıp etmeleri olduğunu ifade eder. O hâlde tek başına söylenen değil aynı zamanda yapılan, yapılmış olan da önemlidir. Bu da bize bilginin, yaşamla ilgisini kurmada ailemizin, eğitimcilerimizin ve çevremizin önemli örnekler

oluşturduğunu ve olumlu örneklerle çevrili çocukların form kazanmasında etkisinin büyük olduğunun bilincinde olacak şekilde eğitim verilmesi gerekliliğini doğurur.

Uzun zamandır iyi bir liseye başlangıcın iyi bir üniversite kapısını açacağına inanan veli, öğrenci ve okul yönetiminin odak noktası sınava hazırlık olmuştur. Günümüzde, okul yönetimlerinin, öğretmenlerin ve velilerin, istemeyerek te olsa öğrencinin hedefi, gireceği sınavlar ve sıralamadaki yeri olmuştur. Ancak, ekonomik düzeyi yüksek aileler çocukların yeteneklerine, istek ve eğilimlerine göre sanat ve kültür alanlarına yönlendirme imkânı bulmaktadırlar. Aile ve öğrenci gelecek kaygısından dolayı, iyi bir üniversiteye girerek, işgarantili geliri yüksek bir meslekle hayatını kurtaracağı düşüncesiyle, varını yoğunu ortaya koyuyor, seçtiği mesleği, yatkınlığı ya da yetenekleriyle ilişkilendirmiyor.

Günümüzde eğitimin durumuyla ilgili gözlemlerle saptanan bütün bu noktaları göz önüne alındığında Kuçuradi'nin eğitimde felsefi bakışın önemini belirten şu sözlerine yer vermek uygun olur.

> (...) gerek çeşitli kültür alanlarında yapılanlarda gerekse toplumsal ilişkilerin plânlanmasında, hukuk işlerinin düzenlenmesinde ve siyasal kararlarda gördüğüm ortak bir nokta vardır: bu da çoğu zaman bunların felsefi bakışın sağladığı temele dayanmamaları ve bunlardan yasalara göre sorumlu olanların, çoğu zaman felsefi bakıştan yoksun olmalarıdır. Toplumsal kararları veren çoğunluk felsefi bakıştan yoksun olunca, kişilere bu bakışı bir felsefe eğitimini geliştirme ihtiyacının duyulmamasını, bu eğitimi mümkün kılacak felsefe yapmanın da doğru değerlendirilememesini yadırgamamak gerekir. …İnsanlarımızda felsefi bakışın geliştirilmemiş olmasının sonucu olarak, "bilimsel" diye nitelendirilip yapılan araştırmaların çoğu, yeni doğru bilgiler ortaya koymuyor; sanat tartışmaları kişisel çekişmeler çerçevesini aşmıyor; insanın değerine – günümüze dek bilinçlendirildiği kadarına bile-fazla ters düşen, ama yürürlükte olan bazı yasalara göre insanlar yargılanıyor, hapishanelerimiz hâlâ "ceza evi" olarak kabul ediliyor; bile bile ya da bilmeden basınımızın büyük bir kısmı doğru olmayan ya da ancak bir kısmı doğru olan bilgilerle "kamuoyu" oluşturuyor, bazı konularda ise susuyor; eğitim plânlamaları, bir bütün olmalarını sağlayacak bir insan ve değer anlayışı

> temelinden yoksun, rastlantı sonucu taklitlerle ya da synkretik bir şekilde - yamalı bohça gibi –yapılıyor (Kuçuradi, 1977:9).

Bunun yanında Mengüşoğlu'nun eğitimin ve eğitimcinin özgür olmasıyla ilgili şu düşünceleri de önemlidir.

> Eğitim, özgür hareket edebilmelidir. Fakat bugünün eğitimi özgür değildir.; eğitim ya politik bakımından yahut da din-mezhep bakımından bağlıdır. O hâlde insanın özgürlüğü elinden alınmıştır; insan özerk bir alan olarak görülmüyor, tersine öne sürülmüş bir amaç için araç olarak kullanılıyor. Bu amaç ya devlet, din yahut da teknik ve ekonomi olabilir, o zaman insan devlete, dine, tekniğe, ekonomiye hizmet eden bir araç olacaktır. Böyle pragmatik bir insan görüşüne dayanan eğitim, insanı bir bütün olarak, yani onun bütün yeteneklerini, çekirdeklerini geliştiremez, ona bir "form" veremez, onu olgunlaştıramaz. "Böyle bir eğitim, insanı ancak şu veya bu amaç için bir araç olarak hazırlayabilir. Fakat insanın çekirdek ve yeteneklerini ancak tek yanlı geliştirebilir. Bu şekilde yetişen bir insana çağımızda herkesin dilinde dolaşan bir deyimle "uzman" adı verilir. Bu koşullar altında insanın bir bütün olarak "kendisini yetiştirmesi" ortadan kalkar. Çünkü insanın "kendisini yetiştirmesi" onun kendisini özerk görmesini gerektirir; özerklik olmadan insanın "kendisini yetiştirme" sinden söz edilemez. (Mengüşoğlu, 2017:281)

Eğitilen kişi de özgür olmalıdır. Ona göre özerk insan, yaşamı buyunca kendisini yetiştirmeye çalışan insandır. İnsanın "kendisini yetiştirme" si ancak insanın kendi çabası, kendi çalışmalarıyla gerçekleşebilir. Okul eğitimi, insanın kendi kendisini yetiştirmeye götüren yolu hazırlamalıdır. Öyle ki özerk insan hem kendisine yeni bir form kazandırır, hem de kazandığı bu formu geliştirir, statik bırakmaz. Kendi kendini yetiştirme birçok faktöre bağlı olmakla birlikte insanın otonom olmasına ya da olmaması, bir yandan insan başarılarının üstünde bulunduğu gelişme basamağına öte yandan bir çağda yaşayan insanların değer duygusuna, yani değerlendirmelerin geçirdiği değişikliklere, insan başarılarının niteliğine bağlıdır. Bundan dolayıdır ki "kendisini yetiştirme" insandan insana, toplumdan topluma, ülkeden ülkeye, çağdan çağa insanın yapıp- etmelerinin yöneten değerlere göre değişir. Kendi kendisini yetiştirmenin güç olduğu ve az sayıda insanın gerçekleştirebildiği ülkeler, çağlar vardır. Kendi

çevremizden başlayıp, alanı genişlettiğimizde ne kadar çok insanın "kendisini yetiştirme" olanağına ya da gayretine sahip olmadığını görürüz. Bu gibi durumda insanlar okul ve meslek eğitimi ile yetinirler. (Mengüşoğlu, 2020s:282).

İnsanı," biyopisişik" bir bütün olarak ele almaya, ona şekil vermeye, onun "hazır" olmayan ham yetenek ve çekirdeklerini geliştirmeye çalışmalıyız. Ancak antropolojik temellere dayanan bir eğitim, onu bir bütün olarak ele almaya, yani onun bütün çekirdek ve yeteneklerini geliştirebilecek bir amaca yönlendirmelidir. Bundan dolayı eğitimin bir plânını yahut "idesini" tasarlamak yalnız çok güç olmakla kalmaz, aynı zamanda çok ağır bir sorumluluk taşır. Çünkü insan her şeyi eğitim sayesinde elde eder (Mengüşoğlu, 2017).

Eğitimin, yeni yetişen genç insanda, uyuklayan yüksek değer duygusunu ve yetenekleri aktifleştirebilmesi, açığa çıkarabilmesi için antropolojik temellere dayanması, yani insanı somut bir bütün olarak ele alması ve özerk bir alan olarak görmesi gerekmektedir. "Bizde eğitim kavramı bir yandan ahlaki bir mana taşır., öte yandan ise öğretim metodu olarak kullanılır. Bu, temelini insan hakkındaki eksik, hatalı görüşlerde bulur. Eğitimi ahlak anlamında ele alan görüş, insanın sadece tavır ve hareketlerini, davranışlarını göz önünde bulunduruyor. Eğitimi öğretim metodu olarak anlayan görüş de insanın yalnız bilgi yapan yanı üzerinde duruyor. İnsanı konkret, parçalanmaz bir bütün olarak gören felsefi antropoloji için eğitim, çocuğun, insanın bütün kabiliyetleri üzerinde durur, bütün başarı ve eylemlerini göz önünde bulundurur (Mengüşoğlu, 1977).

Platon'un çocukların eğitilmesi ile ilgili önemli bir görüşü de şöyledir:

> (...) hür insan hiçbir şeyi köle gibi öğrenmemeli, bedene zorla yaptırılan şeyin ona bir kötülüğü olmasa bile, kafaya zorla sokulan şey akılda kalmaz. Öyleyse mutlu mutlu delikanlı, çocuklara zor kullanmayacaksın. Eğitimin onlar için bir oyun olmasını sağlayacaksın. Böylece onların yaradılıştan neye elverişli olduklarını da daha iyi anlayacaksın" (Platon, 2002)

Kuçuradi' ye göre temel eğitimin en zor sorusu da şudur; "kişi neleri yapmayı öğrenirse, insansal etkinlikleri iç amaçlarına ulaşacak tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelebilir? Burada öğretim programlarının geliştirilmesi sorunuyla karşılaşıyoruz. (Kuçuradi,1996, s.9)

Edgar Morin," Geleceğin eğitimi için gerekli yedi bilgi" adlı yapıtında 21. Yüzyılımızda öğretimimizin temelini oluşturacak yedi temadan söz ediyor. Bize sunduğu bu yedi bilgi, öğretilen ya da öğretilmesi gereken konuların tamamını yer almadığı, esas olarak, bilinmedikleri ya da unutulmuş olduklarını göz önüne alarak, diğerlerine göre öğretilmesi daha da gerekli olan yedi temel sorunu ortaya koyuyor. Ona göre bu temalar, tek başlarına, mevcut disiplinlerin entegrasyonunu sağlamaya ve bireysel, kültürel ve toplumsal yaşamımızın karşılaştığı sorunları yanıtlayabilen bir bilgiyi geliştirme çabalarını teşvik etmeye olanak sağlamaktır.

1-Bilmenin Körlükleri; "Hata ve Yanılsama". Morin'e göre dikkate değer olan, bilgileri iletmeyi kendine amaç edinen eğitimin, insanın bilme yetisinin ne olduğunu, bunun düzeneklerini, zayıflıklarını, güçlüklerini, hataya olduğu gibi yanılsamaya da olan yatkınlıklarını görememesi ve "bilmenin ne olduğu öğretmek" konusuyla hiç ilgilenmemesi. Ona göre bilgi, doğası incelenmeden kullanılabilecek ready-made bir araç olarak düşünülemez. Morin, bilmenin bilinmesi, insan aklını durmadan karıştıran sürekli hata ve yanılsama riskleriyle karşılaşmaya hazırlık işlevi görebilecek öncelikli bir gereklilik olarak görür. Burada verilecek eğitimde, az ya da çok ölçüde hata ve yanılsama tarafından tehdit edilmeyen bilgi bulunmadığını göstermelidir. Morin, "Enformasyon kuramı, her tülü bilgi iletiminde, her türlü mesaj iletişimde, rastlantısal karışıklıklar ya da gürültülerin/söylentilerin (noise) etkisiyle hata tehlikesinin mevcut olduğunu gösterir." (Morin, 2010:2)

Bilimsel bilginin gelişmesi, hataları arayıp bulmada, yanılsamalarla savaşımda güçlü bir araç değil midir? Bilginin aşil topuğu olarak gördüğü zihinsel hatalar, düşünsel hatalar, aklın hataları, paradigmatik körleşmeler olarak dört alt başlıkta incelemiştir.

Hatalar ve yanılsamanın ikinci ana nedenini, "Damgalama ve normalleştirmede" gören Morin'e göre," kanılar ve inançlardaki determinizm, paradigma ve açıklayıcı modellerin determinizmleriyle birleşir; bu kanı ve inançlar bir topluma egemen olduklarında, herkese ve her bireye kutsalın buyurucu gücünü, dogmanın normalleştirici gücünü, tabunun yasaklayıcı gücünü dayatır." (Morin, 2010:8) Morin, sorgulanmadan benimsenen düşünceleri, tartışılmaya açık olmayan inançları; toplumsal- iktisadi - siyasal belirlemeler ile özel olarak kültürel tüm belirlemelerin birbirlerine yöneldiği ve bunların birlikteliğinden bilgiyi zorunluluklar, normlar, yasaklamalar, katılıklar,

blokajların çoklu determinizmlerin içine hapsettiği bir bilişsel konformizmden söz eder. Ona göre bilişsel konforminizm içinde aslında konformizmden çok daha fazlası vardır. Bir "kültürel damgalama "(imprinting), konformizmi derinlere işleten bir kalıp ve bu damgalamayı tartışmaya kalkışanı ortadan kaldıran bir "normalleştirme" vardır. Morin, kültürel "damgalama" insanları doğumdan itibaren önce aile kültürünün, ardından okul kültürünün damgasıyla damgalar, üniversite ya da meslek yaşamında sürüp gideceğinden bahseder. Morin 'in kültürel damgalama belirlemelerinin ikinci basamağında yer alacağı, insanın yaşamını sürdüğü çevrenin (toplum) de önemini belirtmek gerekli görünmektedir.

Düşüncelerimizin yetersiz ve tehlikelerini kavramamıza imkân veren yine düşüncelerimizdir onlara esaslı bir mücadele yürütebilmek yine onların yardımıyla olacaktır. Morin, "Düşüncelerimizi kendi aracı rolleri içinde tutmayı hiçbir zaman unutmamalı ve gerçek olanla özdeşleşmelerini önlemeliyiz. Yalnızca gerçeğin düşünceye direndiği düşüncesini içinde barındıran düşünceleri güvenilir kabul etmeliyiz. Bu yanılsamayla mücadelede zorunlu bir görevdir." (Morin, 2010:11) Yani ona göre noosfer ve bizzat kendi zihnimiz üstüne meta-bakış açıları bulmaya ihtiyacımız vardır.

Beklenmeyen şaşırtır çünkü kendi kuram ve düşüncelerimiz içinde kendimizi büyük bir güvenlik içinde görmemiz ve bunların, yeniyi kabul etmelerini sağlayacak hiçbir yapıya sahip olmamasından kaynaklanır. Oysa yeni durmadan ortaya çıkacaktır. Kendini nasıl göstereceği hiçbir zaman öngörülemese de geleceği beklenmeli, yani beklenmeyen beklenmeli.

Bilgilerde, çeşitli ve durmadan yenilenen hata ve yanılsama nedenlerinin kaynaklarının çokluğundan bahseden Morin, her tür eğitim için, bizim bilme olanağımız üstüne büyük sorgulama gerektirdiğidir.

2- Akla Uygun Bir Bilginin İlkeleri; Gittikçe genişleyen, ağırlaşan ve derinleşen bir uyumsuzluğu tespit eden Morin, bu uyuşmazlığı bir yandan disiplinlere göre bölünmüş, birbirlerinden ayrılmış, parçalanmış bilgilerimiz, diğer yandan giderek daha çok disiplinli, çok kesişimli, çok boyutlu, uluslarötesi, küresel, gezegensel bilgiler ya da sorunların arasında görür. Bütünü bilmeden parçaları bilmek nasıl olanaksızsa, parçaları

bilmeden bütünü bilmeye çalışmak ta aynı şekilde olanaklı değildir. Morin, eğitimin akla uygun bir bilgi olması için eğitimin bağlam, bütün, çok boyutluluk ve karmaşıklık gibi boyutların aydınlığa kavuşturulması gerektiğini ifade eder. Ona göre, "eğitim, aklın esas sorunları ortaya koyma ve çözme konusundaki doğal yeteneğinin geliştirmeli ve bununla bağlantılı olarak genel Zekânın tam olarak kullanılmasını teşvik etmelidir."

3-İnsanlık Durumunu Öğretmek; Her öğretimin temel bir konusu olması gereken, herkesin kendi kimliğinin karmaşıklığını ve birliğini hem de diğer tüm insanlarla ortak kimliğinin ve çeşitliliğinin bilgisine ve bilincine sahip olmasını sağlamaktır. Aslında insanlık durumunu öğretmek, insan olmayı da öğretmeye yardımcı olması bakımından önemlidir

4-Dünyalı Kimliği Öğretmek; Küresel yurttaşlık, dünya insanı gibi tabirleri kullandığımız, tüm insanların ortak durumunu ve bireylerin, halkların, kültürlerin çok zengin ve gerekli çeşitliliğini öğrenerek bunun bilincine varmak, evrensel olana yönelmek olarak ifade edebiliriz. Öğretimin önemli konularından birini de insan türünün küresel ölçekteki kaderinin bilgisine vurgu yapan Morin, küresel krizlerin tüm inşaları ve insanlığı nasıl etkilediğine dikkat çekmektedir. Hâlâ ülkemizde ve dünyada yaşanan covit-19 salgını, Ukrayna- Rusya savaşı, küresel ısınma, çevre kirliliği, dünya enerji krizi, gelecekte de beklenen gıda krizi gibi birçok olgu ve durumu maalesef örnek olarak verebiliriz.

5-Belirsizlikleri Göğüslemek; Bilimler kazandırdığı kesinlik anlayışı ile birlikte sayısız belirsizlik alanının olduğunu da göstermiştir. Morin, "Rastlantılarla, beklenmeyen ve belirsiz olanla karşılaşmaya ve bunların gelişimini, eylem sırasında edinilmiş bilgilere dayanarak değiştirmeye olanak veren ilkeleri öğretmeyi önemli görür.

6-Anlamayı Öğretmek; İnsan iletişiminin, eğitiminin hem aracı hem de amacıdır anlama. Dünyamızın iletişim araçlarındaki çeşitliliğin zirvesinde olduğu günümüzde anlamada da kuşkusuz büyük ve çok sayıda gelişmeler oluyor ama anlayışsızlık daha hızlı ilerliyor gibi görünüyor der Morin. Anlamanın önündeki engellere geniş yer verirken, anlayışın her eğitim düzeyinde ve her yaşta öğretilmesinin ve geliştirilmesinin zihinlerde bir reform gerektiğini ifade eder. Ülkemizde gerek ölçme değerlendirme sınavlarımızdaki başarı düzeyi, gerek Pisa sınav sonuçlarındaki sıralamadaki

durumumuz öğretimde anlamayı yeterince sağlayamadığımız, ezberciliğin önüne geçemediğimizin açık göstergesidir. İletişimde olduğu gibi bilgi de de anlama sorunu bilginin yaşamla bağının kurulamamasının en önemli nedenlerinden biridir.

7-İnsan Türünün Etiği; Öğretim, insanlık durumunun birey, toplum, tür olarak bu üçlü niteliğin göz önüne alınmasına dayanan "insanlık etiği" ne doğru götürmeli. "Bu bağlamda, birey ve tür etiği, toplumun birey tarafından ve bireyin de toplum tarafından karşılıklı denetimini, yani demokrasiyi gerektirir; birey ve tür etiği 21.yy da yeryüzü dayanışmasına çağrıda bulunur." (Morin, 2006)

Morin, hata ve yanılsamaların 20. Yüzyılda ürkütücü boyutlara nasıl ulaştığı, tüm insanlık tarihi boyunca bu "hata ve yanılsamaların" ne kadar çok acılara ve yoldan çıkarmaya neden olduğunu ve bunun eğitimdeki bazı eksikliklerin neden olduğuna dair tespitlerde bulunarak 21. Yüzyılda daha yaşanabilir bir dünya için bu eksikliklerin giderilmesine ilişkin önemli belirlemelerde bulunuyor. Her ne kadar umut verici gelişmeler kendini gösteriyor olsa da 21.yy ilk çeyreğini geride bıraktığımız dünyamızda eğitimin insanlaşma yolundaki çabaları gerekli ve yeterli düzeye ulaşamadığı gibi insani değerlerden giderek uzaklaştırdığını düşündürtmektedir.

Eğitim -öğretim kurumlarımızın hâlâ belirli standartları karşılamadığı görünüyor. Tüm branşlarda meslek etikleri çokça konuşuluyor fakat pratikteki eksiklikleri her alanda görmek mümkündür. Oysa meslek etikleri işin doğru ve gerektiği gibi yapılmasında teknik bilgi kadar gereklidir. Özellikle söz konusu insan olan mesleklerde hayati önemi vardır.

İnsani değerleri temel almayan eğitim-öğretim programların dürtüleri arasında yer alan yarış ve hızın sonuçlarını Guenon şu şekilde dile getirir:

> Çağımızın insanı ayağı yere bastığı ölçüde, buna göre doğayı kendisi için yararlı kılabildiği ölçüde insan sayıyor kendini. Bu yeni anlayışın onu tam anlamında bir yarışçı durumuna da getirdiği de doğrudur. Siyasal ayrışmaların yarattığı teknolojik yarış bir yana, insanoğlu doğayı da kendisi için yararlı kılmakta tam bir yarışa girmiş bulunuyor ve bu yarış daha çok kendi kendisiyle yarış anlamını taşıyor. İnsan yaşamını belirleyen iki etken var; hız ve verim

> (...) modern çağın en çok göze çarpan özelliği… ardı arkası kesilmeyen bir telaş, sürekli değişim ve bizzat olayların kendisiyle sürüklendiği durmadan artan hız gereksinimleri (Guenon, 1979:75).

Hâlâ eğitim ve öğretim ülkenin tüm vatandaşlarına gerekli ve yeterli koşulları sağlayamadığı gibi kente, okula, kaynaklara ve eğitimciye göre değişen yapısı eğitimin kalitesini temelden etkiliyor. Dünyada ve ülkemizde kimi özel ve devlet kurumlarının eğitim ve öğretimdeki koşulları mesleki yeterliliği üst düzeyde olan kabiliyetli öğretmenlerden oluşan kadroları, okulun fiziki yapısı, laboratuvar ve kütüphaneleri, kullanılan kitap ve materyallerin çeşitliliği, öğrencinin öğrenme biçimleri dikkate alınarak yapılan eğitim ve öğretim modeli, sosyal ve kültürel etkinlikleriyle etkin bir eğitim-öğretimin yapılabilirliğinin imkanının var olduğunu gösteriyor. Önceliğimiz böyle bir eğitim-öğretim imkanını tüm yurttaşlara erişebilir kılmak olmalıdır. Eski çağdan bu yana eğitimin ne için ve nasıl olmasıyla ilgili yeterli bilgi birikimine sahibiz yeter ki eğitim programlarımızı ve uygulamalarımızı felsefi temellere dayandıralım.

4. FELSEFE AÇISINDAN İNSAN VE EĞİTİMİ

Her şeyi kendine konu edinen felsefe, insanı ve onun eğitimini de Eskiçağdan bu yana konu edinmiştir. Felsefe tarihinde bunun örnekleri vardır ve çoğu filozof bu konuyu ele almıştır. Bazı örneklere önceki bölümlerde değinilmişti. Bu bölümde insanın eğitilmesinde felsefe eğitiminin ve felsefi eğitimin temel bir koşul olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

4.1. Felsefe Eğitimi

Önceki bölümlerde de değinildiği gibi eğitim, insanın varlığını sürdürebilmesi ve insanlaşması için olmazsa olmaz koşuldur. Geniş anlamda eğitim, öğretimi de önceki kuşaklarını birikimlerinin aktarımını da içerir. Ama eğitimin özünde yatan şey, onun amacının ne olduğudur.

Bugün tüm dünyayı saran savaşlardan, şiddetten, adaletsizlikten, halklar ve kişiler arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizliklerden, küresel ısınmadan, çevre kirliliğinden, insan davranışlarındaki etik ve değerlerin giderek azaldığından yakınıp dururuz. Teknolojik imkanların, bilimin, 'bilginin' ve yaygın eğitimin zirvesinde gördüğümüz çağımız dünyasında insan düşünüyor, niçin yaşadığımız dünyadan hoşnut değiliz ve neden umutsuz, kaygılı ve giderek mutsuz topluluklar haline dönüşmekteyiz diye. Bu kadar gelişmişliğe bu kadar bilgi birikimine karşın belli ki bir şeyleri yeterli ve gerektiği gibi yapamıyoruz. Neyi iyi yapamıyoruz? Yanıt "insanı insanlaştıracak eğitimi." Felsefe "insanın hayatıdır, insanın yaşadığı dünya ve evrendir, insanın insanlık sorunlarıdır, kısacası felsefe insana dair, insanı konu eden her şeydir. Kadim bir etkinlik alanı olan felsefe ve felsefe eğitimi dünya üzerindeki tüm ülkelerin eğitim politikalarında ve uygulamalarında üzerinde ısrarla durulmayı gerektiren bir meseledir. Ancak, felsefenin ve felsefe eğitiminin öneminin yeterince kavranmamasının nedenleri vardır. Başlıca sebebi felsefe eğitiminin küçük yaşlarda başlanmaması, eğitim veren kurumların öğretim programlarında ve uygulamalarında yer alan müfredatın ve bu öğrenime ayrılan sürenin yetersizliğinde görülebilir. Hâl böyle olunca eğiticilerin de

mesleki yeterlilikleri ya da becerilerini sorgulamak ikinci plânda kalmaktadır. Felsefe sevgisi oluşturamayan, bilgi ile yaşam arasındaki bağı kuduramamış ezber bir ders olarak aktarılmaya çalışılmasının sakıncaları yanı sıra zararları da vardır. Felsefe eğitimi, felsefeye indirgemeci bir yaklaşımla, içeriği zayıflatılmış, bilgi yığını haline dönüşmüş bir enformasyondan ibaret kalacaktır. Oysa felsefe, seviyorum, ardından gidiyorum, arıyorum gibi anlamlara gelen "phillia" sözcüğü ve "bilgi", "bilgelik" anlamlarına gelen "sophia" sözcüğünün birleşiminden oluşan bir sözcüktür ve bu bağlamda felsefenin anlamı "bilgelik sevgisi" ya da "bilgi sevgisi" dir.

Eğitimin amacının çok açık şekilde belirlenmesi önemlidir. Kuçuradi bunu da şöyle ifade eder:

> Kişilere, insana özgü olanakları-insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran olanakları-, başka bir deyişle insana özgü diğer bütün etkinlikleri, insansal etkinlikler olarak amaçlarına (iç amaçlarına) uygun tarzda gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktır… yani kişilere doğru bilmenin, doğru düşünmenin, doğru değerlendirmenin, doğru eylemenin ne olduğunu görebilmelerine yardımcı olmaktır. Böylece eğitim-eğitme- bir üst (meta) etkinlik olarak karşımıza çıkıyor; onun iç amacına uygun gerçekleştirebilmesinin ön koşulu da eğiticinin insana ilişkin, insan etkinliklerine ilişkin felsefi bilgiye dayanması, başka bir deyişle, eğiticinin eğitimin amacının ve diğer insansal etkinliklerin amaçlarının açık bilgisine sahip olmasıdır. (Kuçuradi, 1996, s:8-9)

Çünkü bu amaç, eğitim etkinliğinin bütününü yapılandıracak niteliktedir, ona göre bu yapılandırma da felsefe ve felsefe eğitimi gereklidir.

> Eğitim metotlarının geliştirilmesini de bu amacın belirlemesi uygun olur. İşte burada, felsefenin, sonra da insan bilimlerini, dolayısıyla temel eğitimde bunların öğretiminin işleviyle karşılaşıyoruz. Bu etkinliklerin analizini yapmak, iç amaçlarını -niçinlerini göstermek, dolayısıyla bu amaçtan sapan gerçekleştirme tarzlarını da göstermek felsefenin işidir. Ayrıca eğitilenlerin bunları görebilmelerine yardımcı olmak ta, felsefe eğitiminin işidir. Kişi eğitimi (temel eğitim), yani kişilerin insansal olanaklarını ve bu arada etik olanaklarını gerçekleştirebilmelerine ve geliştirebilmelerine yardımcı olmak

> demek: kişilere insansal etkinlikleri sağlamak demektir. Bu da felsefe eğitiminin işidir. Bunun için felsefe eğitimi (insan bilimleriyle desteklenen felsefe eğitimi) çok küçük yaşta başlamalı. (Kuçuradi, 1996, s:8-9)

İnsan bilimleriyle desteklenen felsefe eğitimin küçük yaşlarda başlanmasının önemini vurgulayan Kuçuradi'nin görüşlerini destekler nitelikte Unesco dünyada çocuklara felsefe eğitimine ilişkin önemli çalışmalar yürütmekte, felsefeyi erken yaşlarda çocuklara götürme, felsefi düşünceyle çocukları erken yaşlarda tanıştırmayı amaç edinmiştir. Okul öncesi eğitimden başlayarak ilköğretimin ilk evresinde yapılacak felsefe eğitimini hedefleri Unesco altı başlık altında belirlemiştir. "Bağımsız düşünme, düşünen yurttaşlar yetiştirme, çocukların kişisel gelişimine yardım etme, çocukların dil, konuşma ve tartışma yetilerini geliştirme, felsefeyi kavramlaştırma yeteneğini kazandırma, çocuklara uygun bir öğretme yolu geliştirme olarak belirlenmiştir. (UNESCO 2007:15, aktaran, Tepe,2013, s.78-79)

Çocuklar için felsefe eğitiminin ana hedefi, akıl yürütme becerilerinin, eleştirel bir bakışın ve bağımsız düşünme becerilerinin kazandırılmasıdır. Önüne konan ya da hazır bulduğu bilgi, inanç ve değer yargılarına eleştirel bir bakış açısıyla bakabilen, sorgulamaksızın kabul etmeyen, kendi olmayı, kendi düşüncesine sahip olmayı becerebilen kişiler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu eğitimlerle, çocuklara felsefe yapma becerileri kazandırılır. Küçük yaşta başlayarak çocuklara felsefi bakış kazandırmayı, problem görmeyi ve çözmeyi, kimi zaman kavramsallaştırmayı, gerektiğinde de bilgisel temellendirme yapmayı gerektiren becerilerdir bu kazanımlar.

Kuçuradi, felsefe eğitimin kişilere sağlayabilecek olanakları kısaca şöyle ifade eder.

"… kişilere insanın çeşitli olanaklarının değerini- farklı değerini-gösteren ve kişilerin bu bilgilerin ışığında kendilerini görebilmelerine-; kendi olanaklarını görebilme ve geliştirebilmelerine -kendi yollarını çizebilmelerine-yardımcı olabilen eğitim felsefe eğitimidir" (Kuçuradi, 1977:10) diyerek örgün eğitimde, bu aynayı tutacak olan eğitimin felsefe eğitimi olduğunun önemini vurgulamıştır.

Eğitimin genellikle kabul edildiği gibi yalnızca öğrenme, bilgilenme, mesleki bilgi kazanma işinden ibaret olmadığını, bütün bunların temelinde etik ve değer bilgisiyle

ulaşılacak kazanılacak insan olma bilgisine öncelik verecek şekilde yapılması gerektiğine işaret etmiştir: "kişiye yaşarken kendini görmeyi, başkalarına ve olaylara kendi gözleriyle bakabilmeyi- sınırlar gömesini ve kendi sınırlarını görmesini- öğretmeyi her aşamasında amaç edinen bir felsefe eğitiminden beklenebilir (Kuçuradi, 1977:11). Böyle bir eğitim için ise felsefe eğitimine başvurmak gerekir.

Felsefe eğitimi ne sağlayacaktır peki? Felsefe eğitimi, Kuçuradi'nin deyişiyle "problem görme" yi sağlar. Bunu da Kuçuradi şöyle ifade eder: *"Yaşanan hayat-kişilerin yaşamı ve grupların hayatı-söz konusu olduğunda ise, problem görmek, yapılanlar veya olan bitenlerle değerler bilgisi arasındaki aykırılığı görmektir. Bu tür gerçek bir aykırılığı görmek ise, doğru veya değerli bir eylemde bulunabilmenin yeterli olmasa da gerekli bir şartıdır."* (Kuçuradi, 1977,10-11)

Kuçuradi, Problem gören, belirli durumlarda yapılması gerekeni gören bakışı, kişilerin "uygun bir eğitimle", uygun bir antrenmanla, çeşitli derecelerde kazanabilecekleri bir bakış olarak görmektedir. Bu bakışı kazandırmak, özellikle felsefe eğitiminden" yani yine böyle bir bakışın sağladığı temel üzerinde, bir bütün olarak plânlanmış bir eğitimden beklenebileceğini ifade eder.

Çağdaş eğitim meselesi, kuşkusuz felsefe eğitiminden tamamen bağımsız olarak ele alınamaz. Kant'ın dediği gibi, insanlara düşünmeyi öğretmek, felsefenin temel özelliğidir. Felsefe eğitimi hiçbir düşünce sistemini dışlamamalı, onları oluştukları ortamlar ve tarihi koşullar bağlamında eleştirel bir çerçevede irdelemeli, böylece bir tercihe zorlanma söz konusu olmamalıdır. İnsanların, kendi başlarına ve kendi akıllarıyla karar vermeyi öğrenmeleri sağlanmalıdır.

Küken, düşünmeyi şöyle ifade eder:

> (…) Felsefenin çağlar üstü özelliği insana düşünmeyi öğretmektir. Üstelik bu düşünce salt/rastgele/kuru kuruya bir düşünme değildir. Felsefi, bilimsel-sorgulamacı ve estetik yönelimleri bulunan bir düşünmedir. Ancak gelişigüzel olmayan metodik bir felsefi düşünmedir. Burada öncelik felsefi düşünmededir. Ancak gelişigüzel olmayan metodik bir felsefe düşünme ile insanlar doğal doğal çevrelerini, kendilerini kuşatan her tür (formel/in formel)kuralları; dahası, yaşam alanlarının da içinde yer aldığı, evrene ilişkin postulatları

> eleştirebilirler. Estetik değerler oluşturabilirler, işleyip geliştirebilirler. Düşünmenin temelinde unutulmamalıdır ki, akıllı olmak yatar. (Küken, 1996, s:35-36).

Küken, felsefe eğitiminin düşünme ediminin etkin hale gelmesindeki rolünü ve bunun insan sağladığı katkıyı da şöyle belirtir:

Bu bakımdan her akıllı insan aynı zamanda düşünen, düşünme yeteneğine sahip, bu tür düşünmenin alt yapısını oluşturan bir eğitimi almış olan insanlar, düşünmelerinde ulaştıkları sonuçları tekrar tekrar gözden geçirebilen, her sonucun nihai kertede rolativ bir yargı olduğunu, zamanın mekânın, koşulların farklılaşmasıyla değişeceğini göz önünde tutarlar. Sadece kendi düşüncelerini, yargılarını, yazgılarının temelinde yer alan gerçekleri değil; başkalarının düşünce ve yargılarını da sorgularlar. Felsefe tarihinde düşünce ve eylemin iç içe oldukları birbirinden ayrılmazlıkları hususunda geniş bir literatür vardır. Düşünce ve eylemin içeriği tartışılabilse dahi, ilintisinin varlığı her türlü tartışmanın ve itirazın üstünde, evrensel bir olgudur. Bu bağlamda felsefi düşünmeyi temellük eden insan, yaşamını bir tür self-sorgu temeline oturtmuş olacağı için, felsefi yaşamayı da öğrenmiş olacaktır. Bu hususun gerçekleşmesi kuşku yoktur ki, felsefenin bir toplumdaki saygınlığına, bununla ilintili olarak da felsefe eğitiminin varlığına ve kalifikasyonuna bağımlıdır (Küken, 1996, s:35-36).

Demek ki felsefenin sağladığı bilgi, bizi, hayatımızı, içinde yaşadığımız dünyayı içten ilgilendiren bir bilgidir. Felsefe böyle bir bilgiyi kazandırabilmektedir, çünkü o, insanın "varlık bütünündeki yeri" ile ilgilenmekte, insanın yapısını bütününde ele alabilecek sorular sormaktadır. "Bütün varlık-dünyası, insanın yapıp-etmeleri, felsefenin bir inceleme, bir araştırma objesidir" (Mengüşoğlu,2020: 95).

Felsefe eğitimi, kişilere, şeylere çok farklı yönlerden bakılabileceğini göstermesi nedeniyle, başkalarının yaklaşımlarına hoşgörü ile bakmayı ve verimli tartışmayı öğretecektir. Eğitim sistemimizin en önemli sorunlarından olan ilgi, merak ve motivasyon sorununun çözümüne katkı sağlayacaktır. (Günay, 2013, s.26) İnsanlığın geleceği konusunda kaygı ve kuşkularının giderek tırmandığı, kafaların iyice karıştığı günümüz dünyasında felsefe eğitimine her zamankinden daha da çok ihtiyacımız var. Bilgiye ulaşmanın çok hızlı ve kolay olduğu fakat doğru bilgiye ulaşmanın da kaosa

dönüştüğü bu çağda, eleştirel düşünmekten, sorgulamaktan, doğru değerlendirebilme becerileri kazanmaktan başka çıkış yolu görünmemektedir. Bunun da olmazsa olmazı felsefe eğitiminden geçiyor. Çocuklarımız ve gençlerimiz maalesef biz yetişkinler bile her şeyi tüketen, yok eden bir hızın içinde çağın yalnızlığı içinde yaşıyoruz. Hazır teorik olarak verilmiş kimi yararlı, kimi zararlı, çoğu da gereksiz yaşamdan kopuk bilgileri, yığınlar halinde çocuklarımıza yüklüyor ve çok erken yaşlarda bıktırıp, ilgi ve meraklarına yer bırakmıyoruz.

4.2. Felsefi Eğitim

İnsanlığın başlangıcından çağımız dünyasına kadar geçen tarihi süreçte ideal eğitime ya da ideal insanlığa ulaşmış, tüm bireylerin mutlu ve refah içinde yaşadığı, suçların ve cezaların olmadığı topluluklar var olduğu düşünülse de çok küçük bir azınlığı temsil ettiği bilinmektedir. Her çağda insan eğitimi başlı başına problem olmuş, çeşitli görüşler ve uygulamalara yer verilmesine karşın ideal halini alamamıştır. Çünkü insan durağan bir varlık değildir ve insan yapıp etmelerinin, olanaklarının ya da olanaksızlıklarının ne tek bir nedeni ne de tek bir değişkeni vardır. Çağımızın hızla değişen dünyasında eğitim-öğretim süreçleri de sürekli yenilenmekte beraberinde kendine özgü problemleri de getirmektedir. Yapay zekânın, bilişim ve teknolojilerinin hızla gelişmesiyle birlikte yeni uygulamalar sisteme alınmakta, bilgi enformasyonu şekil değiştirmektedir. Çocuklar henüz okuma-yazma öğrenmeden dijital araç ve gereçleri kullanma becerisi edinmektedir. Başlangıçta direnilse de yeni nesil uygulamalar kabul görmüş evrensel salgın olan pandemi ile birlikte hayatın vazgeçilmezi olmuştur. Fayda zarar etkisinin tartışmaları hâlâ devam etmekle birlikte yeni bir insan yeni bir toplum olgusuyla karşı karşıya kalınmıştır.

Hızla ulaşılan bilginin niceliksel olarak artması akabinde niteliğin eksik ve bilgilerin yüzeysel kalmasına neden olmuştur. İnsan eğitiminde doğru bilmenin, doğru düşünmenin, doğru değerlendirme ve doğru eylemenin bilgi ve becerilerin gelişmesinde gerekli ve yeterli koşullarını yeniden değerlendirmek gerekliliği doğurmuştur. Eğitimin, iletişimin, alışverişin, paranın, kitapların, oyun ve eğlencelerin bile sanal olduğu dünyamızda nerdeyse sanal bir toplumun (ağdaş) oluşmasının itici güçleri ve sonuçlarını görebilmek önemli bir hâl almıştır. Global dünyada teknolojinin bilgi akışında bilgi, emek ve zamanda sağladığı faydalar azımsanamayacak kadar çok

olmasına karşın, bu kadar hızın ve bilgi çokluğunun yarattığı problemler henüz tam anlamıyla kendini gösterdiğini düşünmemekle birlikte ileri ki on yıllarda karşılaşılabilecek olası problemleri öngörerek gerek eğitim-öğretim kurumlarında gerek toplumsal, siyasal , insan hakları ve hukuk alanlarında alınması gereken önlemler ve çözüm önerileri ile şimdi karşılaştığımız sorunların ya da gelecekte karşılayacağımız sorunlara felsefi bilgi ve felsefi bakış açısı ile değerlendirme yapma zorunluluğu her zamankinden daha çok hissettirmektedir.

> Felsefe, "(…) en başta kendisi olmak üzere insanın bütün bilgi alanlarını tanımayı, onların işlevlerini anlamaya yardımcı olur. Bunun yanında insanı, dünyayı ve varolanı bütününde ve birbiriyle bağlantısı içinde tanımaya, anlamaya yardımcı olur. En önemlisi de düşünmeyi özgürleştirir. Felsefe eğitimi bunu sağlayabilecek şekilde yapıldığında amacına uygun olur ancak. Bundan dolayı eğitimin aslında felsefi olması gerektiğini düşünürüz ve söyleriz" (İyi, 2016).

İyi, felsefe sevgisini ve felsefi düşünmeye yatkınlık kazandırmanın bir yolunun da eğitimde felsefe derslerinin dışındaki derslerde okuma parçalarının özenle seçilmesi, metinlerin düşünmeyi ve felsefi düşünmeyi geliştirici yönde olması gerektiğine dikkat çeker. Ona göre edebiyat klasikleri, felsefi düşünüşün yazınsal aktarıcılarıdır. Yetkin edebiyat yapıtlarının insan üzerindeki dönüştürücü etkisi edebiyatın felsefe ile olan birliğinden olsa gerek. Felsefe de edebiyat da insanı, insana dair her şeyi konu edinir.

Özellikle çocukluk yaşlarda izledikleri çizgi filmler, okuma kitapları, anlatılan masal ve hikâyeler, oynadıkları oyunlarda da olabileceği gibi yaşlarına uygun sohbetlerle de bu felsefi düşünüşe katkı sağlayabilecek argümanlar olarak kullanılabilir.

İnsanın dünyayla karşılaşmasında hangi ya da ne türden bilgiyle dünyaya yönelirsek yönelelim, olan veya olanaklı yönelme biçimlerinin ortak paydalarını soruşturan, sorgulayan tek/biricik düşünme ve bilme biçimi felsefi düşünme ve felsefi bilme biçimidir. Dikkate alınması gereken bir başka yön de insan dünyasında her şeyin, her türlü çabanın gereksinimlerle olan bağıdır. Gereksinimler, insan-dünya-bilgi ilişkisinin belirleyicileridir.

Dünyamızda ve özellikle içinde yaşadığımız topraklarda felsefi bakış açısının kök salmamış olmasından doğan bazı sonuçlardan, her gün karşılaştığımız, ya da karşılaşılanlara bir şekilde tanık olduğumuz yaşanmasını dilememiş olduğumuz olguların birçoğunun bu felsefi bakış açısının yoksunluğundan kaynaklandığını görmekteyiz.

Felsefi bakış nasıl bir bakıştır? Ve ne görür bu bakış? Bu bakışın özünü, felsefe tarihinde hemen her filozofta görmek mümkündür. Örneğin Sokrates'te, Platon'da, Aristoteles'te ve sonraki yüzyıllarda bunun filozofların hepsinde bu görülebilir.

Kuçuradi, felsefi bakışı, daha önce de belirtildiği gibi, "problem gören bir bakış" olarak ifade der. Problem görmenin de her şeyden önce bir aykırılığı yakalamak olduğunu söyler:

> Çeşitli bilgi alanları söz konusu olduğunda bir problem, yeni farkına varılan bir olguyla mevcut bir bilgi ya da açıklama- hatta doğru bir bilgi ya da açıklama – arasında aykırılıktır. Böyle bir aykırılığın görülmesi, yeni bir açıklamaya kapıyı aralama ya da yeni bir doğru bilgi ortaya koymada ilk ve ana adımdır. Böyle bir aykırılık yakalanmadan, bilimsel ya da felsefi araştırma yapmaktan söz edilemez. Olsa olsa, hazır bilgi uygulamaları -bazen yararlı, bazen zararlı, çoğu zaman da gereksiz uygulamalar olur yapılanlar. Yaşanan hayat- kişilerin yaşamı ve grupların hayatı – söz konusu olduğunda ise, problem görmek, yapılanlar veya olan bitenlerle değerler bilgisi arasındaki aykırılığı görmektir. (Böyle bir aykırılık varsa, pek tabii. Çünkü çoğu zaman böyle aykırılıklar varsa da olmadığı pek az yerde aykırılık görme meraklıları da vardır.) Bu tür gerçek bir aykırılığı görmek ise, doğru veya değerli bir eylemde bulunabilmenin yeterli olmasa da gerekli bir şartıdır (Kuçuradi, 1977, s.11).

Kuçuradi' ye göre, bu felsefi bakış yani problem gören ve belirli durumlarda yapılması gerekeni gören bakış, tek tek kişilerin "uygun bir eğitimle", uygun bir antrenmanla çeşitli derecelerde kazanılabileceği bakıştır. Böyle bir bakışı kişilere kazandırabilmek, yine böyle bir bakışın sağladığı temel üzerinde ve bir bütün olarak plânlanmış eğitimden beklenir. Kısaca ifade edecek olursak bu insansal kazanımlar felsefi bakışı temel alan eğitimle, özellikle de felsefe eğitimiyle gerçekleşmesi mümkün olur.

Felsefi eğitim, felsefi bakışı kazandıran eğitimdir. Bu durumda hem felsefe eğitimi hem de diğer konuları ele alan eğitim, "felsefi" nitelikte olmalıdır. Eğitim hangi düzeyde olursa olsun "felsefi" olma niteliğini taşıdığı ölçüde "insanlaştıran" eğitim olacaktır.

4.3. İnsanlaştıran Eğitim

Bundan önceki iki alt bölümde felsefe eğitimin ve felsefi eğitimin insanın eğitimi için vazgeçilmez önemi üzerinde duruldu. Bu önem felsefe eğiminin felsefi eğitimin insanı insanlaştırma yönünde yapacağı katkılar ele alınacaktır.

İnsan, doğuştan mı insandır, yoksa eğitim yoluyla mı insanlaşır? Eskiçağdan beri insan eğitimi, üzerine düşünülmüş bir konudur. İnsanın insan olması için nasıl bir eğitim gerekir? Ne tür bilgiler öğrenmeye değer bilgilerdir? Ve niçin öğrenmelidir? Şimdiye kadar ortaya koyduklarımız, belirlediklerimiz insana ve varlık alanına ait tüm bilgi edimleri ve bilgiler insanın insanlaşma yolundaki yeterli olmasa da gerekli koşullarını oluşturmaktadır. Ama yeterli değildir çünkü insan neredeyse tümü simgelerle donatılmış çokanlamlılıklar dünyasında yaşayan, birbirinden çok farklı, çok çeşitli gereksinimleri olan ve gereksinimleri sürekli yeniden biçimlenen, tarihsel-toplumsal ve kültürel etki gücünün akışı içinde var olan, tüm bu varolanlara ilişkin "değer" kavrayışı içinde kendini konumlandıran bir canlıdır. Bundandır ki tarihsel düzlemde baktığımızda ne geçmişte ne günümüzde ne de gelecekte insanın ürünü olan kültür bitmiş, tamamlanmış olmayacaktır. Çünkü insan değişen ve gelişen bir varlıktır bundan dolayı insanın eğitimi önceden belirlenmiş, sınırları çizilmiş bir şablon içinde tutulacak bir konu değildir. Ama insan eğitimindeki amaç onun "plastisitesini" göz önüne alarak insanlaştıran bir amaç doğrultusunda düşünülmelidir. Bunun anlamı şudur: Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi insanın geliştirilebilir olanaklarının geliştirilmesine, "ruhun işlenmesine" (culltura animal) imkân veren bir eğitimin hedeflenmesi gerekmektedir. Şekilleri, tarzları, içerikleri farklılık gösterse de insanlık var oldukça doğumundan ölümüne dek "insanlaştıran eğitimin" var olacağı, her zaman kendi çağının olanakları, ihtiyaçları ve gerilimleri karşısında sürekli kendini yenileme, geliştirme ve biçimlendirme gerekliliği göz önünde bulundurulmalıdır.

Nevarki, insanı insan yapan varlık koşulu olarak kabul ettiğimiz, insan için en önemli fenomenlerden biri olan hatta en temel hak olan, "eğitim" in hayati önemine karşın,

insan eğitimindeki problemler gerek gündelik yaşamda gerek medyada görüldüğü gibi konunun özüne ve çözümüne ilişkin yeterli, doyurucu açıklamalara ve çalışmalara yer verilmemektedir. Eğitim ile ilgili problemler birkaç eleştirel cümle ile geçiştirilmekte, yapılan yeni birtakım düzenlemelerle umut serpiştirilmekte, temenni ve dileklerle eğitim -öğretim süreci devam etmektedir. 0ysa nesillerin ve içinde yaşadığımız dünyanın bu denli hızlı değişim ve gelişimi söz konusu iken "insan ve eğitimi" gibi hayati bir konuya neredeyse hiç yer verilmemekte gündeme getirilmemektedir. Oysa eğitim temel bir kişi hakkıdır ve felsefe eğitimi görme hakkı da temel bir kişi hakkıdır.

Bugünkü dünyada insanlaştıran eğitim ve insanlaşma daha da gereklidir. Peki niçin daha gereklidir.?

Çağımız dünyasında, özellikle küreselleşmenin ve medyanın da etkisiyle tüm dünyada olup biteni takip etmek daha da kolaylaştı. Medyada, her an insan yaşamında akıl almaz olgularla karşı karşıya kalındığını görüyoruz. Fakat giderek artan bu acıların, bu çatışmaların sebebine ve çözümüne ilişkin atılan adımların yüzeysel kaldığı ve etkili olmadığı da apaçık ortadadır. Son zamanlarda TV dizilerinde, bazı programlarda ve sosyal medya ortamında insanları değer ve etik değerlerden uzaklaştıran içerikte, görsel nitelikli konuların, fütursuzca yer aldığı görünmektedir. Buna maruz kalan çocuklar, gençler ve yetişkinler de sanal dünyanın sanal insanları olarak etik değer sorunlarıyla hesaplaşma yerine, her şeyin yapılabilir ve her şeyin mubah olduğu anlayışının yaygınlaşması ile özgürlüğün tanımının değişmesine neden olmuştur. Her şeyin olabilirliğinin yarattığı normalleşmeler evrensel etik ve değerleri de yok sayan tutum ve davranışların yaygınlaşmasına, oluşabilecek sorunlara da seyirci kalma durumunda bırakmıştır.

Bunun sonucu olarak insan dünyasında değer ve değerler sorunu, insan ilişkilerinde ve insan eylemlerinde her zamankinden daha çok etik ve değer bilgisi ve bilincinin kazanımına dair her türlü eğitimin zorunluluğu ortaya çıkıyor. Sosyal ağların yaygın kullanımı, birbirlerini tanımayan çok farklı dil ve kültürlerin bir aradalığı insan kültürüne katkı sağlayabileceği gibi yıkıcı sonuçları da beraberinde getirmektedir. Tüm dünyada benzer sorunlar olsa da ülkemizde yazın yapıtlarının okuma alışkanlığının azalması, sosyal medya kullanımı ve TV izleme oranlarının giderek artış göstermesi, geniş yaş grupları da dikkate alındığında kitleler üzerindeki etkisinin büyüklüğü

korkutucu hâl almaktadır. Bundan dolayıdır ki insan eğitiminde çağın sorunları ve gereksinimleri olanakları ile birlikte dikkate alınmalı, eğitim araçlarındaki çeşitlilik tüm alternatifleriyle istenilen hedef doğrultusunda etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Ebeveyn eğitimi ile aile içinde temelleri atılan, okulla devam eden Eğitim-öğretim programlarında küçük yaştan itibaren veli-öğrenci-okul ve devlet iş birliği ile insan olmanın bilgisine ve bilincine eriştirir nitelikte değer ve etik değerler eğitimi önceliklerimizde yer alması sağlanmalıdır. Böylece insan dünyası, çağın günlük telaşesi, gelecek endişeleri arasında, çeşitli nedenlerle kaybolmaya yüz tutmuş, üstü örtülü kalmış insan olma bilincini ve insan değerlerini yeniden kazanmış olacaktır.

İnsan, doğası gereği ister bireysel ister toplumsal düzeyde olsun, içinde yaşadığı dünyada, yarattığı veya tanık olduğu çok çeşitli çatışmalar, gerilimler ve gereksinimler içinde yaşamını sürdürür. Diğer canlılardan farklı olarak kendisiyle ve dünya ile olan bağını dış dünya, düşünme dünyası ve dil dünyasıyla Çotuksöken' in de söylemlerinde sık sık karşılaştığımız insan "arada olan bir varlık" olarak insani duruşunu belirler. Çotuksöken, "tek insanın somut varlığında ve insan dünyasının her türlü tekil-somut görünümlerinin ardında işte burada dile dökülen "arada olma" örüntüsünü bulabiliriz" der. Çotuksöken' e göre

İnsan kendisi ile dünya ve bilgi/bilgi olmayan karşısındaki duruşuyla arada bir varlık olarak, "*insan kendisi ile kavramları, düşünceleri, imgeleri, tasarımları, tasarıları (düşünme bağlamı; bilgisi, inançları, ön yargıları, deneyimleri, yaşantıları (bilme-inanma bağlamı); alışkanlıkları, istemeleri, tercihleri, seçimleri, kararları (eyleme/yaşama bağlamı) arasındadır.*" (Çotuksöken,2018, s.82)

İnsan arada olan bir varlık olarak her an çok yönlü karşılaşmalar ve karşılamalar içindedir. İnsanın özne olarak kendisiyle "kendi beni," ve kendisi olmayanla her karşılaştığında ve dolayısıyla her karşılamasında arada oluşunun geçmiş ve şimdiye ilişkin duruşu ve belirlemeleri yalnızca insana özgü öngörü varlığı oluşuyla geleceğe yönelik duruşu ve belirlemeleri ona ait düşünme, bilme, eylemesini, yaşamasını tümüyle etkisi altına alır. İnsanın arada olan bir varlık olarak gerilimleri de fark etmesi, özellikle felsefi düşünme, felsefi bilme ve felsefi eylemde bulunma söz konusu olduğunda bu gerilimin tekil ile tümel ya da tekil ile, somut bir durum ile tümel, soyut bir duruş arasındaki gerilim olduğu ileri sürülebilir. Çotuksöken' in, insana ilişkin bu saptaması

“insanın arada bir varlık olma durumu” eğitimin amacının ne olması gerektiğine, yani bu amacın insanlaştıran eğitim olması gerekliliğine ilişkin önemli bir ipucu olarak görülebilir. Çünkü “Arada olmak” bir yandan insanın geliştirilebilir olanaklarına işaret etmekte, diğer yandan bu olanaklarının geliştirilmesindeki amacın “insanlaşmak” olduğunu ifade etmektedir.

Çotuksöken’ e göre, insanın arada bir varlık olarak her karşılaşmasının tekil ve biricik bir karşılaşma olarak; o zamana kadar edinilen deneyimler ve yaşantı tortuları, ister istemez genellemeleri içeren kavramsal, düşünsel, tümel yapılar arasındaki gerilim insan dünyasının ortak paydasını oluşturur. İnsan bu karşılaşmaları kavramlarının, yaşantılarının, deneyimlerinin eşliğinde gerçekleştirir ve insan durumları, olup bitenleri, kavramları, imgeleri, yaşantıları eşliğinde karşılar. İnsan arada olan bir varlık olarak zamanlar arasındadır; O hâlde kavramlarıyla, yaşantılarıyla, deneyimleriyle geçmişten getirdikleri ile şimdi, burada, şu anda yaşayan, geleceği tasarlayan, plânlayan bir varlık olarak geçmiş ile şimdi, şimdi ile gelecek arasında olan tekil-tümel gerilimini düşünen, bilmeye ve anlamaya çalışan, çabalayan bir varlık olarak insan varlığı “arada olan” bir varlıktır.

> Felsefe bu türden bir arada olmaya bağlı olarak bu gerilimi görmekte ve göstermektedir. Arada olduğunun farkında olmak, arada olma üzerine düşünmek, arada olduğunu bilmek, bu duruşa koşut olarak eylemde bulunmak, yaşamak aynı zamanda genellikle sınırlar ya da sınırları üzerinde düşünmek, sınırlarının farkında olmak, sınırlarını bilmek eylemlerini sınırları bakımından mercek altına almak demektir. (Çotuksöken, 2018 s:85/86)

Eğitimin, insanlaştıran eğitim olma niteliğini taşıması gerekliliğinin önemi şuradadır: Bu önem insanlaşma kavramının içeriğinde görülebilir. İnsanlaşmak, en temelde insanda iki yönlü bir dönüşümü ifade eder.

1) İnsan yavrusunu, fiziksel, ruhsal ve düşünsel gelişimini kapsayan şekilde varlığını sürdürebilmesi için gereken donanımı kazanması.
2) İnsan yavrusunun gelişiminde ve yetişiminde etik nitelikli bir donanımı kazanması.

Bunların hangisinin daha önemli ve öncelikli olduğu sorusuna gerek yoktur. Her ikisi de kişilerin bütünlüğü için önemlidir. Ama eğitim tarihi ve insanlık tarihi boyunca bu konu

ile ilgili sorun şudur: Farklı derceler de olsa da her iki donanımın kazandırılmasında da ihmal vardır. En fazla ihmal ise ikincisinde, yani insanın felsefi ve etik eğitimindeki ihmaldir. Bu ihmalin sonucunda da günümüzde insanlık, insanlaşma eğitiminde sınıfta kalmıştır.

İnsan doğası gereği önce etrafında var olanlarla, çevresinde olup biten olgularla ilgilenir. Günümüzde aynaya bakan kendini ve çevresini tanıyan ve bilen, değiştirebilen ve dönüştürebilen bir canlı olmasına rağmen fiziksel olarak ilgisini eksik etmediği kendisinden, içsel dünyasıyla pek az meşgul olmaktadır. Varlık dünyasındaki bilme isteği ve dönüştürme kabiliyeti ona kendini, çevresini yaratma ve değiştirme olanağı sunar. İnsanın birbirinden çok farklı, çok çeşitli bilme edimleri ve bilgileri vardır. Genel olarak baktığımızda insanların, kendisini bilme edimine konu etmesi bakımından pek te istekli, pek te hevesli olmadıkları da görünmektedir. Oysa bilgi dünyasında edindiği tüm bilgiler eninde-sonunda insan dünyasına hizmet eden, insana ilişkin bilgiler olmuştur. Oysa insan için birincil önemli olan şey "kendini bilmek", "kendini tanımak" ve "kendini geliştirmek" olmalıdır.

> Dünyaya gelen her insan doğal ve tarihsel çevresiyle bağlantılarıyla birlikte kendisi ve kendisi dışında diğer insanlarla ilişki içinde yaşamlarını sürdürürler. İnsana, yalnız insan türünün sahip olduğu biyopsişik özellikler kendisine ve ilişki içinde olduklarıyla başka bir yaşam olanağının kapılarını açar. Yaşamın kaynağı ve anlamını oluşturan bu ilişkiler, insan eylemleriyle iç içedir. Kişi olarak insan bir defalık, tek-eşsiz, doğumu belli olmakla birlikte ölümü belirsiz olan sınırlı bir yaşama sahiptir. Bu eşsiz yaşamlarını çeşitli varlık bağlantıları, olayların akşında, bir defalık olay örgüleri içinde sürdürürler. İnsanın doğal yapısında bulunan insanlar arası zorunlu ilişkiler olduğu kadar, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak istenilerek kurulan ilişkiler ya da günlük yaşamda da sıkça karşılaştığımız rastlantısal olarak kurulan ilişkilerde mevcuttur. (Kuçuradi,1998, s.5)

Kuçuradi, yaşayan her insan, başka insanlarla ilişkilerini kişi olarak yaşamakta, hangi türden ilişkide olursa olsun, belli bir bütünlüğü olan bir kişi olarak eylemde bulunmaktadırlar" (Kuçuradi, 1998, S:5)

Burada aslında insanın ilişkiler içinde olması ve eylemlerde bulunan bir canlı türü olması, onun felsefi ve etik bir eğitime ihtiyacı olduğunun göstergesidir. Bu bakımdan Kuçuradi, konunun etik boyutunu ele alıp, şu noktalara dikkati çekmektedir.

Etik ilişkilerin özelliği, ilişkide olanlar eşi olmayan gerçek kişiler yaşanan bir defalık gerçek ilişkiler olmasıdır. Her tek insanın belirli bir kişi ile ya da bir insan durumu ile ilişkisidir de denebilir. Kuçuradi' ye göre "insanlar arası ilişki türlerinden bir tanesi ve en temelde olan ilişki türü "etik ilişki" dir ve Kuçuradi, Etik ilişkiyi; "belirli bütünlükte bir kişinin belirli bütünlükte başka bir kişiyle ya da en geniş anlamda insanlarla- yüz yüze geldiği veya gelmediği insanlarla-, değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkidir: eylemde bulunarak yaşadığı her ilişki." (Kuçuradi, 1998. Giriş) olarak ifade eder.

Ona göre etik ilişkide yer alan kişinin kişi bütünlüğü, yani her çeşidiyle koşulları ve değer dünyası söz konusudur. Kişi, kişi bütünlüğü ile o ilişkide var olur ve o bütünlüğüyle ilişkiyi yaşar. Kişiler bir yandan da toplumsal ilişkiler içerisindedir İnsan ürünü olan "bu tür ilişkiler kendilerine özgü bir ontik yapıya sahip" tir. (Kuçuradi, giriş, s.6)

Toplumsal ilişkiler kim olduğumuzla, ünvanlımızla, hangi grubun üyesi olduğumuz gibi çeşitli durumlarla bağlantılıdır. Kısacası bağımsız ilişkiler değildir, dolayısıyla etik ilişkiler değildir. Anne, baba- çocuk ilişkisi, yöneten-yönetilen ilişkisi, arkadaşlık-dostluk ilişkisi, bir takımın veya grubun üyesi olma vb gibi gerçeklikte başka bir temel üzerinde kurulurlar ve ona bağımlı kalırlar. İşte felsefi ve etik eğitimin insanlaştırma amacını taşıması ve bunu gerçekleştirmek için yapılmasının önemi buradadır. Çünkü kişilerin kendilerini, insan ürünü olarak kurulan toplumsal ilişkilerden bağımsızlaştıran, özgürleştiren ilişkiyi yani, etik bir ilişkiyi kurabilmesi için böyle bir eğitime ihtiyaç vardır. Yukarıda verilen örneklerde belirtildiği gibi bağımlı nitelikteki bu ilişkilerden bağımsızlaşmak ve kendi kişi bütünlüğü kazanmak insanlaştıran eğitimle, yani felsefi ve etik eğitimle olabilir ancak. Bu eğitimin gereği gibi yapılmadığı durumda kişiler kendini ve başkasını sadece toplumsal ilişki çerçevesinde görmekte, eylemlerini de bu anlayışla bu görüşle yapmaktadır. Öğrenci-öğretmen, doktor-hasta ilişkisinde de görülebildiği gibi kişi değil toplumsal ilişkilerdir.

Bu çalışmada insan problemlerinden biri olan "değerlendirme ve değer problemi" insan yaşamının bütün alanlarında görülen ortaya çıkan bir problemdir. Kuçuradi değerlendirme problemini, "değerlendirilen şey bakımından bir bilgi problemi olduğu kadar, değerlendiren bakımından da bir insan problemi" olarak görür. Değerlendirme problemi bir insan problemidir. Çünkü hem kendimizle ve kişilerle ilişkilerimizde hem de kendimizin ve başkalarının yapıp ettikleri ve ortaya koyduklarıyla ilgimizde, belli bir bütünlükte kişiler olarak bulunuruz. İçinde yaşadığımız yakın çevremizin, içindeki yaşadığımız çağın, geçmiş ve gelecekle olan bağımızın bu "bütünlük" te payı vardır. Bu bütünlükte var olmamızın temelinde değer anlayışımız, bunun temelinde ise insandan ve kendimizden beklentilerimiz kısaca kendi insan anlayışımız bulunur.

Felsefi ve etik eğitimin gereği gibi ve yeterince yapılmadığı durumlarda ortaya çıkan değerlendirme farklılıkları, kişiler arası ilişkilerde etik problemleri görmeyi engellemekle kalmadığı gibi hatta insan hakları ihlallerine ve "değer harcamalarına" yol açmaktadır. Her insanın zorunlu olarak yaptığı değerlendirmeler, günlük hayatta hepimizin görebileceği gibi değerlendirmelerde farklılıklar vardır.

> (…) aynı insanların, aynı olayların, aynı durumların, aynı kararların, aynı eserlerin, hatta aynı fenomenlerin farklı kişiler tarafından farklı şekillerde değerlendirilmesi, farklı şekillerde yorumlanması, farklı şekillerde açıklanmasıdır. Yapılan bununla da kalmıyor: aynı insanların, aynı olayların bu farklı değerlendirilmesi sözlerde kalmıyor, her farklı değerlendirme tek doğru değerlendirme olduğunu ileri sürerek ortaya çıkıyor; bu da kişilerin birbirleriyle çatışmasına, yan yana yaşamanın çoğu zaman imkânsız hale gelmesine, kişilerin harcanmasına neden oluyor. Hem her şey sonunda gelip tek tek kişilere dayandığından, bu sorun, insanlığın "kaderi" yle ilgili bir sorun oluyor. Böylece, ideali demokrasi olan çağımız insanları için doğru değerlendirme problemi özel bir önem taşır. (Kuçuradi, 2013/giriş)

Yaşamda karşılaştığımız ya da karşılayacağımız her şeyde bilinçli ya da bilinçsiz, doğru ya da yanlış değerlendirmelerde bulunuruz. Bu değerlendirmeler çeşitli tarzlarda yapılabilir ve yapılmaktadır. "Değerlendirenin değerine uygun, değerlendirenin değerlendirenle olan özel ilişkilerine göre ve geçerlilikte olan genel yargılarına göre" yapıldığı gibi "…bazen değerlendirilenin kendinde taşıdığı-onun bir yapı özelliği olan-

değeri görme, bazen değerlendirilene değer atfetme, bazen da ona değer biçme olarak karşımıza çıkabilir.” (Kuçuradi, 2013, s:7)

Kişi ilkin “kendi beni”, niyetleri, amaçları, beklentileri, inançları ile başka kişiler başka benler ile kendisi arasında, toplum ile kendisi arasında, dünya ile bilgi ve bilgi olmayan arasında ilgileri ve ilişkileri bağlamında kimini bilerek kimini de farkında olmadan değerlendirmeler yapar. Bu değerlendirmeler sonucunda yönelimlerini oluşturur bu yönelimler doğduğu andan itibaren durmadan kaydettiği, biriktirdiği, oluşturduğu, düşünceler, yaşantılar buna eşlik eden anlama yetisinin ya da zihninin sınırlarını oluşturduğu kavramlar ve imgeler doğrultusunda bir duruş ve tutum sergiler. Bütün bu varolanların etkisiyle plânlar, hesaplar yapar, karar alır -karar verir, istekleri, tercihleri, gereksinimleri ya da zorunluluklarını belirler ve eylemlerini bu biricik, bütünlüklü bir kişi olarak, tek bir insana, kişiye özgü gerçekleştirir. Bundan dolayıdır ki aynı olayların, aynı durumların, aynı kişilerin, aynı realite karşısında yaptığı değerlendirmeler düşünsel ya da yapıp-etmeleri, takındıkları tavır bakımından öylesine farklılıklar oluşturuyor ki çoğunlukla dışardan bakan için hayrete düşürücü, şaşkınlık verici bir hâl alıyor. Şöyle ki bu farklı yorumlamalar yalnızca düşünce dünyasında yer alsaydı sonuçları bakımından çok problematik hâl almayabilirdi ne var ki bu farklı değerlendirmeler kimi hakikati içinde barındırırken birçoğu hakikatle bağını koparmış yıkıcı eylemlere, sert çatışmalara, kişi harcamalarına, adaletsizliğe, bir kaosa sebep olurken kişiler arası ilişki boyutundan çıkıp, toplum, devlet hatta bir dünya problemine neden olabiliyor. (Kuçuradi,2013, s. 8)

Günümüzde, medyada, günlük hayatın içinde her an her yerde birçok çeşidiyle karşılaştığımız aynı olayı, aynı durumu ve aynı kişileri farklı kanalların veya farklı kişilerin birbirlerinden alakasız, gerçekle ilgisini kurmadan yapılan değerlendirmeleri görüyoruz. Örneğin, kimi programlarda yer alan, alanında uzman kişilerin yaptıkları değerlendirmelerde de benzer durumları görmekteyiz. Felsefi bakışla bakıldığında bu problem çok açık bir şekilde görünmektedir.

İnsandan, insanlıktan bunları oluşturan değerlerden uzaklaştıkça dünyamız yaşanabilir olmaktan çıkıyor. Herkes tarafından görülebilir olmasına rağmen bu durumun yeterince önemsenmemesi, gerekli çabanın gösterilmemesi sorunların daha büyümesine yol açmaktadır. Genel olarak felsefi ve etik eğitimin yeterli şekilde yapılamaması, ortaya

çıkardığı kafa karışıklığından dolayı artık neyin doğru, neyin hakikat, neyin bilgi ya da değer olduğu bilinememektedir. Bundan dolayıdır ki problemin temel kaynağına, ilk kaynağa dönüp bildiklerimizi-eksik bildiklerimizi-yanlış bildiklerimizi ya da bilmediklerimizi tekrardan ele almak, biraz durup düşünmek gerekmektedir. Doğru değerlendirme yapabilme etkinliğinin, değer, değerler ve etik bilgisiyle ilişkisini ve olanaklı olduğunu, günümüz insan problemlerini hem değerlendirmek hem de çözüm bulabilmek için öncelikli ve zorunlu olduğunu görmekteyiz.

İnsanın insanlaşma eğitiminde felsefe eğitimi ile edinilebilecek, Kuçuradi'nin çalışmalarında da çok özel bir yeri olan değer, değerler, değerlendirme ve etik konularındaki görüşlerinden faydalanarak kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Doğru değerlendirme etkinliğine Felsefe açısından ilkin "doğru" nedir? Nelere doğru diyoruz, neyin karşılığı olarak karşımıza çıkıyor? Realite de olmasa bile düşünmede yer alan zıtlıklar bazen bir şeyin ne olduğuna ya da ne olmadığına, düşüncede ya da söylemde yer alan şeyin ona uygunluğu ya da uygunsuzluğuyla, ortaya konmuş ya da konmakta olan tek tek bilgileri değerlendirmek açısından önemlidir. "Doğru ve yanlış, var olan bir şey olmamakla birlikte var olan şeyler hakkındaki bilgimizin nitelikleridir. "Doğru-yanlış" bir eylemin niteliği olduğu zaman, bu nitelendirme hem duruma hem de yapana faydası ve zararı bakımından o eylemle ilgili yapılan muhasebenin sonucunu gösterir." (Kuçuradi,2018, s:77)

Kuçuradi, İyi-kötü, güzel-çirkin sıfatlarını birer değer biçme açıları ile ilgili kavramlar olarak görür. Gerçek anlamda iyi ya da kötü diye bir şeyin olmadığını birer değer de olmadığını belirtir. İnsan dünyasında ve varlıkta bazı insan ve eylemleri ya da nesneler iyi(kötü), güzel(çirkin) kavramlarıyla değerlendirmelerde kullanılan, değerlendirme de bulunan kişi ve grupların olumlama / olumsuzlama yapmak için göreli olarak kullandıkları niteleme sıfatlarıdır. Oysa "doğru-yanlış ise, real şeylerle ilgili bilgilerimizin, objelerine uygunlukları bakımından bir özelliğini dile getirir; yani bilgilerimizin değerini dile getirir ve bilgilerimiz söz konusu olunca, göreli değildir. …doğru bilginin -hakikatin-değerli olduğu ve bir bütün olarak bilginin insanın değerlerinden biri olduğu apaçıktır." (Kuçuradi, 2018,78) Eğitimle ilgisinde ise iyi, kötü, güzel, çirkin gibi kavramlar zamana ve topluma ve tek tek olgulara göre değişkenlik gösterebilen normlardır.

Kuçuradi, kişilerle kurduğumuz ilişkiler karşısındaki tutumumuz ile yaşadığımız olaylar ve durumlarla aldığımız her karar ve ilgili davranışlarımızın, nasıl değerlendirdiğimizle ilgili olduğunu belirtir. Ona göre, yaşamımıza vermeye çalıştığımız yönü bu tutum, karar ve davranışlarımız belirler. Bu aynı zamanda insanı ve kendi kendimizi nasıl değerlendirdiğimize bağlı olarak birbirine bağlı, farklı cinsten değerlendirmeler olarak nitelendirir. Kuçuradi, "kişilerle ve kendimizle ilişkilerimizde, başkalarının ve kendimizin yapıp ettikleri ve ortaya koyduklarıyla ilgimizde, yakın çevremiz, çağımız, geçmiş ve gelecekle bağımızla belli bir bütünlükle bir kişi olarak varolmamızın temelinde değer anlayışımız, bunun temelinde ise insan anlayışımız -insandan ve kendimizden beklediğimiz bulunur."

> Kişinin başka kişileri, olayları, kendisini ve genellikle tek tek şeyleri değerlendirmesi insanın bir yapı özelliği bir varolma şartıdır. Bu değerlendirme ise çeşitli tarzlarda yapılır; değerlendirilenin değerine uygun, değerlendirenin değerlendirenle olan özel ilişkilerine göre ve geçerlikte olan genel değer yargılarına göre değerlendirmeler yapılabilir ve yapılmaktadır. (Kuçuradi, 2013, s.7)

"Değerlendirme, bazen değerlendirilenin kendinde taşıdığı -onun bir yapı özelliği olan- değeri görme, bazen değerlendirilene değer atfetme, bazen de ona değer biçme olarak karşımıza çıkmaktadır." Bu tarz değerlendirmelerde "değerler relatiftir" aynı çağda toplumdan topluma ya da aynı toplumda çağdan çağa değişir, değer "sübjektiftir" aynı "obje" kişiden kişiye değişir. Oysa realitede olup biten ve bir olgu olan, insan realitesiyle ilgili değer yargılarının-en başta da morallerin- değişmesi ve aynı şeyin değeriyle ilgili yargıların değişmesi; bunlara **biçilen değerin** değişmesi, başka bir deyişle genel değer yargılarının değişmesi ve özel değer yargılarının değişik olmasıdır" (Kuçuradi, 2013, s.7)

Bunun sonucu olarak, ailelerde çocuklarıyla kuşak çatışmalarına, kişiler arası ilişkilerde tartışmalara, otoritelerde değer koruyamama ve değer harcamaya kadar giden problemlerle karşı karşıya kalınıyor. "Oysa doğru değerlendirme belirli hazır ölçülere (normlara) göre değer biçme ya da değer atfetme olmadığı gibi, bir şeyin değeri ona biçilen veya atfedilen değerle de ilgili değildir". Kuçuradi, değerlendirmeyi her şeyden önce bir bilgi sorunu olarak görür. Bir bilgi problemi olarak karşımıza çıkan

değerlendiren şey hakkında "doğru" veya "yanlış" değerlendirmeler yapıldığını, ancak "değerlendirmek, değerlendirilenin kendi alanı içinde özel durumunu görmek ve göstermektir. Doğru değerlendirmeler ise "objeleri" nin değerinin bilgisini sağlayan değerlendirmelerdir." (Kuçuradi, 2013, s.14)

Değer terimi yaygın olarak iktisadi terim olarak karşımıza çıkar. Gündemin neredeyse tamamını oluşturan ekonomi dünyası "değer"e daha çok para olgusuyla ilgisine bakarsak fiyat olarak anlaşılabilir. Kuşkusuz dünyamız bir ekonomik bunalım içinde ve rotasını bu açmazdan kurtulmaya çevirmiş durumda iken felsefenin önemli bir bilme konusu olarak değer ve etik değerler pekte görünür değildir belki ama yaşanan acı olgularının birçoğunun da bu değer bilgisinin yoksunluğundan geldiğine de dikkat çekmek gereklidir.

Kuçuradi gerek yapıtlarında gerek söyleşilerinde sıkça ortaya koyduğu, özellikle eğitimle ilişkisinde yaptığı değerlendirmeler çok ufuk açıcıdır.

Değer ve değerleri birbirlerinden ayrı şeyler olarak gören Kuçuradi, "değerleri var olan imkanlar olarak "değeri ise "bir şeyin değeri" bir şeyin bir çeşit özelliği olarak ifade eder. O değer ve değerleri kısaca; "insanın değeri başka, insanın değerleri başkadır; bir kişinin değeri başka, bir kişinin değerleri de başkadır. Aynı şekilde "sanatın değeri" başka, sanatın değerleri başka, bir sanat eserinin değeri ise başkadır... Bu örneklerle çoğaltılabilir. (Kuçuradi, 2013, s.40)

Değer, bir şeyin değeri, kendisiyle aynı türden olan şeyler arasındaki **özel** yeri olarak tanımlayan Kuçuradi, bir şeyin değerliliği- ve dereceleri-kendisiyle aynı türden olan şeyler arsındaki yerinden dolayı **insanla** olan özel ilgisi**, insan için** taşıdığı özel anlamı olarak ifade eder**. Değerler** ise eserlerle veya kişilerin yaptıklarıyla, yaşamlarıyla gerçekleştirilen varlık yapısı imkanlarıdır. Ona göre "ancak böyle bir ayırım yapıldığında "değerlerin değeri" nden ve "değerlerin yeniden değerlendirilmesi" nden (Nietzsche) söz edilebilir. Ve ancak o zaman, bir insan fenomeni olarak değerlendirme ve değer problemi, çeşitli morallerin ve bunlara dayanan temellendirmelerin dışında, özel bir problem alanı olarak araştırılabilir." Değerli bir şeyi değerli olmayandan ayıran amaç, anlam vb. şeylerin kausal oluşla içiçe verildiği olaylar ve durumların değerini belirleyen, insanın yaşantı ve eylem imkanlarının genişlemesinde nasıl bir katkıda

bulunduklarıyla ilgilidir. Böylece tek tek şeyleri değerlendirirken onlarla ilgili değer yargılarını değil, onları anlamayı, değer bakımından durumlarını görmeyi anlarsak; doğru değerlendirme imkanından söz edebiliriz. Doğru değerlendirmeden beklenen, "şeylerin değerini" ortaya koymaktır. (Kuçuradi,2013, s.41-43) Çocukluktan itibaren verilen etkin bir felsefe eğitimi ile kazanılan felsefi bakışla etik, değer bilgisi ve değerlerin bilinciyle yaşamında bu değerleri kullanmayı alışkanlık haline getirilmesi amaçlanır. Bu bilinçle kişi, tutum ve davranışlarını hazır kalıp normlara göre değil felsefe eğitimiyle edindiği bilgi ve değerler bilinci ile doğru değerlendirmeler yaparak gerçekleştirecektir

Değer, değerler ve değerlendirme konusu eğitimle ilişkisinde çok önemli bir yeri vardır. İnsanı odağına alan böyle bir eğitim yani insanı insanlaştıran eğitimin, insan onurunu yakışır yaşamın ve yaşanabilir dünyanın olanağının bilgisine eriştirir. Böyle bir eğitim gerek eğitimde amaçlanan kazanımlara ulaşmada gerek eğitimdeki aksaklıkları gidermede yol açıcı olacaktır.

Kuçuradi' ye göre hatta herkesin hem fikir olacağı, günümüzdeki eğitim anlayışının daha çok mesleki ve teknik açıdan ele alındığı oysaki eğitimdeki temel amacın her şeyden önce bir "insanlaşma eğitimi" yani "İnsanca yaşamaya hazırlama" eğitimi olması gerektiğidir. Onun için eğitimin çabası;

> Genç insanları, diğer insanlara ve olan bitene önyargısız -şu veya bu grubun değer yargılarını kenara iterek -bakma çabası içinde olmaya alıştırmak; gençlerde bağımsız düşünmeye ve doğru değerlendirmeye zemin hazırlamak; gençleri kendi özel imkanları hakkında bilinçlendirme, sonra da bu imkanları geliştirme fırsatını sağlamak, böylece de onları dengeli, kendileriyle barışık bir yaşama hazırlamaya çalışmak gibi bir çaba anlaşılabilir eğitimden. Bunlara, kişinin yaşarken insanlarla ilişkilerinde -değerlendirmelerinde ve eylemlerinde -değerlerle ilgi kurmayı (her durumda insan için değerli olanı aramayı)eklersek, felsefe eğitimiyle sağlanabilecekleri tüketmemekle birlikte, önemli bir kısmını dile getrmiş oluruz. Bu eğitim ise, felsefenin bazı dallarının hayattan kopuk olmayan öğretim ve edebiyat ile sanat eserlerini malzeme olarak kullanan insan bilimlerinin… etik değerlerle şu veya bu şekilde uğraşan bilgi alanlarının -öğretimiyle yapılabilir (Kuçuradi, 1977, s.56)

Buraya kadar anlatılanlarla bağlantılı olarak, nasıl bir insan, nasıl bir yurttaş idealimiz var? Edilgen, nakledilen ezber derslerin sonuçlarının yansımalarını bugün görüyoruz bu da bugünün sorunlarına etkin çözümler oluşturulmazsa gelecekte daha da büyük sorunlarla karşı karşıya kalacağımızı göstermektedir. Araştırmamın değeri çağımızın bilgi ve düşünsel dünyasına ayna tutmak değer bilincimizi genişletmek, düşünebilen, soru sorabilen, fikrini sunabilen, karşılaştığı sorunları doğru değerlendirme becerisini kazanmış, çözüm üretebilen, insan ve varlık bilinci gelişmiş, yaratıcı, özgün ve özgüvenli, kendi olanaklarını gerçekleştirebilmiş, sağlıklı zihne ve bedene sahip bireyler yetiştirmek için atılacak adımlar sunma çabasıdır. Yaşamsal sorunlarının kaynağının nereden geldiğini ve nasıl bir geleceğin bize yaklaştığının tam farkındalıkta olmak amaç olmakla birlikte dış dünya ve ülkemizde yaşamış ya da yaşayan değerli bilim insanlarımızın da görüşlerine yer vererek, çocukluk çağından itibaren yeni bir insan yeni bir toplum inşa etmenin olanaklarını gözler önüne sermek, dünden bugüne eğitim anlayışımızın eğitim felsefesiyle bütünleşmesinden oluşacak dönüşümün temellerini oluşturma gayesi kıymetli görünmektedir.

Eğitimi etkin bir felsefi temelle verebilen devlet, kaynaklarını da ekonomik kullanacak iktisadi kalkınma sağlayacaktır. Aklıyla, değer bilgisiyle donatılan yurttaşa sahip olan devlet, sağlık, hukuk, güvenlik gibi alanlara daha az bütçe ayıracak, verimlilik maksimize edilecek, ülkeye huzur istikrar getirecektir. Bu da beraberinde daha güçlü bir devlet anlayışına ve daha refah daha mutlu bir topluma dönüştürecektir.

5. SONUÇ

İnsan Nedir? Evrende nasıl bir yerde konumlandırılmıştır? Diğer canlılar arasında ne gibi benzerlikleri ya da yapısal farklılıkları vardır? Canlı türü olarak insan, kişi olarak insan hangi olanaklara sahiptir? Varlık sebebimiz nedir? Sahip olduğu akıl ve zekâsıyla neler başarır? İnsan neden çalışmak zorundadır? İnsan, insan olarak doğar mı yahut insanlaşması için eğitim bir koşul mudur? İnsana dair binlerce soru üretebiliriz. Çünkü insanın karmaşık ve çok yönlü bir yapısı vardır. İnsanlığın başlangıcından itibaren çeşitli filozof ve düşünürün çağımızda bilim insanlarımızın konumuz ile ilgili ve önemli gördüğümüz bazı görüş ve düşüncelerine yer vererek açıklık getirmeye çalıştık. Özellikle 20.Yy da insan antropolojisinin yeni bir alan olarak varlık göstermesi ile insanı parçalara ayıran yapının birleşip bütünleşmesine, insana dair daha kapsamlı bilgiye sahip olunmasına olanak sağlamıştır. İnsanın söz konusu olduğu konularda çalışmak okyanusta yüzmek gibidir. Günümüze değin insana dair çok şey söylenmiş, onun neliğinin bilgisine erişilmiş olsa da insan ve insana dair şeyler her dönemin bir şekilde konusu olmaya devam edecektir. Çünkü insan bitmemiş bir varlıktır. Onun karmaşık varlık yapısı ve kendini ve çevresini değiştiren, her şeyi kendine göre dönüştüren özellikleriyle, kendini tekrar tekrar inşa edecek tekrardan bilme konusu haline getirecektir. Çünkü insan önce kendisini bilmeye zorunludur. Kendini bilebilmesi için de çeşitli bilgilere ihtiyacı vardır. Yaşadığı doğayı, diğer canlıları ve onlarla ilişkisinde kendini nerede konumlandıracağı kısacası "varlık alanını ve varlık nedenini" bilmek isteyecektir. Bir akıl varlığı olarak insan, sorgulama, anlama, anlam kurma ve yargılama gibi yetenekler sayesinde istediği bilgileri edinebilir. Sistemli bir düşünme ve sorgulama etkinlik alanı olan felsefe insanın her türlü bilme ediminin gerçekleştiricisi olarak çalışmamıza ışık tutmuştur.

Bilen bir varlık olan insan, aynı zamanda bilgiyi genişleten, aktaran çok önemli bir özelliğe, hatta canlılar arasındaki özel yerini belirleyen bir yeteneğe sahiptir. Çünkü hiçbir canlının ne insan kadar ne de insan gibi eğitime ihtiyacı yoktur. Birinci bölümümüzde geniş bir şekilde yer alan insanın yapısal özellikleri, hazır bahşedilmemiş

doğası, onun aklını ve zekâsını kullanarak düşünen ve eyleyen bir canlı olarak, insana özgü fenomenler ve başarılarla kendi dünyasını, kendi yaşam alanını (çevresini), çalışarak oluşturan yapısına açıklık getirilmiştir.

İkinci bölümümüzde yer alan felsefe açısından eğitim; eleştirel bir bakış açısıyla geçmişten günümüze dünyada ve ülkemizde genel kabul görmüş eğitim anlayışlarına değinilmiştir. İnsan eğitimine otoritenin ya da belirli inanç gruplarının, toplumun ya da yaşadıkları dönemin değerleri olarak gördükleri değer yargıları felsefi bakış açısıyla eleştirilmiştir. Kant'ın şu sözleri "*İnsan ya alıştırılıp eğitilebilir ve mekanik biçimde öğretimden geçirilebilir ya da gerçekten aydınlatılabilir*." günümüz eğitimine fikir vermesi açısından önemlidir. Eğitimdeki problemlerimiz herkes tarafından bilinip kabul görmekle birlikte, çözümüne ilişkin etkili, tutarlı ve sürdürülebilir bir yol alınamamıştır. Nasıl bir insan idealimiz var? Nasıl bir toplum istiyoruz? Dan ziyade artık global dünyada, bilişimin ve yapay zekâ alanlarındaki hızlı gelişimlerde göz önünde bulundurulduğunda "ağdaş" bir oluşumdan bahsediyor olmalıyız. Her alanda olduğu gibi eğitimde de evrensel ilkeler geçerlilik kazanırken; "kendi değerlerini de koruyarak" nasıl bir dünya insanı, nasıl bir dünya vatandaşı eğitmek istiyoruz? demek daha yerinde olacaktır. Dünya da olduğu gibi ülkemizin de eğitim-öğretim programlarındaki çıkmaz ancak insan odaklı, felsefi temele oturtulmuş, felsefeyi, eğitimin çatısı olarak gören bir anlayışla oluşturulan yapı tarafından açılacaktır.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümde felsefe açısından insan ve eğitimi ana başlığıyla felsefe eğitimi, felsefi eğitim ve insanlaştıran eğitim ele alınmıştır. Etkin bir felsefe eğitiminin amaçları, felsefe eğitimin insan yetiştirmede önemi ve katkıları, felsefe eğitimine ne zaman başlanmalı gibi birçok soru ve sorunlara felsefe ışığında yanıtlar aranarak felsefe eğitimine neden her zamankinden daha çok ihtiyacımız olduğu konusunda belirlemelerde bulunulmuştur. Felsefi eğitim, felsefi bakışı kazandıran, yani problem görmeyi, yolunda gitmeyen bir aykırılığı yakalamayı olduğu kadar belirli durumlarda yapılması gerekeni görmesini sağlayan bakış olarak belirten Kuçuradi, felsefi eğitimi bireylerin doğru ve değerli eylemlerde bulunabilmesinin gerekli bir koşulu olarak görür. Felsefi bakış açısı yeni ve doğru bilgi ortaya koyabilmenin kapılarını aralar. Felsefi bakış, felsefe eğitimiyle kazandırılabileceği gibi felsefi bakışı temel alan eğitimle de sağlanabilir. Bu insansal kazanımlar bireyin yaşamı içerisinde

karşılaşacağı ya da karşılaştığı problemleri görmesi, doğru değerlendirme yapabilme ve doğru eyleyebilme olanağı yarattığı için oldukça önemlidir.

İnsan nedir ve İnsan neden ve nasıl eğitilir? Yaşam boyu eğitimin pençesinde olan insanın gayesi ne, eğitimle neye ulaşmayı hedefler? Çalışmamızda şimdiye kadar yer verdiğimiz tüm bilgiler, tüm görüş ve çalışmaların tamamı insanın insanlaşmasına katkı sağlayacak türden bilgilerle donatılmıştır. Çünkü felsefe; insan ve insanlaşmak demektir. Bu da ancak eğitimle mümkündür. Kültüründe taşıyıcısı olan insan, doğuştan itibaren, yaşamının sonuna dek insanca yaşamayı öğrenir ve öğretir. İnsanın doğasının karmaşık yapısı gereği, başarılarının yanı sıra yanılan, hata yapan, bilgisizlikten yahut birçok farklı nedenlerden kaynaklı yıkıcı eylemlerde bulunma potansiyelini de kendinde taşıyan bir canlıdır. Bundan dolayıdır ki insanlık var olalı yaşamda hep bir kaos hep bir kargaşa söz konusudur. Felsefe tarihinde Herakleitos'un "kendimi araştırdım" ile başlayan Sokrates'in "kendini bil", Platon'un "iyi ideası", Aristoteles'in "erdem" ve "orta olma" (ölçülülük), Kant'ın ahlak metafiziğindeki "ödev anlayışı" , Hartman ve Scheler'in değerler hiyerarşisi ve İoanna Kuçuradi'nin etik ve değerler gibi burada yer veremediğimiz birçok filozofun ve düşünürün, kendi yaşadıkları çağın insansal problemlerine ışık tutmak ve daha yaşanabilir bir dünya için olanakları gösterme ve gerekli koşulları belirleme girişimleri içinde olduklarını görürüz.

İnsanın insana silah tuttuğu talimlerden, ulusları sömürmek için kullanılan teknoloji ve bilimlerden, zengini daha zengin yoksulu daha yoksun bırakan ekonomik anlayışlardan, insan eliyle dünyamızın dengelerini bozan müdahalelerden kurtaracak bir eğitim anlayışının yaygınlaşması dünyamızın ve insanlığın bugünü ve geleceği için gerekli ve önemli görünmektedir. Bu da felsefe eğitimi ile mümkündür.

Çalışmamızın konusu olan "felsefe açısından insan ve eğitimi: insanın insanlaşması" temelinde, bakışımızı insana çevirip, "insanın insanlaşması" yolunda geçmişten günümüze köprü kuracak bilgilerle, içinde yaşamış olduğumuz çağın gereksinimleri ve olanakları dikkate alınarak, günümüz insana dair problemlere ayna tutmak ve çözümlerine ilişkin öneriler sunmak bakımından, insan olmanın bilinciyle, insan yetiştirmenin önemine ilişkin yeni bir bakış açısı getirecektir.

Bu çalışma insanın insanlaşması sürecinde, felsefe açısından ele alınarak insanın sahip olduğu yapısal özellikleri ile birlikte bir olanaklar varlığı olarak (sınırlarını ve olanaklarını bilme açısından) hem kendi potansiyellerini gerçekleştirebilme bilgisine ve bilincine sahip olması, hem de insanın, temelde ne için eğitildiğine vurgu yapılarak, odağımızı felsefi bakışın ışığında "insan" olma bilincinden, etik ve değerler bilgisinden ayırmadan, yaşanabilir bir dünya ve insan onuruna yakışır bir yaşam için insansal bir eğitimle mümkün olabileceğini amaç edinmiştir.

'Eğitimle her şey olamasa da onsuz hiçbir şey mümkün değildir'. Çocukluk yaşta başlayacak etkin bir felsefe eğitimi, insanı insanlaştıracak eğitim olmalıdır. Kuçuradi'nin deyişiyle "tabi ki dünya cennete dönüşmeyecek ama daha az kötülük, daha az acı yaşanabilir"

KAYNAKÇA

Açık, T. *19. Yy Alman Üniversitesi Modeli ve "Bildung" Kavramı*. academia.edu.

Akarsu, B. (1988). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Aristoteles. (2017). *Nikomakhos' a Etik*. Saffet Babür (Çev.). Ankara: Bilge Su Yayıncılık.

Aristoteles. (2018). *Ruh Üzerine.* Aygün, Özcan, Sev, Gurur (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Bayık, F. (2019). *Aristoteles ve Descartes Bağlamında Akıl ve Zekâ Kavramlarının Farkları*. Kaygı, 18(1),172-187.

Çotuksöken, B. (1995). *Mermi Uygur'un Felsefe Dünyasından Kesitler*. Kabalcı Yayın Evi.

Çotuksöken, B. (2000). *Felsefi Söylem Nedir?*. İstanbul, İnkılap Kitabevi.

Gökberk, M. *(1966). Felsefe Tarihi,* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Guenon, R. (1979). *Modern Dünyanın Bunalımı*, Nabi Avcı (Çev.). İstanbul: Yeryüzü Yayınları.

Günay, D. *(2013). Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*. Betül Çotuksöken, Harun Tepe (Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

İyi, S. *(2013). Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*. Betül Çotuksöken, Harun Tepe (Haz.). Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

Kant, I. (2020). *Eğitim Üzerine*. Ahmet Aydoğan (Çev.). Say Yayınları.

Kant, I. (2015). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. İoanna Kuçuradi (Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu.

Kranz, W. *(1984). Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar*. Suad Y. Baydur (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Kuçuradi, İ. *(1977). Felsefe ve Kişi Eğitimi, Felsefe Kurumu Seminerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2009). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (1998). *Etik.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2013). *İnsan ve Değerleri*. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

Küken, G. (1996). *Felsefe Açısından Eğitim*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (1977). *Felsefi Antropolojinin Işığında Eğitim.* Türkiye Felsefe Kurumu Seminerleri 1, 2, 3, 12-18.

Mengüşoğlu, T**.** (2015). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (2021). *İnsan Felsefesi.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (2020). *Kant ve Scheler 'de İnsan Problemi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Morin, E. (2010). *Geleceğin eğitimi için gerekli yedi bilgi, Eğitimi Eğitim Yapan Nedir? Belirsizliğe Karşı Güçlü Olmasını Sağlamak*.

Örnek, Y. M. *Klâsik Çağda Eğitim*. abuhukuk.com.

Özcan, M. (2016). *İnsan Felsefesi: İnsanın Neliği Üzerine Bir Soruşturma*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Platon. (2022). *Devlet*. Hüseyin Demirhan (Çev.). Ankara: Palme Yayıncılık.

Reboul, O. (1991). *Eğitim Felsefesi*. Işın Gürbüz (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Russell, B. (2004). *Eğitim Üzerine.* Nail Bezel (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Scheler, M. (2020). *İnsanın Kosmostaki Yeri.* Harun Tepe (Çev.). Ankara: Bilgesu Yayınları.

Sönmez, V. (2009). *Eğitim Felsefesi.* Anı Yayıncılık.

Tepe, H. (2013). *Çocuklar İçin Felsefe.* Betül Çotuksöken (Akt.), Harun Tepe (Akt.). Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

Uygur, N. *(2004). Eşekler, İkindiler, Yetişimler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Fatoş TÜYSÜZ

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y. Ls.	2022	Maltepe Üniversitesi Felsefe Bölümü Tezli Yüksek lisans
Ls.	2020	Anadolu üniversitesi A.Ö.F Felsefe bölümü
Ls	1999	Karadeniz Teknik üniversitesi & Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2016-2021	Mali ve İdari İşler Müdürü Biha&Tevaz İnsşaat Ticari Adi Ortaklığı, İstanbul havalimanı Projesi
2004-2018	Mali ve İdari İşler Müdürü Tevaz İnşaat Taahhüt ve Ticaret Ltd.Şti., İstanbul/Üsküdar
2007-2015	İşletme Sahibi/ Genel Müdür Loya catering Organizasyon Ltd.Şti., İstanbul/ Üsküdar
2002-2004	Muhasebe ve Finans Uzmanı Abacı Kimya San ve Tic. A.Ş., İstanbul/ Beşiktaş
2000-2001	Finans Sorumlusu Rain Soft Su Arıtma Sistemleri A.Ş, İstanbul/ Sahrayıcedit
1997-1999	Mali ve İdari İşler Dep. Bilgi İşlem sorumlusu Nestle & Mis süt A.Ş., İstanbul/ Dudullu